

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

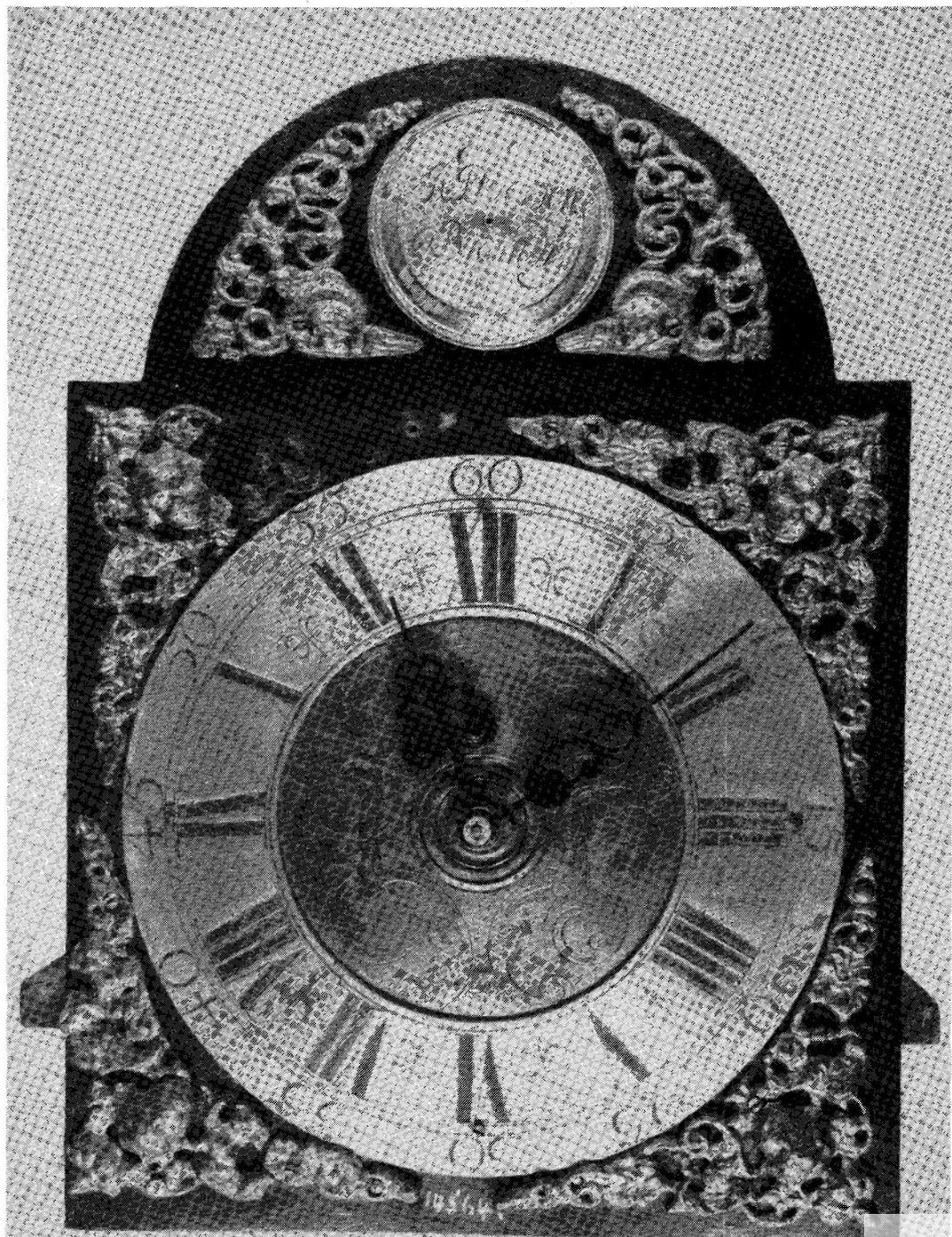
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VEJLE AMTS ÅRBOG 1983

VEJLE AMTS ÅRBOG

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1983

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S . KOLDING

Redaktionsudvalg:
Poul Dedenroth-Schou, Kolding
Kamma Varming, Fredericia
Erik With-Pedersen, Vejle

Indhold.

Den optiske telegraf. Lidt om dens historie i Danmark, herunder Fredericia. <i>Af A. J. Larsen</i>	7
Bidrag til urmageriets historie i Vejle amts landdistrikter. <i>Af Jens Lampe</i>	25
Carl Plougs poetiske barndom. <i>Af Sigvard Skov</i>	47
En gård forsvinder. Barndoms- minder fra Hølsgårde. <i>Af Henning Lind</i>	55
Et dusin kopstykker 144 øre. Fra Anton Berntsens lærlingetid i Vejle omkring 1890. <i>Af Kamma Varming</i>	68
Løn som for ugift. Horsted skole i Højen-Jerlev kommune. <i>Af Chr. Kjeldsen</i>	74
Gert Madsen Brøndsted – en oplysning og en berigtigelse. <i>Af Gert Hvuid-Jensen</i>	78
Axel Johansen 1883–1982. <i>Af Sigvard Skov</i>	80
Henrik Nielung 1895–1983. <i>Af Kamma Varming</i>	83

Anmeldelse. Vonsild kirkebog 1659–1708. Udgivet ved Hans H. Worsøe. <i>Af Birgitte Dedenroth-Schou</i>	85
Nyt fra historien i Vejle amt 1982	87
Vejle amts historiske Samfund 1982–1983	106

Den optiske telegraf

Lidt om dens historie i Danmark, herunder Fredericia

Af A. J. Larsen

Den optiske telegrafs oprindelse kan føres tilbage til den grå oldtid. Således omtaler Aiskylos, hvorledes kong Agamemnon bragte sin hustru, Klytaimnestra, meddelelse om Trojas fald ved hjælp af signalbål, der på en eneste nat blev sendt de 550 km over det ægæiske hav til Argos, og historieskriveren Polybios fortæller ca. 150 år f.Kr. om en fakkelskrift, der blev brugt til at sende meddelelser mellem hinanden fjerntliggende punkter. Også Homer omtaler båltelegrafer og i Nordens historie fortælles om bavnerne, der tændtes for at melde, at fjenden nærmede sig. Navne som Ejer Bavnehøj, Frøbjerg Bavnehøj m. fl. minder endnu derom. Også indianernes røgsignaler kan betegnes som en slags optisk telegraf.

Det var dog først efter at kikkerten var opfundet, og især efter at svenskeren Samuel Klingenstierna omkring 1757 havde fremstillet de akromatiske

linser, at man fik mulighed for at opfatte mindre genstande på lang afstand. Talrige forsøg blev nu gjort rundt omkring, men først under den franske revolution satte en fransk ingeniør, Claude Chappe (1763–1805), den optiske telegraf i system, et system, hvorved bogstaver og andre tegn let kunne fremstilles ved forskellige stillinger af en arm med et par vinger, der anbragtes på toppen af stilladser eller tårne og let kunne indstilles nedefra. (Fig. 1).

Claude Chappe kaldte selv telegrafanordningen en *tachygraf*, men en embedsmand i ministeriet, Miot, gav systemet navnet *telegraf* (fjernskrift) og dette navn har man siden beholdt.

I de kommende år gik Chappes telegraf sin sejrsgang over Europa, følgende i Napoleons fodspor. I de øvrige europæiske lande opstod der dog andre, fra Chappes afvigende telegrafer. I Sverige blev den første optiske telegraflinie

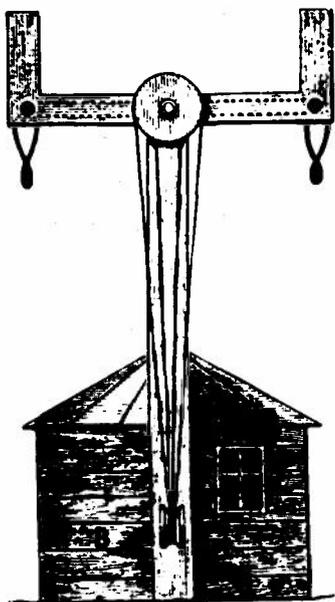
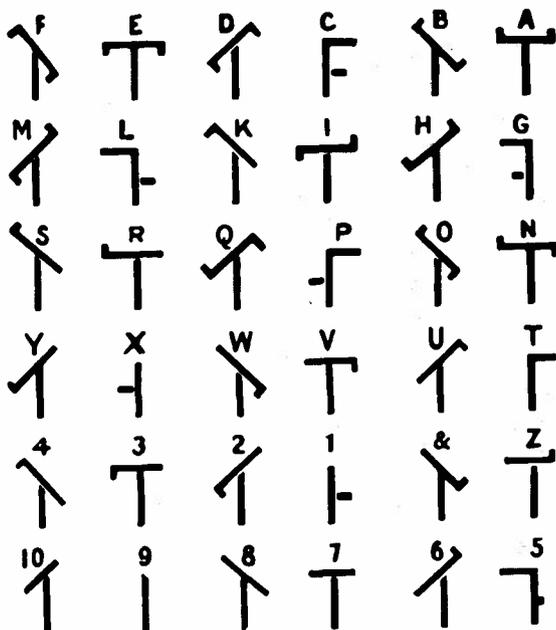

Fig. 1. Claude Chappes optiske telegraf samt armens og vingernes stillinger for de forskellige bogstaver. Efter *Opfindelsernes Bog*, II, 1923, s. 584.

anlagt i 1794 efter et af svenskeren Abraham Edelkrantz (1754–1821) opfundet system. Denne telegraf anvendtes lige til 1881.

Her i Danmark blev der også i 1794 foretaget forsøg med en optisk telegraf. Forsøget blev udført fra Rundetårn til Vesterport med et af kunstdrejer Dichsen opfundet apparat efter Chappes system. I 1796 indgav kaptajn i marinen, Lorents Fisker (1753–1819), et forslag

om oprettelse af en, af ham opfundet, optisk telegraf, den såkaldte mastetelegraf.

I 1800 blev forslaget godtaget, og der opførtes en telegraf på batteriet Quintus. I begyndelsen af 1801 indgik denne station i en lang række af stationer fra Helsingør til Slesvig.

Stationerne var nummererede, men en nummereringsplan kendes ikke. Stationerne var placeret som følger:

Helsingør	Rødovre
Sletten	Høje Tåstrup
Høje Sandbjerg	Egegården
Fortunen	Ledreborg
København	Stestrup
Valby	Ostrup

Lille Ebberup	Sønder Højrup
Slots Bjergby	Galgebakken
Korsør nr. 10	Trebjerg
Sprogø nr. 11	Bøjden
Nyborg nr. 12	Sønderborg
Bekstrup	Slesvig

Storebæltstationerne blev opretholdt efter at de øvrige stationer var nedlagt i 1801, og deres numre er derfor kendte.

Storebæltstationerne Korsør, Sprogø og Nyborg anvendte indtil 1807 svenskeren Edelkrantz's system og derefter indtil 1830 Fiskers mastetelegraf. Fra 1830 anvendtes Schumachers 5-tavle telegraf.

Fiskers mastetelegraf (Fig. 2) var mere indviklet, men også mere anvendelig end den franske. Den var efter en samtidig beskrivelse »saa høj som Rundetaarn«. Dette er dog noget overdrevet, Rundetårn er som bekendt 36 m højt, men efter målestokken angivet på tegninger af telegrafene, må den have været ca. 26 m høj fra fundament til mastetop. Højden varierede dog efter de lokale forhold. Det var jo ikke hensigtsmæssigt at anbringe en 26 m høj mast på en bygning som f. eks. Kronborg, og også på Sprogø var den lavere. Selv med disse reduktioner var der dog rigeligt for vinden at ruske i.

Telegrafene bestod af en lodret mastestamme med fem ræer eller tværmaster, der i alt var forsynet med 18 klapper. Disse bestod af en tre alen lang og $1\frac{3}{4}$ alen bred træramme overtrukket med

sejldug, hvori var skåret en mængde huller for at mindske vindens tryk. Yderligere var den indrettet således at ræerne kunne brases ligesom på et skib, hvorved vindens tryk mindskedes, og i storm eller orkan kunne man jo endelig hejse klapperne ned. Denne brasning havde desuden den fordel, frem for de følgende systemer, at man kunne telegrafere i alle retninger, hvilket man f. eks. havde brug for på Kronborg for at komme i forbindelse med den svenske telegraf.

De 18 klapper havde hver sin bestemt talværdi. Når telegrafene ikke var i brug, indtog de en vandret stilling. Ved at løsne et reb fra en krog nederst på stammen tvang klappens egenvægt den til at indtage en lodret stilling og derved angive talværdien, der lå fra 20.000 og ned til 1. De aftelegraferede tal lagde man sammen. Som maksimum kunne man nå tallet 42221, og dermed lige så mange udtryksmuligheder, som man så igen kunne tyde ved hjælp af en signalbog.

Når telegrafene gik i gang, blev signalet aflæst i kikkert fra nærmeste station. Denne station gentog signalet, og når det var korrekt, gaves signalet videre til den næste station og således fremdeles hele rækken igennem. Når det første signal var forstået, fortsatte de to første stationer med næste signal, der gik videre på samme måde.

Efter en nutidsbetragtning må det

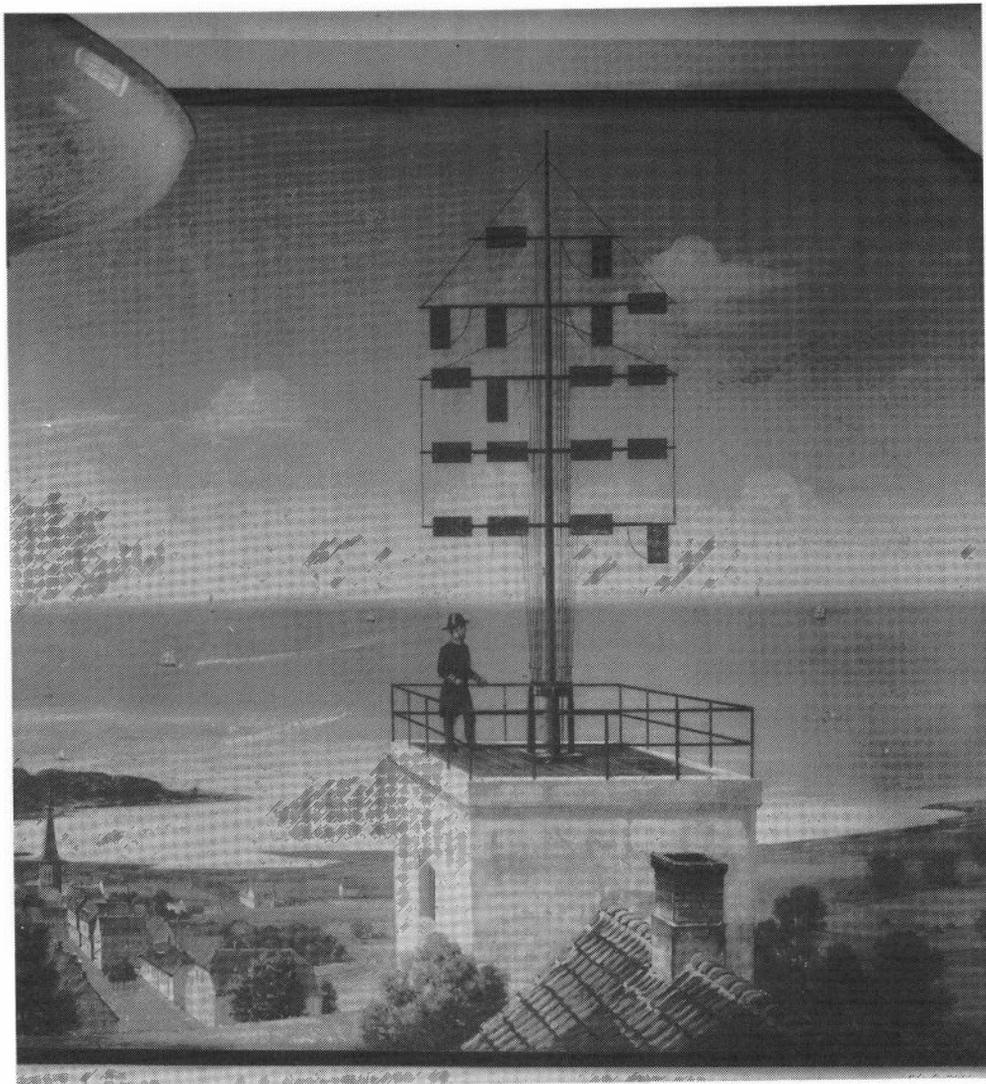

Fig. 2. Fiskers mastetelegraf ved Nyborg 1807 - ca. 1830. Maleri i Post- og Telegrafmuseet.

have været en sen død, men en af datidens første telegrafbestyrere, Johs. W. Steenstrup, var meget begejstret og påstod, at en efterretning kunne befordres med en hurtighed, der nærmede sig lynets!

Mens den franske telegraf kun havde ca. 100 forskellige stillinger, havde den danske, som sagt, 42221 kombinationsmuligheder. Praktisk talt alle danske ord stod opført i ordbogen, og særlig vigtige meddelelser kunne udtrykkes med et enkelt tal for at spare tid. Bag kodetallet 4500 skjulte sig således den behagelige nyhed »Fjenden flygter«, mens tallet 4514 kort og godt meddelte »Fjenden har Kendskab om alt«.

Trods alle disse udtryksmuligheder fik den danske mastetelegraf aldrig den samme militære succes som den franske. Det skyldtes først og fremmest det danske klima. I usigtbart vejr lod systemet sig ikke anvende, ligesom den kraftige danske blæst også var et problem, fordi den ofte truede med at blæse de høje master omkuld.

Efter slaget på Reden den 2. april 1801 blev de fleste optiske telegrafer taget ned og lagt i depot, og de nåede dårligt nok at blive genrejste i 1807, før den danske konge havde givet op over for de engelske styrkers bombardement af København.

I de følgende år kom apparaterne dog til at gøre betydelig nytte, bl. a. fordi englænderne havde afspærret de danske farvande, og dermed gjort det umuligt at få normal post over Storebælt. Det var vigtigt for regeringen at kunne følge med i de spanske troppers bevægelser på Fyn og i Jylland. Som en ekstra sikkerhed oprettedes derfor en nødlinie

over Lolland-Langeland med følgende stationer:

Korsør – Omø – Tårs – Nakskov – Albuen – Langeland – Tåsinge – Nyborg.

Efter krigen nedlagdes den landsdækkende telegraf, men telegrafene over Storebælt bibeholdtes. Den blev drevet af postvæsenet og havde et forretningsmæssigt grundlag. Sejlsadsen over bæltet afhang af vind og vejr, og det kunne være nyttigt at få sendt meddelelser over til den anden side i en fart. Stationen på Sprogø blev kun brugt, når vejret var for dårligt til, at man kunne signalere direkte mellem Nyborg og Korsør.

Telegrafene over Storebælt virkede i lidt over 50 år, men blev overflødiggjort af den elektriske konkurrent i 1854. Det optiske apparatur blev dog stående endnu nogle år som en slags sikkerhedsforanstaltning eller reserve, og blev da også brugt enkelte gange i den elektriske telegrafs første tid, hvor det nye, spinkle telegrafkabel ofte blev afbrudt. Først i 1866 fjernedes den sidste optiske telegraf fra taget på Sct. Gertruds kirke i Korsør.

Denne sidste telegraf var dog ikke Fiskers telegraf, men må have været Schumachers 5-tavle telegraf (Fig. 3), der jo som nævnt afløste mastetelegrafene i 1830.

Den udmærkede sig, skrev kaptajn-løjtnant F. Paludan i 1837 i Archiv for Søvæsen, »ikke alene ved Principets Sæmpelhed, da man med ikkun 5 Klap-

Fig. 3. Schumachers telegraf ved Nyborg ca. 1850. Efter De næsten Ukendte. 1971, s. 47.

per, kan signalere 99999 Nummere, et Tal, der er omtrent dobbelt saa stort som Antallet af Ord i en dansk Ordbog, men den har desuden det Fortrin, at enhver nødvendig Reparation ved Indretningen kan foretages med største Letthed, uden at standse Telegraphens Brug mere end et Par Minutter«.

Talværdien af de 5 klapper er konstant som følger:

Klappen A	=	10000
Klappen B	=	1000
Klappen C	=	100
Klappen D	=	10
Klappen E	=	1

»De 9 horisontale Linier, som Klapperne kunne ophejses til, danne nu ligesaa mange Multiplikatører i Ordenen 1

til 9, nedefra og opefter, hvorved Klappens Værdi forhøjes, saaledes at t. Ex. Klappen A, der gjælder 10000, ved at ophejses til den 5te Linie kommer til at betyde 50000 osv.

Vilde man t. Ex. signalere No. 12473, da vises Klappen A i den underste afdeling og betegne da 10000, B hejses op til den 2den Linie og betegne derved 2000, C hejses til 4de Linie og betyder 400, D til den 7de Linie betyder 70, og E til den 3die Linie betyder 3, hvilket sammenlagt udgør 12473.

Tvende saadanne Telegrapher ere opstillede ved Storebælt, den ene lidt vestenfor Nyborg og den anden paa Korsør, de ere i Activitet hele Aaret igjennem. Da Afstanden mellem begge Telegrapher er $3 \frac{3}{4}$ Miil, saa er der om Vinteren en tredie eller mellem Station paa Sprogøe, men denne borde vistnok holdes i Brug hele Aaret igjennem, fordi det mindste usigtbare Veir standser Telegrapheringen, naar Mellem-Stationen er nedlagt«.

Betjeningen bestod af to til fire mand. En mand stod med kikkerten for øje og dikterede de tal, han kunne aflæse på den nærmeste optiske station. Han førte titel af den søkyndige. En anden stillede tavlerne efter diktatet, en tredie gik måske til hånde, og endelig var der chefen for det hele. Han førte tallene og deres betydning ind i protokollen. Hans titel var »Literair Telegraphbestyrer«.

Taksten over Storebælt var om som-

meren to daler og om vinteren fem daler for indtil 50 ord. Når taksten var højere om vinteren end om sommeren, skyldtes det vel den større ubehagelighed, hvormed det var forbundet i den kolde årstid at aflæse signalerne. Den mand, der skulle stå med kikkerten for øje i streng frost, kunne nok blive blåfrossen på næse og fingre, inden han fik ekspederet telegrammet.

Den kontante omsætning på Nyborg station var ikke stor. For året 1829 var indtægten 27 daler og 10 skilling, og deraf var endda de 14 daler og 70 skilling beholdning fra året før. Til gengæld var udgifterne også små, nemlig en daler og 16 skilling for hele året.

Den optiske telegraf i omegnen af Fredericia og i fæstningen Fredericia

På forslag af generalkrigskommissær Riegels, Snoghøj, oprettedes der i 1846 en optisk telegrafforbindelse mellem Snoghøj og Middelfart. Den skulle afløse et tidligere signalsystem, der betjente sig af signalflag, et system, der i 1837 var foreslået af postmester Fibiger, Middelfart. En flagsignalbog findes endnu i post- og telegrafmuseet, men hvor meget eller hvor lidt disse flagsignaler har været benyttet, vides der intet om med sikkerhed.

Den nye optiske telegraf skulle betjene færgefarten over Lillebælt og være til rådighed for de rejsende, og med de

rejsende tænktes først og fremmest på kongen og andre fornemme folks rejser mellem landsdelene.

I en skrivelse af 13. december 1845 hedder det: »Hans Majestæt Kongen har allernaadigst resolveret saaledes: Vi vilde allernaadigst, at det nu brugelige Signalsystem undergives saadanne Forandringer og Forbedringer, at de efter Farvandets Beskaffenhed varierende Landingssteder saa vidt muligt kunde betegnes, og Vogne samt Forspandsheste for de kongelige Poster og Rejsende bestilles paa den modsatte Kyst saa betids, at intet større Ophold end efter Omstændighederne nødvendigt foranlediger ved indbemeldte Færgestede«.

Den 30. november 1846 var arbejdet færdigt, og der var opsat en signalstang på hver side af bæltet. I Middelfart opsattes den optiske telegraf på hjørnet af Kongebrovej og Knorregade på snedker Lauesens hus. (Fig 4). Snedkeren fik 15 rdl. om året for denne afbenyttelse. Som signalist ansattes en mand ved navn Eggebrecht og som tilsynsførende, færgeomand, exam. jur., Anders Leerbeck Mathiassen. På Snoghøj overlod generalkrigskommissær Riegels sit hus til afbenyttelse til signalindretningen, men masten blev opført ved færgebroen. Riegels blev tilsynsførende, og som signalist ansattes færgeskipper Lars Pauelsen. Signalisterne aflønnedes med 40 rdl. årligt for at være til rådighed både dag og nat.

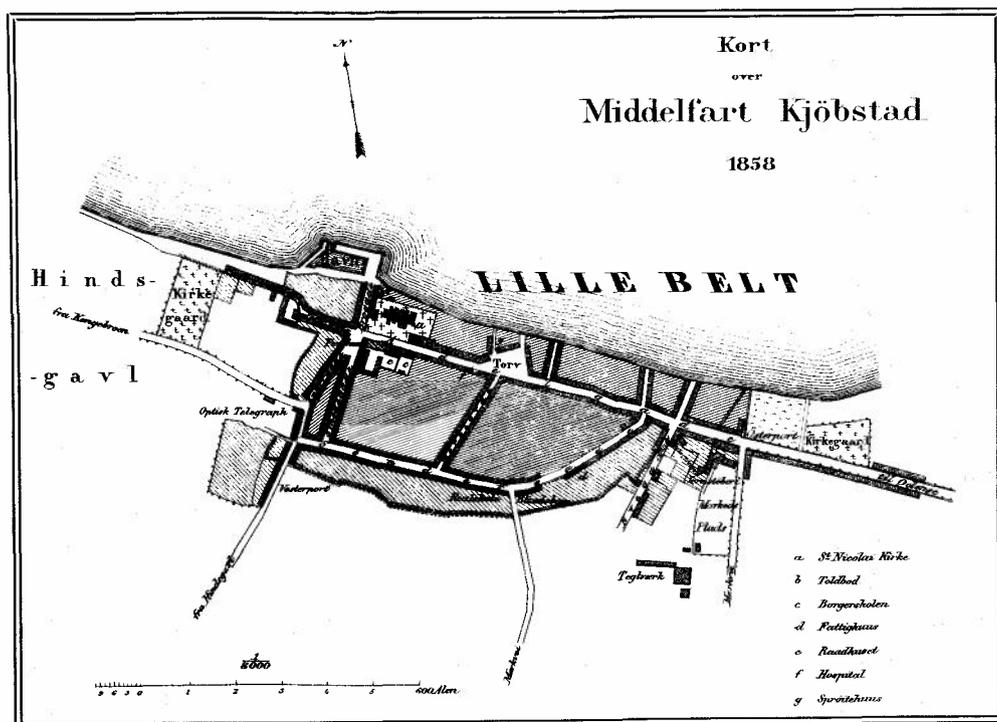

Fig. 4. Middelfart ca. 1860. Pilen viser telegrafens placering. Efter J. P. Trap: Kongeriget Danmark. 1858.

Om dagen foregik signaleringen ved hjælp af bevægelige arme på signalmasten og om natten ved hjælp af lanterner. Hvis vejret forhindrede signaleringen måtte en af postføreren rekvireret båd gå over med besked forud for færrens overfart.

Hvilket optisk telegrafsystem, der arbejdedes efter vides ikke, men i 1858 nedlagdes en telegraftråd i Lillebælt mellem kysterne »100 Favne Vesten for Broen ved Snoghøj og på Fynssiden 10 Favne Østen for Kongebroen«.

Middelfart Avis meddelte den 19. november 1859, at generalpostdirektøren har givet ordre til, at Snoghøj snarest muligt sættes i direkte telegrafisk forbindelse med Middelfart. Det hed videre: »De nuværende Signalapparater, der nok er omtrent de eneste i sit Slags i Danmark, vil da blive nedlagte«. Det har altså formentlig været et særligt optisk telegrafsystem til dette specielle formål, hvor det normalt vel kun har drejet sig om relativt få forskellige signaler.

I begyndelsen af 1849 forestod ingeniørkaptajn W. O. W. Lehmann oprettelsen af to militære telegraflinier, der sluttede

sig til den ældre linie fra Korsør til Nyborg. Fra Nyborg gik linien mod vest til Sønder Højrup nord for Ringe. Her delte linien sig i to, en der gik mod sydvest til Sønderborg, og en der gik mod nordvest og sluttede i Staurby ved Middelfart.

Sønder Højrup blev altså et knudepunkt, og da der skulle telegraferes i to retninger, blev der opstillet to telegrafmaskiner, en for hver retning. Som nævnt i omtalen af mastetelegrafen fra 1800, var en sådan også opstillet i Sønder Højrup, så der har altså eksisteret tre telegrafer i denne lille by. Schumachers 5-tavle telegraf har, så vidt vides, kun været benyttet over Storebælt, så en sådan har næppe været opført, hverken i Sønder Højrup eller andre steder i landet.

Stationerne blev nummererede og fik følgende numre:

10. Korsør
11. Sprogø
12. Nyborg
13. Pårup
14. Sønder Højrup.

Her delte telegraflinierne sig, som sagt, og nummereringen fortsatte ad den søndre linie med nr.

15. Østrupgård
16. Bøjden
17. Almsted
18. Sønderborg.

Den nordre linie fra Sønder Højrup fik følgende stationer:

21. Ravnebjerg
22. Vissenbjerg
23. Båring
24. Staurby.

Staurby, der i telegrammerne altid kaldes Middelfart, var placeret på »Smaahøjene Nordøst for Middelfart, Vest for Vejen til Strib, paa et Sted kaldet Skjærbekmølle«. Stationen har antagelig ligget omtrent der, hvor nu den store parkeringsplads ved den fynske ende af den nye lillebæltsbro ligger.

Om Staurby-stationen står der i kopi-bogen for den 18. november 1849: »... og det var ikke sjældent – især medens Tyskerne laae for Fredericia – at træffe Mast og Tougværk udenfor Telegrafe-ringstiden hængende fulde af Folk, der fra dette ophøjede Punkt vilde observere disses Bevægelser«. De tyske batterier, der kunne betragtes, lå ved Erritsø Strand, Sandal og Hannerup.

Stationerne Korsør, Sprogø og Nyborg havde bevaret deres numre fra napoleonskrigene, og Lehmann valgte derfor at begynde den nye fynske linie med nr. 13.

Der fandtes ikke nogen telegraflinie på Sjælland, og depecher, der vest fra ankom til Korsør, måtte derfor ekspederes videre pr. stafet eller pr. post.

Lehmann havde de første stationer færdige i februar 1849, og i maj samme år var hele linien færdig og blev taget i brug. En fortsættelse af den nordre linie til Fredericia var planlagt, men i *Fædre-*

landet oplyste han så sent som den 27. august 1849 (dateret 22. august), at den påtænkte fortsættelse af den nordre linie til Fredericia ikke var kommet til udførelse »af ham ubekjendte Grunde«.

Den 20. september 1849 befalede krigsministeriet imidlertid at der skulle opføres en station i Fredericia. Den fik nr. 25, og dens officielle navn blev: *Telegrafstationen paa Fredericia Fæstning*.

Stationen skulle opsættes på Oldenborg Bastion, og den 23. oktober meldte Lehmann den færdig. Den 29. oktober blev den taget i brug. Den korresponderede med Staurby stationen.

Som telegrafbestyrer udnævntes en mand ved navn Høyrup. Dette navn er et kendt Fredericia-navn, men der er usikkerhed om, hvem af Høyrup-slægten det drejer sig om.

Hans underskrift som »Telegraphbestyrer« findes på en skrivelse af 14. januar 1850, men da hans forbogstav er skrevet sammen med efternavnet, er dette forbogstav ikke tydeligt. Formentlig skal underskriften læses som C. Høyrup.

Der fandtes på den tid en købmand og brændevinsbrænder Jens Chr. Høyrup. Hans gård, der blev ødelagt under bombardementet af Fredericia i maj 1849, lå Kirkestræde nr. 296, det er i dag Ved Landsoldaten 3.

Samme sted fandtes dengang en bekværlighed kaldet Stejlekroen, hvis indehaver nævnes som Chresten Høyrup, og

man har jo lov til at gætte på, at det var samme person som ovennævnte købmand og brændevinsbrænder (og bevræter?) Jens Chr. Høyrup. Måske var det denne mand, der blev »literair Telegraphbestyrer« for telegrafstationen på Fredericia fæstning, men noget endegyldigt bevis har ikke kunnet findes.

I beskrivelsen af Lehmanns telegraf hedder det: »Ligesom ved de øvrige Stationer findes der et af Tømmer opført, udvendig og indvendig med Bræder beklædt og med Paptag forsynet Observationshus, i hvilket Kikkerterne og Mechanismen til Bevægelse af Telegrafens Tegngivere ere anbragte, saa at hele Betjeningen skeer i Værelset, der kan forsynes med Kakkelovn og overhovedet er saaledes indrettet, at det giver et hyggeligt Opholdssted for Personalet. For den ene Ende af Huset er selve Telegrafanbragt og støttet ved 3 Barduner, det Hele indhegnet ved en Jordvold eller Stakitter. Det telegrafiske Apparat er en Tavletelegraf, construeret efter samme Princip som den Schumacherske, der alt længe har været i Brug ved Store Bælt. Den afviger imidlertid i flere Henseender saa betydeligt fra den Schumacherske, at den maa betragtes som et eget System, idet den med 2 bevægelige

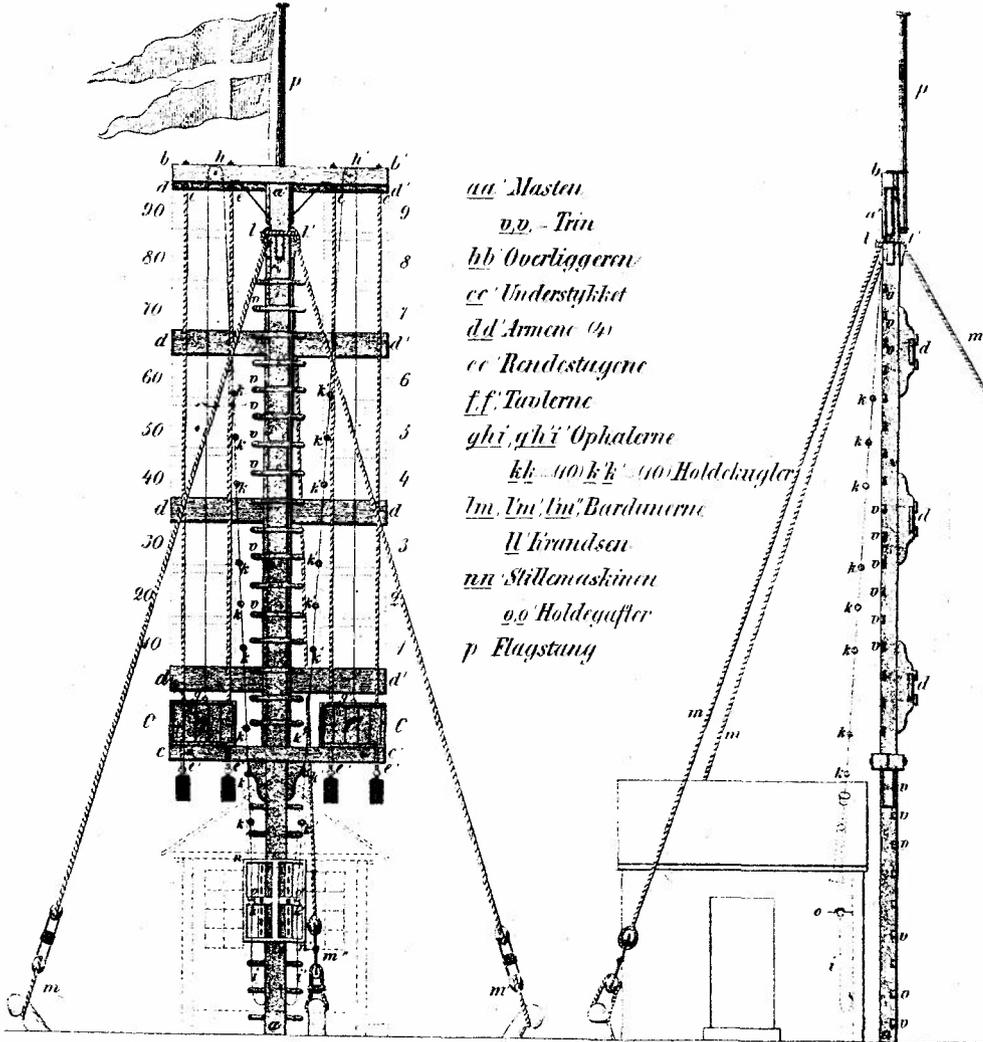
Fig. 5. Den militære telegraf 1849-51, konstrueret af W. O. W. Lehmann.

Tegning af Telegrafen

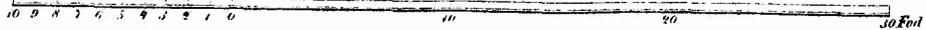
aa Liniene Sønderborg - Nyborg - Fredericia.

Forfra.

Fra Siden.

- aa Masten
- pp Trin
- bb Overliggerne
- cc Understykket
- dd Armene (4)
- ee Rødestugene
- ff Tavlerne
- ghi, g'h'i Ophalene
- kk - oo, k'h' - o'o Holdkugler
- lm, lm' lm' Bardsuene
- ll Krandsen
- nn Stillemaskinen
- o,o Holdkugler
- p Flugstang

Målestok 1:100 s. St.

Tegngivere – firkantede Trætavler – der bevæges op og ned mellem 4 faste Arme, kan give 9801 forskellige Tegn. Disse aflæses som Tal, til hvis Udtydning, der er udarbejdet en Ordbog, saaledes indrettet, at den tilsteder at signalisere alle mulige combinationer af Sproget«. (Fig. 5)

I betjeningsforskriften forklares, hvorledes Lehmanns telegraf fungerede. Her gengives begyndelsen af

§ 1

»Den telegraf, til hvilken nærværende Ordbog er affattet, bestaaer af 2 Tavler, der ved en lodret op- og nedgaaende Bevægelse kunne, hver paa sin Side af en vertikal Mast, indtage 3 forskellige Stillinger, i hvert af de 3 Felter, som dannes af Apparatets 4 faste horisontale Arme.

I de 9 forskellige Stillinger, som de saaledes kunne indtage imellem Armene, have Tavlerne en forskjellig Talværdi, der nedefra og opefter stige 1 Enhed fra 1 til 9, hvortil kommer Stillingen under den underste Arm, i hvilken Tavlerne have Talværdien 0. Disse Tal betegne paa højre side af Masten – regnet fra Station No. 1 i Telegrafliniens Retning – for Tavlen paa venstre Side af Masten Tiere, saa at med begge Tavler alle Tal fra 0 til 99 kunne udtrykkes, ganske som efter det almindelige Talsystem. Herpaa beroer Ordbogens Inddeling i 99 Sider, hver med 99 Numre eller ialt 9801 Numre. Til at ud-

pege et af disse udfordres 2 til hinanden hørende Signaldele, af hvilke den første udtrykker Siden i Ordbogen, den anden den Plads paa Siden, hvor det paagældende Ord eller Udtryk findes«.

Da paragraffen fortsætter med et tænkt eksempel, vil det dog være hensigtsmæssigt først at forklare, hvorledes betjeningen, der er fastsat i § 1, foregik i praksis.

Ordbogens side 1 består, ligesom ordbogens øvrige sider, af tallene 1 til 99, men til forskel fra resten af ordbogen drejer betydningen af disse tal sig udelukkende om telegrafens betjening.

Ved telegraferingens indledning hejstes således begge tavler fra nulstillingen fornedet til næstøverste position, altså tallet 88, hvis betydning var: »Der signaliseres til Station No.« (telegrammets adressestation). Når dette signal var observeret på den nærmeste station, gentog denne signalet, hvorefter den afsendende station viste adressestationens nummer efterfulgt af tallet 65, der betød: »Signaleringen kommer fra Station No.« (telegrammets indleveringsstation), hvorpå denne stations nummer sluttede indledningen.

Så fulgte selve telegrammet, hvor hvert ord bestod af 2 tal, det første betegnede siden i ordbogen, hvor det paagældende ord fandtes og det andet tal ordets nummer på siden. De 2 tal nedskreves i brøkform i protokollen.

Når telegrammet var færdigt, hejstes

begge tavler helt til tops og viste altså tallet 99, hvis betydning var: »Signaleren er slut«.

Som eksempel på et telegram skal anføres et signal indført i Storebæltsprotokollen 7.-8. juli 1849, hvor kodegruppen 33/85 findes, som det ses på Fig. 6.

I henhold til det foregående tydes de indledende tal således:

88 = Der signaliseres til Station No.

10 = Stationens No. (Korsør).

65 = Signaliseringen kommer fra Station No.

24 = Stationens No. (Middelfart).

Derefter kommer telegrammet, 6 talgrupper i brækform, svarende til følgende 6 ord: DESVÆRRE ER GENERAL RYE IFORGÅRS FALDEN. No. 85 på side 33 i ordbogen er ordet »iforgårs«. Det afsluttende tal 99 betyder: Signaliseringen er slut.

Det kan konstateres, at den pågældende telegrafbestyrer, der har modtaget signalerne og dechifreret dem i protokollen, har byttet om på signalets rette ordlyd ved indførslen, men meningen er uforandret.

Telegrafstationen på Fredericia fæstning blev kun benyttet i ca. 15 måneder, idet den blev nedlagt den 21. januar 1851. Den 2. november 1852 fandtes i Fredericia Avis følgende bekendtgørelse.

»Placat

Ifølge Requisition fra Herr Ingenieur-captain V. Lehmann afholdes Torsda-

77. Sæer. og en mangdel se
jøtlen er det indbragt til
Fæstningen
At det signalerede med
ang. kuglelign. ses des.
til sin Adret
Middelfart til Korsør 33/85. No.
88. 10. 65. 24. 13. 16. 98. 33. 17. 16. 99.
28. 36. 3. 35. 26. 7. 99.
Ryeme er General Rye iforgårs
falden!
6 H. med det til Korsør 1849.

Fig. 6. Udsnit af Storebæltstelegrafens journal 7.-8. juli 1849. Efter SKALK nr. 111974, s. 18.

gen den 18de dennes, Formiddag Kl. 10 ved Oldenborgs Bastion offentlig Auction over den derværende optiske Telegraph med tilhørende Stationshuus og Inventariesager, hvoriblandt en Kakkelovn, en Skriverpult og en Stol.

Hvilket herved bekendtgjøres.

Fredericia Byfogedcontoir, d. 1ste November 1852

Th. Rosenørn.

Auktionen og dens resultat findes ikke omtalt senere i Fredericia Avis.

Den optiske telegrafs afløser

W. O. W. Lehmann, der i øvrigt var en broder til amtmand og senere indenrigsminister Orla Lehmann, blev i 1852 udpeget til at forestå anlæggelsen af en elektrisk telegraflinie, der skulle gå fra Helsingør til Hamburg.

Den første elektriske telegraflinie, den såkaldte Øresundslinie, der gik fra Helsingør til Hamburg, blev nedgravet som et etkoret blykabel af tykkelse omtrent som en blyant. Søkablet over Storebælt var dog 3-koret. Jordkablet blev beskadiget i det uendelige, dels ved private gravearbejder, dels som følge af, at folk ligefrem gravede kablet op og stjal det.

Også angreb af mosegrise var jævnlige årsag til afbrydelser. For disse gnavere, der har stedsevoksende tænder, der til stadighed skal skærpes for ikke at blive for lange, var kablets blykappe af en ideel konsistens.

Befolkningens forståelse for telegrafens og dens betydning var ringe. Der fortælles om en mand, der ved nedgravningen af kablet længe havde stået og med sagnkyndig og kritisk mine fulgt arbejdet, og derefter tog en tråd op fra jorden, holdt den for øjet og kiggede. Derefter sagde han henvendt til arbejdslederen: »Jeg forstår ellers godt telegrafens virkemåde, men alligevel er jeg ikke ganske klar over, hvorledes telegrammerne kan gå gennem denne tråd, da den jo ikke er hul«.

Åbningsdagen for telegrafens var fastsat til den 1. februar 1854, men på grund af et jordskred ved Gennerhule mellem Haderslev og Åbenrå, måtte den officielle åbning udsættes til den 2. februar. Den blev foretaget af den nyudnævnte telegrafdirektør cand. polyt. Peter Faber, forfatteren til »Den tapre

Landsoldat« og mange andre kendte sange.

Den 2. februar 1854 åbnedes *Fredericia Telegraphstation* for korrespondance. Den første telegrafstation havde lokale i Fredericia Toldbod på havnens vestside, og ikke, som næsten alle kildekrifter oplyser, på sydvesthjørnet af Oldenborggade og Gothersgade.

Denne ret upåagtede placering dokumenteres af *Fredericia Avis*, der den 12. november 1852 skrev: »Efter forlydende skal telegrafkontoret være i toldbodbygningen i den nordvestre fløj«, og 1854 (7. marts) fortalte samme avis, at telegraftråden placeredes på Skanseodde, hvor søkablet landede, forbi havnefogedboligen og fra dennes sydlige hjørne til porten i plankeværket ved toldkammerbygningen.

1856 opførtes i Fredericia en »stor, smuk og rummelig bygning« til telegrafstation og kontorer. Den byggedes af købmand Bering og toges i brug den 11. november.

Der er tale om ejendommen på hjørnet af Oldenborggade og Gothersgade,

Fig. 7. Fredericia 1858. Efter J. P. Trap: Kongeriget Danmark. 1858.

A: Oldenborgs bastion, hvor den optiske telegraf var placeret. B: Skanseodde, hvor søkablet fra Middelfart førtes i land. C: Toldboden. D: Telegrafstationen 1856-1870.

»Bygning No. 502 B«, som ejedes af Malthe Hoff Bering. Der må have foreligget en midlertidig aftale om leje forholdene, thi først den 8. april 1857 forelå der udkast til lejekontrakt angående stationslokalet i Fredericia, mellem konstitueret telegrafassistent G. Møller på telegrafdirektørens vegne og gæstgiver M. H. Bering. Gæstgiveren stillede for 300 rdl. årligt til rådighed: »4 Værelser, hvori en 4 Etagers Kakkellovn og en Comfurovn. – Desuden hører til Lejligheden et Brændeskur og et Locum i Sidebygningen. Afbenyttelsen af den i Gaarden værende Vandpost tilstedes«.

Telegrafstationen har næppe rådet over megen plads i toldkammerbygningen, men personalet var heller ikke stort. Det bestod af telegrafassistent Møller, der tillige bestyrede stationen og for dette fik 50 rdl. om måneden. Desuden var der ansat en telegrafist ved navn F. Richardt, han vurderedes til det halve, og endelig var der ansat et bud, der lønnes med 4 rdl. 16 sk. månedligt. 1855 forøgedes personalet med en mand mere, telegrafassistent Jermiin.

I den nye ejendom på hjørnet af Oldenborggade og Gothersgade var der, foruden telegrafstation, også et gæstgiveri, der var bortforpagtet til Thor Waldemar Wedel Holm. En del år senere, efter at telegrafstationen var flyttet, åbnedes i kælderen, hvor der nu er blomsterhandel, en beværtning, der mange år frem i

tiden kaldtes Telegrafkælderen. Dette navn var dog af ældre dato, idet der i Fredericia Avis den 13. oktober 1860 fandtes en annonce om salg af »Salon-Kul«. Annoncørens adresse angives som »Telegrafkælderen«.

Gæstgiver Holm gik fallit i september 1857, og ejendommen blev solgt ved auktion i januar/februar 1860. Dette falder godt i tråd med, at telegrafstationen i sommeren 1860 flyttedes over i gæstgiver Sallings gård på det nordvestre hjørne af Oldenborggade og Gothersgade, hvor nu Sømandshjemmet ligger.

I 1869 toges den nye banegårdsbygning i Oldenborggade i brug, og der fandt Fredericia telegrafstation sin endelige plads den 1. august 1870. Den blev nedlagt den 1. marts 1962.

Til slut et par små-historier fra luftledningens første dage. Da man havde bygget de første overjordiske linier på stænger langs landevejene, var der ofte folk, der lagde øret mod en telegrafpæl for at lytte til telegrammernes befordring. De mente nemlig, at det var den, der fandt sted, når de hørte den snurrende lyd af vinden i telegraftrådene.

De første telegrammer blev nedskrevne med pen og blæk, man havde god tid til at udføre arbejdet pynteligt, og samtidig med telegrammet fik modtageren overrakt telegrafstrimlen, hvorpå det stod.

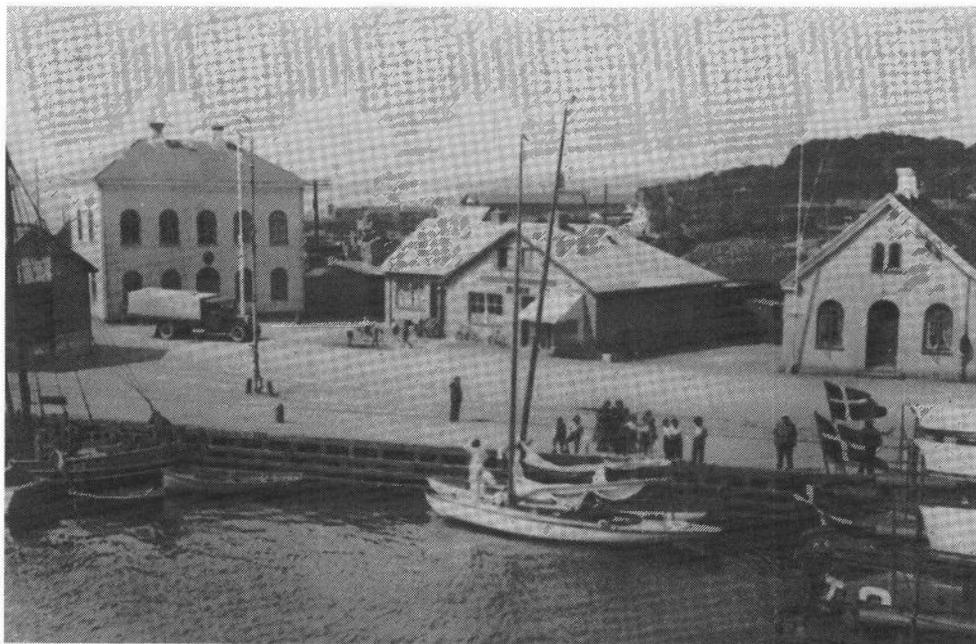

Fig. 8. Parti fra Fredericia havn ca. 1934. Huset til venstre er toldboden, det lille hus til højre er havnefogedboligen.

Tanken hermed var vist, at folk skulle overbevises om, at der virkelig forelå et telegram. Mere end en gang hændte det, at modtageren, når han fik sit telegram, interesseret betragtede den medfølgende smalle papirstrimmel med de mystiske prikker og streger, og udtalte sin forundring over, at strimlen var så pæn, efter at have løbet den lange vej gennem telegraftråden.

Til allersidst en lille solstrålehistorie om, hvorledes telegrafren, blot ved sin

tilstedeværelse, beredte en bondekone en stor glæde.

En enfoldig bondekone fik brev fra sin søn, der var i felten. Han skrev til sin mor om snarest at sende ham et par nye skafstøvler, da de gamle var bundløse. Konen købte støvlerne til sin dreng, men at sende en pakke med dertil hørende adressebrev, indlevering på købstadens posthus osv., var jo noget omstændeligt og langsomt. Nej, det skulle gå anderledes hurtigt, og hun havde da nok hørt om den mageløse telegraf, der var så rap i vendingen. Trådene kunne hun dagligt se fra sine vinduer ud mod landevejen. Det lå da lige for at sende støvlerne pr. telegraf. Hun fik malet

sønnens adresse på en plakat: »Til min kjære Dreng Jens Peter i Felten«, gik ud på vejen og fik med en del besvær anbragt gagakkerne – altså sønnens – på en pæl. Den næste dag gik hun ud for at se, om støvlerne var gået af – og det var de. Til hendes glæde havde drengen kvitteret for modtagelsen af de nye støvler med et par gamle bundløse skafter.

Kilder:

- Johs. W. Steenstrup: Kort Beskrivelse over den danske Telegraf. 1801.
 Archiv for Søværnen. 1837.
 Nyt Archiv for Søværnen. 2. Række Bd. 8. 1853.
 Udtog af Færgejournalen Middelfart-Snoghøj. 1845, 1846, 1847.
 Generalstaben: Den dansk-tydske Krig 1848-50. II Del. Pag. 1088.
 Kortskitse (1:300.000) over linieføringen over Fyn, samt stationernes nummerering 12-25. 1848-50.
 Ordbog til Brug ved Telegraferne opførte i Aaret 1849.
 Berlingske Tidende, 24. August 1849.
 Fædrelandet, 27. August 1849.
 Fredericia Avis, 1851, 1852, 1854, 1856, 1860, 1870.
 Kort over Middelfart Kjøbstad 1858.
 Middelfart Avis. 1859.
 Efterretninger for Søfarende. 1858.
 Jubilæumsskrift 1884:
 1. Feltingenieurvirksomheden i Aarene 1848-1864 af C. T. Jørgensen og H. O. Glahn. 1884.
 2. Ingenieurkorpsets Virksomhed. 1884.
 Opfindelsernes Bog. Ved Helge Holst. Bd. II. 1923.
 Statstelegrafen 1854-1904.
 Reiffenstein-Hansen: Traaden fra den røde Gaard. 1919.
 »Det danske Post- og Telegrafvæsen«. 1933 bd. III. Pag. 390.
 Telegrafen 100 år. 1954.
 Sven Skovmand: Mastetelegrafen. SKALK nr. 1/1974, s. 16-18.
 Krigshistorisk Tidsskrift. Nr. 3/1975.

Bidrag til urmageriets historie i Vejle amts landdistrikter¹⁾

Af Jens Lampe

Under restaureringen af Ødis kirke i august 1958 fandt man tre med bueslag forsynede kvadersten, hvoraf de to sad indmuret i kirkens sokkel, mens den tredje lå i en stendynge på kirkegården²⁾.

I 1857 brød man den gamle romanske kirke ned og byggede den nuværende, men en del af de gamle kvadersten indgik som sokkelsten i den ny, og på denne måde bevarede resterne af et *solur*. Nationalmuseets eksperter, som undersøgte fundet, kunne henvise til lignende sten med bueslag og radialstreger i andre danske kirker, nemlig Vestervig i Thy, Flade på Mors og Vejrum kirke ved Holstebro. Men det halvcirkelformede solur i Ødis er langt det største af de fire, idet det må have haft en diameter på ca. 2 m. Ødis-uret blev rekonstrueret i kirkemuren og minder nu om en tid, da man kunne bestemme stedets sol-

tid, når solen ellers var på himlen, og da man ikke regnede med minutter og langt mindre med sekunder. Solure i den ældre middelalder kunne også være lodret ophængte skiver eller tavler og af sten, træ, keramik eller metal vendt mod syd og med en i centrum vandret placeret *polos* eller skyggekast. Skyggen faldt på tavlen, der oftest var ind delt i 12 radier.

Bønder og hyrdedrenge tog også deres bestik af solen. Folkemindesamleren Evald Tang Kristensen (1843–1929) fortæller, at østjyske hyrdedrenge lagde deres kasket på jorden, gik så i retning af solen, så langt skyggen nåede, indtil den lige kunne røre ved kasketten og målte da, hvor mange fod, der var. Var der 6–7 fod, vidste de, at nu skulle køerne drives hjem³⁾. Da så senere lommeurene blev almindelige, kunne disse tikende mekaniske vidundere nok vække

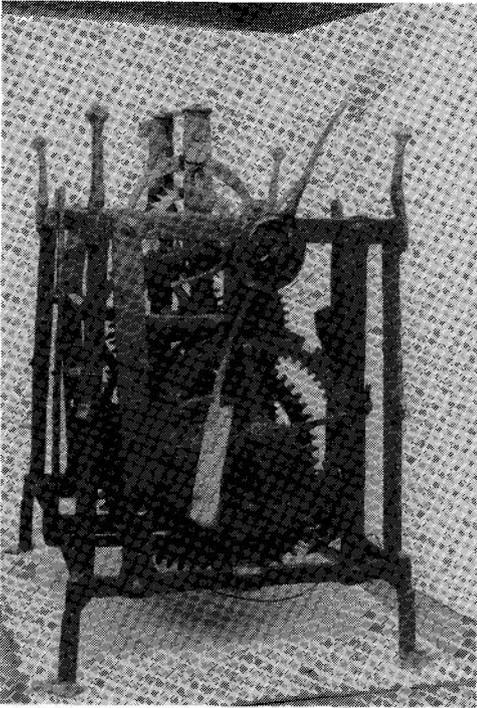
teknisk interesserede drenges nysgerrighed. »En dreng i Fovslet i Ødis sogn vogtede kreaturerne for sin far«, fortæller Evald Tang Kristensen, »og så havde han taget faderens »klok« med ud i marken for at se, hvornår han skulle hjem til middag. Men der kom ingen dreng. Så gik faderen ud for at kalde på ham, og da drengen havde skilt uret ad i mange små dele, var det ikke så sært, han nu ikke kunne passe tiden. Faderen blev vred, da han så, uret var skilt ad og ville slå ham. »Nej, du må ikke slå mig, far, for så kommer jeg til at ryste, og så kan æ ikke samle det igen«. Han samlede alle delene sammen, og sandelig om uret ikke fungerede. Drengen blev senere sat i lære hos en urmager i Kolding og blev med tiden en dygtig mester⁴⁾. Så vidt E. Tang Kristensen. Folk på egnen siger god for beretningen. Drengen hed Niels Nielsen og udvandrede i 1904 til Californien, hvor han blev urmager i San Francisco.

Inden døre havde en del familier sandure eller timeglas, som efter deres størrelse og indhold af sandskorn eller fint knuste æggeskaller kunne angive, hvornår der var gået tidsenheder fra et kvarter til to timer. Husmødrene brugte dem især, når de skulle koge eller bage. I næsten alle kirker var de fast inventar fra o. 1730 og indtil lommeurene blev almindelige. Men det var kun de færreste private, som havde råd til at anskaffe sandure, fordi de skulle importeres fra

Venezia, Böhmen, Schlesien eller England. På grund af deres skrøbelighed skulle de jævnlig udskiftes.

Da Evald Tang Kristensen kom til Hvirring sogn for at indsamle oplysninger om livet i gamle dage, fik han af gamle Kristian Andersen fra Rask mark at vide, hvilket besvær det kunne medføre, når man ikke var ejer af et ur. »Hovbønderne skulle jo møde til bestemt tid om morgenen ved hovporten. Her på Rask stillede de nede ved østerporten. Men dengang havde de jo ingen klokker (ure), og det gjaldt om ikke at komme for silde, for så tog ladefogeden imod dem i porten og pryglede dem, og så viste han dem op i borggården. Der havde tjeneren lov til at gå ud og prygle dem bagefter, og omsider kom nådigherren selv ud på trappen, og så pryglede han dem også. De havde ikke andet at rette sig efter, end når kokkene (hannerne) galede. Men så var der en mand i Homum, der havde en kok, som var sikker til at gale. Den galede altid til bestemte tider, og derfor sendte han bud i byen, at nu skulle de op til hove. Folkene bad ham om, at han endelig ikke måtte slagte den kok, og derfor blev den så gammel, som den kunne blive. Omsider var der en mand i Homum, der købte sig et sejeværk (ur), og fra den tid af kunne de møde til bestemt tid«⁵⁾.

Der var dog herregårde i amtet, hvor man på et relativt tidligt tidspunkt an-

Tårnuret fra Stensballegård, formentlig fra 1500-årene.

skaffede et sejerværk eller tårnur. Det gælder f. eks. Stensballegård ved Horsens, hvis tårnur efter konstruktion og struktur at dømme er fra begyndelsen af 1500-årene, og som blev restaureret i 1976. Uret er muligvis fremstillet af den Lavrids Sejermester, som i 1564 lavede Rosenholm slots tårnur ved Hornslet⁶⁾. Engelsholm, opført 1592–93 af Knud Brahe, astronomen Tyge Brahes bror, fik et tårnur lige efter opførelsen. I 1599

blev der truffet en aftale med Frederik Sejermager i Kolding, at han i sin levetid skulle holde sejerværket ved lige, – »och det lidit sejerværk, som Margrethe haver«. (Margrethe er identisk med Margrethe Lange Eriksdatter, som var frue på Engelsholm og gift med Knud Brahe. Han døde 1615 og hun 1622). Det nuværende ur på Engelsholm er fremstillet af tårnurfabrikant Frithjof Bertram-Larsen (1891–1980) og repareret i 1952 af automobilhandler Bech-Hansen, Vejle⁷⁾.

Haraldskær har et smukt gammelt tårnur på frontonen på hovedbygningens havefacade. Skiven er blåmalet med gyldne romerske cifre og den kvadratiske ramme uden om skiven med en halvcirkel foroven er forgyldt. På urskiven, der har en enkelt timeviser (jeppeger), står årstallet 1763 og slagklokken er støbt i Slesvig 1767, men selve urværket ser ud til at være meget ældre. Det påstås da også at være købt på en auktion på Koldinghus efter den ulyksalige brand den 29. marts 1808 af den daværende ejer, Johs. Ditlev Rahr, men noget arkivalisk bevis findes ikke. Natten mellem 21. og 22. februar 1972 brændte Haraldskær under en restaurering, men det gamle tårnur blev kun let beskadiget og går stadigvæk takket være Nationalmuseets nænsomme reparation⁸⁾. Boller i Uth sogn, hvor Kirsten Munk, Christian IVs gemalinde, boede fra 1630–58, fik et tårnur i 1588. Dan-

ske Atlas (1769) nævner, at Boller da har »et ottekantet tårn med spir og slagur«. Palsgård ved Juelsminde i As sogn, hvor Holger Chr. Reedtz (1800–1867) i sin ejertid dyrkede astronomiske studier og byggede et observatorium i parken, har også et tårnur. Det samme gælder Tirsbæk i Engum sogn. Mens Fritz Benzons ejede Tirsbæk (1798–1804) skete det engang, da der var et stort selskab på godset, at et af de tunge lodder til tårnuret styrtede ned gennem loftet og havnede midt på bordet, hvorom selskabet sad⁹⁾. Der er endvidere tårnure på Bygholm, Brandbjerg, Nebbegård, Skerrildgård, Williamsborg, Store Grundet, Østedgård, Merringgård, Ussinggård o. fl. a. Lerbæk i Hover sogn har et smukt tårnur fra 1874 på frontispicen over hovedindgangen. Det gamle tårnur skal tidligere have været benyttet i Jelling kirke¹⁰⁾.

I Vejle amts landsbykirker har tårnure ikke fundet større udbredelse. På landet kunne man nok klare sig med at lytte til, når degnen, senere kirkebylæren, ringede solen op og ned vinter og sommer eller til gudstjenesterne på søndag og helligdage. I øvrigt havde de fleste landboere i overført betydning et indre ur i sig.

Engum kirke fik 1669 et forgyldt sejerværk med klokke og Frederik III's kronede navnetræk. Nu kan et »sejerværk« dække over flere forskellige urty-

per, men da »det altid skulle være i præstens gemme«, har det nok ikke været et tårnur, men måske blot et timeglas eller et såkaldt lygteur, dvs. et bordur i en rektangulær trækasse med håndtag foroven, og hvor forsiden var påmonteret glas, så man kunne se cifferskiven og en del af værket. Uret fra Engum var i midten af 1700-årene gået over i degnens værge, men er nu længst forsvundet¹¹⁾.

I de få landsbyer i amtet, hvor kirkerne havde tårnure, var det ulige lettere at tage vare på tiden. Ødis kirke fik i 1890 foræret et tårnur af proprietær Peter Clausen Sørensen (1815–1905) Christiansholm, Fovslet mark. Han var født i Ulkebøl på Als og vant til fra sit hjem at kunne se kirkeuret. Uret, som opsattes i Ødis kirke, var fremstillet 1734 af hofurmager Peter Mathiesen, København (1696–1768), som også havde fremstillet ure bl. a. til kirker i København, Roskilde, Helsingør, Åbenrå og til Amalienborg og Frederiksberg slotte. Proprietær P. C. Sørensen bestod også værket transport fra København til Kolding med dampskibet Sønderjylland og kørte selv værket fra Kolding havn til Ødis, hvor det i september 1890 opstilledes i tårnet og monteredes af urmager Haugaard, Ødis. Efter hans død blev det i årene fra 1897–1918 passet, vedligeholdt og smurt af urmager Jensen, Ødis, for 30 kr. om året.

Vonsild kirke, som blev opført 1824–

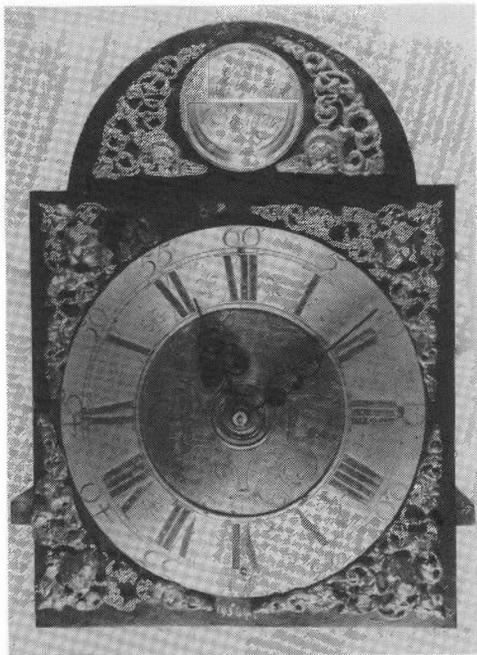
25 og afløste en middelalderlig kirke, fik et tårnur umiddelbart efter opførelsen. Det blev omkring århundredskiftet repareret af tårnurfabrikant Julius Bertram-Larsen (1854–1935). Sønder Bjert kirke fik et tårnur i 1898, konstrueret og opsat af ovennævnte Julius Bertram-Larsen. Det er et 8-dages-ur med skive mod syd. I 1946 fik man også en ur-skive mod vest¹²). Sønder Stenderup kirke fik sit ur i 1944. Foruden disse kirker, der alle ligger i det tidligere slesvigske Tyrstrup herred, har Hedensted kirke et tårnur, som i 1939 blev skænket kirken af Peter Nielsen og hustru. I 1955 fik kirken en ny slagklokke, støbt af firmaet John Taylor & Co., Loughborough, Storbritannien. Da Almind kirke genopførtes i 1887, iværksattes en indsamling i sognet til et tårnur. Der indkom ca. 500 kr., men da denne sum ikke var tilstrækkelig til anskaffelsen, tilbagebetalles pengene til giverne. Imidlertid fik Almind by jernbanestation 1898 på strækningen Kolding-Egtved og dermed et stationsur, så nu var der adskillige, der syntes, at tårnuret på kirken kunne undværes¹³).

Når en kirke fik et ur, var det degnen, som havde pligt til at passe uret. Derfor kaldtes han også klokkeren. Ifølge forordninger fra 1592 og 1683 og gentaget i skoleloven af 1814 havde degnene i kirkebyerne (kirkebylærerne) pligt til at ringe morgen og aften foruden de sædvanlige ringninger før gudstjenesterne,

ved vielser og begravelser. Kom der ufred til landet, skulle kirkeklokkerne kalde det våbenføre mandskab under fjerne. Ligeledes skulle degnen stille og smøre kirkeurene og trække dem op. Disse pligter forsvandt først nytårmorgen 1900 og overgik nu til graveren/ringeren/kirketjeneren eller hvad man nu kaldte ham. Han overtog alle degnens mere praktisk betonedede pligter.

Hvad private ure angår, var de sjældne i 1600-årene og første halvdel af 1700-årene. Enkelte af de smukke bronzeure med fjederdrift fra renæssancetiden, oftest fra tyske værksteder, nåede ud på herregårde i amtet. Senere kom de større hylde- eller konsolure med lodder fremstillet af jern. Værket var bygget mellem jernstolper og tandhjulene filet ud af jernplader. Af en inventarliste fra Nebbegård i Gårslev (tidl. Bryskesborg) fra 1777 ses, at der i dagligstuen var »2 nye ottedags stueure med fouteraler og forgyldte zirater. I sovekammeret fandtes 2 guld-repetérure«. Den daværende ejer var brigadér William Halling¹⁴).

Fra gammel tid havde købstæderne eneret på håndværk og handel med undtagelse af de få håndværksfag, hvis tilstedeværelse i landsognene ansås for påkrævet til dækning af bøndernes nødtørftigste behov for håndværksarbejde, f. eks. grovsmede og hjulmagere. Ved Danske Lov af 1683 konsolideredes

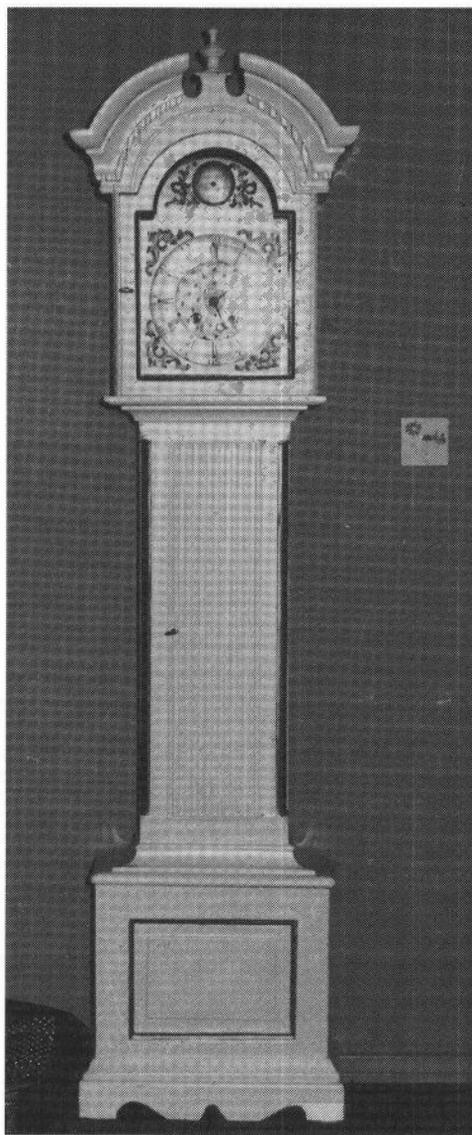
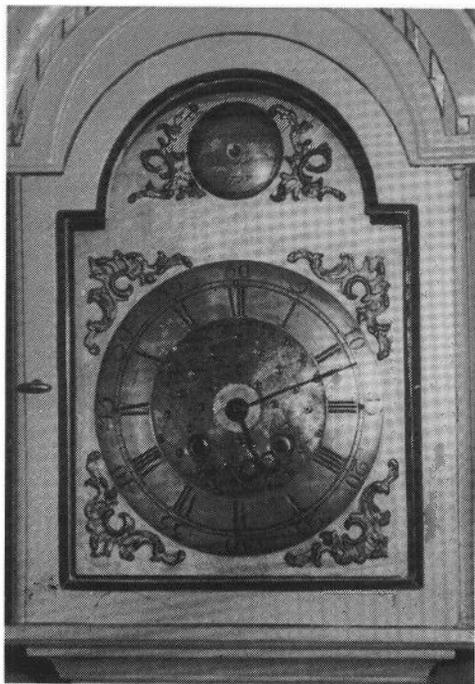
Urskive af Knud Iversen, Ødis Bramdrup.
Museet på Koldinghus, inv.nr. 14564.

denne samfundsorden, idet det blev forbudt håndværkere at nedsætte sig på landet, og de, som boede der, opfordredes til at flytte til byerne. Men i praksis viste det sig meget vanskeligt at få loven respekteret. Trods talrige forbud fandtes også håndværkere ved herregårdene, som ikke blot arbejdede for herskabet, men også for de omkringboende bønder. Det førte til, at myndighederne måtte tillempe forordningen efter gældende praksis og undtage de håndværkere, der boede for »gode mænds døre«.

Med gode mænd mentes de adelige, som krævede et særligt hensyn. Det skete ofte, at fingernemme husmænd udøvede et håndværk som husflid eller bierhverv, og hvis de ellers var »ærlige« mænd, måtte øvrigheden se gennem fingre med deres virksomhed eller legalisere den ved en særlig bevilling. Urmagerne på landet var næsten altid husmænd med 5–10 tdr. land og et par køer eller får. Det kunne dog også være indsiddere med en ganske lille jordlod, tit kun en have. Disse klokkemagere boede fortrinsvis ved landsbygaden, og kunne de ikke få deres udkomme af jorden eller håndværket alene, måtte de ofte arbejde som daglejere for bønderne.

Landvæsenskommissær C. Dalgas konstaterer i 1826 i sin bog om Vejle amt, at »husfliden er overalt her i god gang«. Men han nævner især den kvindelige husflid: forfærdigelsen af klæde og lærred, vævning, strømpebinding o. l. Dog nævner han også, at der i Elbo, Holmans, Brusk og Tørrild herreder forarbejdes en del hjultømmer, træsko, tøndebånd osv., som afsættes på markederne på vesteregnen. Urmageriet som husflid har han ikke været opmærksom på. Den sidste amtmand på Koldinghus, B. G. Sporon, (1741–96) var derimod klar over dels problemet med at skelne mellem regulært håndværk og husflid og dels den tiltagende konkurrence mellem land- og købstadshåndværkerne. Det skinner tydeligt frem i en skrivelse

af 10. marts 1794 fra Sporon til rådmænd og herredsfoged Buhl, hvori han beder herredsfogeden om en situationsrapport og en udtalelse eller betænkning. Vi må huske, at amtmanden under enevælden fra 1660 til 1849 havde store beføjelser. Der var før 1837 hverken amtsråd eller sogneråd ude på landet. Al magt lå i hænderne på enevældens embedsmænd under ledelse af amtmanden, og denne var mere interesseret i, at en landsbyurmager kunne ernære sig og sin familie end ligge fattigvæsenet til byrde. Herredsfoged Buhl var da heller ikke i stand til at foreslå en

Velformet standur af Johannes Knudsen, Ødis Bramdrup, dateret 1797.

Foto: Åse Nielsen.

løsning, der imødekom både købstads- og landbyurmagerne¹⁵).

Landsbyurmagerne kunne som oftest producere og reparere billigere end mestrene i købstæderne, for lønkravet og leveomkostningerne var lavere på landet, hvor man havde en ret billig bolig og selv avlede en hel del naturalier. Under landbrugs krisen, som fulgte efter statsbankerotten i 1813, blev landboerne ret uvillige til at købe deres ure i købstæderne, og byboerne gik i stigende grad til landsbyurmagerne, der som regel kun arbejdede på bestilling og som regel fik et forskud til materiale eller råstoffer som fåre- eller lammearme til lodsnorene, brugt jern og messing, træ til kassen osv. Der var dog en del landboere, som anså et stueur for at være en slags luksus. I et ret velhavende gård-ejerhjem i Viuf var der f. eks. ikke et stueur i 1760. P. Eliassen, Kolding, som har gennemgået en del skifter efter dødsfald fra Koldingegnen på denne tid, konstaterer, at stueure var relativt sjældne. Nogle nøjedes med urværker lavet af træhjul. »I krogen syd for indgangsdøren var der en gammel klokke med træhjul. Det smalle grønmalede klokkehus nåede omtrent fra gulv til loft«, står der om et bondehjem i Er-ritsø¹⁶).

Men efterhånden som den økonomiske og tekniske udvikling satte fart i byernes vækst, steg efterspørgslen efter landbrugsvarer, og kornpriserne gik i

Niels Christensen Høy, Seest. Signatur, gengivet efter gnidebillede.

vejret. Først kom landbrugsreformerne og siden den tekniske udvikling. Der blev nu råd til at anskaffe dragkister af egetræ, bilæggerovne, spejle, kommoder og stueure. I skifterne fra årene 1800–1830 ser man, at især standurene bliver mere og mere almindelige. Den første landsbyurmager i Vejle amt synes at være Johan Olufsen Olander (1721–86), en indvandret svensker, som først virkede i Jels, Haderslev amt, og siden i Vonsild, hvor han blev gift med stedets jordemor. Han har fremstillet flere smukke standure. På nogle af dem er indgraveret linjerne: »Op, op! Jeg tiden alt har slagen, og se nu skinner dagen«.

Urproduktionen i Vejle amt varede kun fra ca. 1760–1840, altså knap et hun-

drede år og selv om der ikke var ret langt imellem urmagerne på landet, ser det ud til, at kun de færreste af dem selv fremstillede ure. De fleste nøjedes med at reparere, justere og smøre folks ure.

Efter 1840 var det især de importerede ure, folk købte. Sigurd Elkjær (1885–1968), som har udgivet sin fars erindringer, lader faderen, Søren Peder Elkjær fortælle: »Vort stueur købte jeg i Uldum. Jeg var inde hos urmageren sammen med læreren fra Boring. Vi havde hver 20 kr. at købe et ur for. Læreren fra Boring købte et Nürnbergerur med træskive til 18 kr., skønt urmageren rådede ham fra det. Uret var ikke holdbart, men morsomt nok. Når det skulle slå, sprang der en dør op og en gøg kom frem og kikkede. Jeg købte det dyreste ur, der var i butikken. Urmageren havde brugt det til at regulere de andre ure efter. Det kunne holde min tid ud, sagde han. Det kostede 50 kr., og jeg fik henstand med de 30«¹⁷). Nürnbergure kom faktisk ikke fra Nürnberg, men fra Schwarzwald og solgtes i Jylland af jødiske og tyske kræmmere, især på de mange markeder. Det var oftest jævne husflidsprodukter, hovedsageligt af træ og ikke særligt holdbare. I dag ville de nok blive kaldt fidus-ure. Et regulatorur var et særligt omhyggeligt fremstillet præcisionsur af udvalgte materialer med et pendul, som havde kompensation for temperaturudvidelser i pendulets metaldele. Søren Peder El-

kjær (1848–1938) var født i Vinten skovhus, en lille trelænget gård i Tamdrup sogn, vest for Horsens. Han fortæller i sine erindringer, at »ved den nordre væg stod oldemors bilægger og bornholmeruret«. Man kaldte alle standure for bornholmere, hvad enten de var fremstillet på klippeøen eller ej. Men en af årsagerne til, at urmagerne i Vejle amt ikke har fremstillet særlig mange standure, er den, at skipperne fra Bornholm faktisk sejlede den lange vej fra Rønne til Kolding, Fredericia og Vejle, og hvor de ellers kunne lægge an – og solgte deres velrenommerede klokker. Urmagerne fra Rønne og de øvrige bornholmske byer havde et fagligt forspring og lavere leveomkostninger end de fleste øvrige danske, hvorfor de var godt rustede til at klare konkurrencen. Alene i årene 1801–08 udskibedes der over 5.000 ure fra Rønne til de østdanske havne og i årene 1820–60 udskibedes der årligt for 10–15.000 rigsdaler ure fra Rønne. De bornholmske lertøjs- og klokkeskipperne solgte deres ure til grossistpriser. Hvorfor skulle de østjyske urmagere så have besværet med at fremstille »en bornholmer«^{18?}

I 1857 kom loven om næringsfrihed, som trådte i fuld kraft 1862. Købstædernes håndværkerlav ophævedes, og enhver myndig kunne nu frit vælge det erhverv eller den næring, man ønskede og evnede, og man kunne bosætte sig, hvor man ville, også på landet. For at

beskytte købstædernes handlende og håndværkere, var det dog ikke tilladt at drive handel og håndværk i områder, hvor afstanden til den nærmeste købstad var under 1 mil, ca. 7,5 km. Disse læbælter ophævedes først i 1920. Om trent samtidig med næringsloven kom de første tilløb til industrialisering, ligesom samfærdselsmidlerne gennemgik en betydelig og frugtbar udvikling. Jernbanen fra Fredericia over Vejle og Horsens til Århus blev åbnet i juni 1868. En tværbane fra Kolding-Lunderskov vestover til den nye kunstige havn ved Grådyb, Esbjerg, blev åbnet for trafik 1874. Senere kom diagonalbanen Vejle-Brande og videre til Herning, Holstebro og Struer, der blev efterfulgt af en lang række privatbaner, hvoraf de fleste igen er nedlagt og erstattet med rutebiler. Rundt om, hvor baner og veje krydses, skød nye stationsbyer frem, hvor der blev et behov og virkeplads for en urmager, senere endda flere. Det gælder byer som f. eks. Brande, Børkop, Give, Egtved, Thyregod, Sønder Omme, Hedensted, Hatting, Løsning, Uldum og Juelsminde. Stationsbyernes første storhedstid var fra ca. 1885–1915, da befolkningstallet steg kraftigt og indvandringen til byerne og de bymæssige bebyggelser var betydelig. Det var oftest fattige arbejdsløse, som søgte arbejde, landmænd, som havde lagt op, og pensionister eller rentiører, der flyttede til stationsbyerne eller købstæderne, mens de

virksomme og velstillede gårdejere blev på landet. Så derfor var der muligheder for urmagere både i de mindre landsbyer og i de større stationsbyer. En del urmagere blev ansat ved DSB, kommunale elektricitetsværker, telefonselskaber, telefoncentraler og på finmekaniske fabrikker. Andre søgte videreuddannelse som optikere, guldsmede, instrumentmagere, bandagister og kombinerede disse erhverv med urmageriet.

I 1910 kostede et cylinderlommeur 23–25 kr., et kobbervækkeur 4–5 kr., og et 8-døgns regulatorur med kvarterslag og tre års garanti kostede 45 kr. Det var på den tid, at en urmagersvend tjente 24–26 kr. om ugen¹⁹⁾.

Der har i tidens løb virket urmagere i kortere eller længere perioder i følgende byer: Agtrup, Askov, Barrit, Bastrup, Binderup, Brande, Bredsten, Bregning, Brenore, Brund, Bække, Børkop, Daggård, Drenderup (Ødis), Egtved, Ejstrup, Engum, Follerup (Herslev), Gedved, Gesten, Gerndrup, Give, Gramrode, Grejs, Haldrup mark (Vær), Hatting, Hedensted, Herslev, Hornsyld, Hvejsel, Hyrup, Højrup (Herslev), Højrup (Lejrskov), Hørup (Jelling), Håstrup, Ildved, Jelling, Jerlev, Juelsminde, Klakring, Kirkeby (Sønder Omme), Lejrskov, Lindved, Lunderskov, Løsning, Nagbøl, Nørre Aldum (Rårup), Nørup, Over Barrit, Rårup, Seest, Sjølund, Skanderup, Smidstrup (Gadbjerg), Smidstrup (Holmans herred), Stakroge, Stubberup,

Sønder Stenderup, Taps, Tapsore, Tudved (Ødsted), Tvingstrup, Thyregod, Tørring, Uldum, Underup, Vamdrup, Verst, Vejen, Vejstrup, Vindelev, Viuf, Vonsild, Ødis, Ødis Bramdrup, Ødsted, Ørnstrup (Torsted), Østbirk og Øster Starup. Der er i dag (dec. 1982) stadig urmagere i: Brande (3), Bredsten, Brædstrup (3), Bække, Børkop, Egtved (2), Ejstrupholm (2), Gesten (2), Give (3), Hedensted, Hornsyld, Jelling, Juelsminde (2), Klovsborg, Lunderskov, Løsning, Nørre Snede, Stakroge, Sønder Omme, Tørring, Uldum, Vamdrup (2), Vejen (5) og Østbirk (2)²⁰.

Samtidig med, at landbruget og de andre erhverv mere og mere kom på fode, skete der under og efter de sønderjyske krige en folkelig opvågning, som greb om sig. Efter den første sønderjyske krig 1848-50 oprettedes der overalt skytteforeninger med det formål »at øve hånd og øje«. Bevægelsen fik et kraftigt opsving efter nederlaget til Tyskland og Østrig i 1864. Mange mente: Vi skal have Sønderjylland tilbage. Det var til at begynde med især højrefolk, der stod som stiftere, men der kom også adskillige venstrefolk til ude på landet, hvor de under Estrups stærkt højreprægede og noget autoritære styre 1875-94 og til systemskiftet i 1901 nok ikke blot havde et nationalt formål med skyttebevægelsen, men også et politisk, nemlig at bryde Estrups gendarmstyre. Den ene

riffelforening efter den anden dannedes, også i Vejle amt. Skydning blev en yndet sportsgren. Unge og ældre mænd øvede sig frivilligt i at skyde, og præmier udsattes til de bedste skytter. De sange som bonden Mads Hansen (1834-80) fra Sydfyn - kaldet »skytternes sanger« - havde skrevet, f. eks. »I vor barndom vi hørte kartovernes brag« (Sang for Krigere), »Til våben brødre, tag bøssen fat« (Skyttesang) og »Jeg er en simpel bondemand«, som slutter således: »og gælder det at stride for frihed, liv og fred, jeg lægger alt til side og går i kampen med«, blev meget populære.

Men hvad har nu alt dette med urmageriet at gøre? En tradition, som der - så vidt vides - ikke er berettet om i lokalhistorisk litteratur endnu, skal derfor nævnes i denne forbindelse, nemlig den, at urmagerne rundt omkring arrangerede præmie- eller gevinstskydninger²¹. Allerede i juni 1853 indbød urmager og *mechanicus* Jørgen Hansen, Vindelev i Nørvang herred, til skiveskydning på Bredstenbro kros skydebane med taffel- og lommeure til en værdi af 250 rdlr. som gevinster. I 1861 averterede urmager P. L. Enemark i Daugård, at han »søndagen den 17de november efter endt gudstjeneste og med øvrighedens tilladelse ved Daugård kro vil afholde en gevinstskydning. Gevinsterne består af stueure og søvlommeure til en værdi af 100 rdlr. Der skydes efter en ved en maskine trukket hare på 50 alens di-

stance. Nummeret koster 3 mark. Hagl leveres på stedet. Om aftenen bliver der afholdt bal på kroen«. I 1868 slog urmager C. Jørgensen og væver Mathias Christensen i Stenderup lige syd for Horsens sig sammen om en skiveskydning med afvekslingsvis dynetøj, duge, stue- og lommeure som gevinster. Disse skiveskydninger har ganske givet ikke blot tjent ideelle formål, men også givet urmagerne og de andre medarrangører en ekstra fortjeneste.

Den nationale ånd fra 1848-50 var også med til at gøre kong Frederik VII afholdt af folket, ikke mindst fordi han var jævn og ligefrem og gerne indlod sig med menigmand, når han var på besøg rundt om. Da han døde den 15. november 1863 fremkaldte det almindelig landesorg, og da han blev begravet i Roskilde, ringede man i Ørum kirke så heftigt, at den ene kirkeklokke revnede af metaltræthed. Urmager og klokkestøber Johs. Th. Engel reparerede den til sognepresten E. Worms fulde tilfredshed²²).

Ifølge en forordning af 1787 havde det været forbudt at indføre færdige ure eller dele af ure med undtagelse af fjedre, skiver og snekker. Men allerede med toldloven af 1797 måtte man lempe de strenge regler og bryde med den merkantilistiske toldpolitik, der havde industri- og håndværkerbeskyttelse som et vigtigt punkt. Toldloven af 1863 betød en yderligere liberalisering,

skønt der stadig var told på udenlandske ure. På grund af denne told kunne det fra 1864-1920 lønne sig at smugle ure ind i Danmark, hvis man ellers ikke havde moralske skruper og syntes, at man turde tage risikoen. Den daværende grænse mellem Vejle amt og det under Preussen indlemmede Sønderjylland dannedes en stor del af vejen af Kongeåen, til den traf landeskellet mellem Vamdrup og Ødis sogne. Grænsen gik syd om Vamdrup, syd om »de otte sogne« syd for Kolding og ud midt igennem Hejlsminde nor. Men det byder sig selv, at denne »grønne grænse«, omgivet, som den var, af fugtige lavninger, lunde og skove, krat, hegn, buske, bakker og dale, grøfter og bække, ikke kunne bevogtes effektivt efter mørkets frembrud, og det benyttede smuglerne sig af. Værerne, der foruden ure kunne være sakse, lommeknive, ørenringe og andre smykker samt klæde, kom oftest fra Flensburg eller Hamburg og smugledes over, hvor man vidste, at der ikke var faste vagtposter med hunde. Naturligvis var urmagerne på Koldingegnen utilfredse med smugleriet, men der var ikke meget at stille op mod det, da det jo især fandt sted ved nattetid, og ingen ville røbe overgangsstederne, som skiftede fra tid til anden. Man havde heller ingen organisation til at bakke sig op og give den enkelte moralsk støtte²³).

Den 20. august 1893 stiftede urma-

gerne i Danmark »Uhrmager-Centralforeningen«. Organisationen bestod af direkte medlemmer fra hele landet. Hensigten var, at disse medlemmer af centralforeningen hver i sit amt eller sin landsdel skulle arbejde for at oprette lokalforeninger. Nogle få år efter dannedes en amtsforening for Vejle amt. Urmagermester M. J. Slange, Kolding, blev i 1909 valgt til bestyrelsesmedlem af Centralforeningen. Amtsforeningen for Vejle amt havde i 1914 27 medlemmer. I de senere år har der været en tendens til tilbagegang:

1976	1980
38	33

Men denne tendens råder overalt i Danmark, dels fordi en meget stor del af handelen med ure nu går uden om den fagligt uddannede urmager, og dels fordi man har gjort den erfaring, at det købende publikum, især de yngre, ikke længere er så mærkevarerbevidste, som det tidligere har været. Alligevel er urmagerhåndværket stadig af stor betydning og kan slet ikke undværes²⁴).

Noter:

1. Ved Vejle amt forstås her – af historiske hensyn – både det gamle amt, som det var før kommunalreformen af 1970 og det nye efter 1/4 1970. Endvidere er medtaget Anst og dele af Malt herreder i Ribe amt, fordi de hører med til Koldings naturlige opland.
2. Kolding Folkeblad 28/8 1958. – Jyllands-Posten 29/8 1958 og Skalk nr. 3, 1980, s. 16–17.
3. Evald Tang Kristensen: Gamle Folks Fortællinger om det jyske Almueliv. 1.–4. afd. Kolding 1891–93, s. 26, nr. 79.
4. Som note 3, nr. 98.
5. Som note 3, 2. afd. s. 7, nr. 10.
6. Århus Stifts Årbog 1980, s. 28–29 (Jens Lampe). – Nationalmuseets Arbejdsmark 1975, s. 160–171 (Hans Stiesdal).
7. Sune Andresen: Engelsholms Historie, 1957.
8. Gorm Benzon: Historisk vandring på Haraldskær, u. årstal. – Oplysninger fra forstander Svend Aage Hansen, Haraldskær.
9. Frands Holm: Fra Bjerger og Hatting Herreder. Horsens 1922, s. 114. – Marius Hansen: Tirsbæk. Kbh. 1923, s. 203.
10. A. H. H. Smith: Veile og Omegn. 1882, s. 26.
11. Som note 9, s. 35.
12. V. Ulldal Juhl: Sdr. Bjært Sogn. 1968.
13. Poul Lindholm: Almind Sogn. Kolding 1927, s. 63.
14. C. Dalgas: Veile Amt. Kbh. 1826, s. 186 og 206. – N. C. Rom: Den danske Husflid. 1871, s. 274.
15. Landsarkivet i Viborg: B. 73 – 228: Elbo, Brusk og Holmans herreder 1688–1849: Bevillinger til håndværkere og indberetninger om do., 1793–1849.
16. P. Eliassen: Historiske Strejftog i Kolding og Omegn. Kolding 1923, s. 205–206. –

- Rasmus Andersen Ussing: *Minder fra Eritso*. 1917, s. 54.
17. Sigurd Elkjær: *En jysk Skolemester fortæller*. 1948, s. 168-169.
 18. David Yde-Andersen: *Bornholmere og andre gamle ure*. 2. udg., Kbh. 1968, s. 76. – H. C. Bering Lisbjerg: *Urmagere og Ure i Danmark*. Kbh. 1908, s. 232-236. – K. Thorsen: *Bornholmerurets Historie*. Rønne 1923. – Bodil Tornehave: *Da bornholmeruret blev til*. *Bornholmske Samlinger* 1979, s. 65-80. – Kay Nielsen: *Antikvitets ABC*, 2. udg. Kbh. 1972, s. 121 f.
 19. Erhvervsarkivet, Århus: *Urmagerjournaler fra 1890-1909*, 1 bd., 1910-35, 1 bd. – 318/83 D.
 20. *Jydsk Telefons Fagregister 1982/83*. Århus 1982.
 21. *Afskrifter af annoncer fra aviser i Vejle amt venligst tilstillet mig af politiassistent P. R. Porse, Åbyhøj, Århus*.
 22. *Årbog for Lolland-Falster 1982*, s. 34-35.
 23. *Sydøstjylland. Turistårbogen 1930*. (Søren Alkær sig: *Smugleriet ved vor gamle Sydgrænses østlige del*).
 24. *Fagbladet Ure+Optik. Årg. 1980-82*.

Mesterliste

Nedenstående liste omfatter mestre fra det under note 1 nævnte område op til ca. 1900. Stavnin-gen af urmagernes navne kan variere i kirkebø-ger, folketællinger og næringstilladelser (f. eks. Kristensen og Christensen). Når personlige data udover fødsel og død er medtaget, er det ikke blot af hensyn til tidsbestemmelsen af deres evt. produktion, men også for at lette identifikatio-nen af urmagere med enslydende navne. Da der af og til dukker hidtil ukendte signaturer op på ældre ure, har jeg fundet det forsvarligt at med-tage alle de mestre, jeg har kunnet opspore. En-hver biografisk navneliste – også denne – er for-løberen for en anden og bedre. Tilføjelser og evt. rettelser modtages gerne. – Forkortelser: s.a. = søn af, d.a. = datter af, g.m. = gift med, bev. = bevilling, ft. = folketælling, sst. = sam-mesteds. I øvrigt er benyttet alm. forkortelser.

Aagaard, Hans Sørensen, f. 5/11 1847 i Vonsild, død 10/9 1919 sst. S.a. bolsmand Søren Poulsen Aagaard og Maren Bothilde Frank, g.m. Maren f. Andersen. Urm. og bolsmand i Vonsild.

Aarup, Kristian Kristensen Madsen, f. 16/1 1879 i Stenderupskov (Sønder Stenderup sogn), død 1942 i Varmark (Sønder Stenderup sogn). S.a. husmand Christen Madsen Aarup og Mette Kirstine Thomsen, g.m. Nielsine Hansen. Urm. i Sønder Stenderup.

Abrahamsen, Poul, f. 1790 i Vedersø, død 10/2 1826 i Binderup (Sønder Bjert sogn). S.a. Abraham Poulsen og Anna Marie Christensdat-ter, g. i Haderslev 15/3 1822 m. enken Cathrine Schmidt. Bsk. som urm. i Haderslev 11/1 1824. Indsiddet og urm. i Binderup 1825-26.

Andersen, C., nævnes som urm. i Børkop 1883-.

Andersen, Jørgen, g.m. Johanne Marie f. Hansen. Urm. i Klakring 1873-.

Andersen, Peter Svendsen, f. 24/8 1868 i Hor-

sens. G. 22/11 1890 i Stouby m. Else Kathrine Pedersen. Urm. på Nørre Aldum mark (Rårup sogn) 1895-.

Bang, Christen, f. 1734. G.m. Karen Langkjær. Urm. og husmand i Bække ved ft. 1787 og 1801.

Berg, Peter Adamsen, f. 5/9 1829 i Vonsild, død 12/9 1853 sst. S.a. inderste Adam Johannesen Berg og Ane Cathrine Petersdatter. Etabl. som urm. i Krathuset ved Vonsild 20/7 1852. Han boede hos sine forældre, som 8/10 1853 averterede deres søns værktøj til salg i Kolding Avis.

Bording, Kristen Mortensen Kristensen, f. 14/4 1876 i Øster Snede, død 1942 i Uldum. S.a. gdr. Matthias Kristensen Bording og Nielsine Sørensen, g. i Løsning 19/5 1918 m. Kristine Henriette Pedersen. Svend i Slagelse, Svendborg, Tyskland, Østrig og Schweiz. Urm. i Uldum. Forgænger: Jensen.

Buchholdt, Niels Kristian, g.m. Ellen Jensdatter Hovhus. Urm. i Ødsted.

Bunch, Jens Christian, f. 25/11 1825 i Thisted, død 10/8 1880 i Vejle. S.a. gørtler Jens Peter Christensen Bunch og Karen Jensdatter, g.m. Hanne Pedersen. Urm. i Daugård, men døde som fattiglem i Vejle.

Bruhn, Hans Daniel, f. 6/1 1817 i Assens, død 9/11 1857 i Herslev. S.a. handskemager Hans Bruhn og Christiane Andersdatter, g.m. Olympia Jewers. Urm. og husmand i Håstrup (Smidstrup sogn).

Bølling, Mogens Jensen, f. 26/1 1838 i Hejls, død 1893 i Kolding. S.a. inderste Jens Mogenssen og Johanne Sørensdatter, g. i Skanderup (Anst herred) 19/11 1864 m. Maren Hansen Basse. Efter at have været urm. i Haderslev og Kolding, deltog Bølling i krigen 1864 og kom hjem som invalid. Han var urm. på Skanderup mark 1864-65, men flyttede så igen til Kolding, hvor han var kasserer i Håndværker- og Industriforeningen.

Christensen, Jens, se under Lindum, Jens Christensen.

Christensen, Niels, f. 26/2 1849 i Rakkeby, Mors, død 1931 i Askov. S.a. husmand Christen Andersen og Sidsel Margrethe Mikkelsen, g. i Bregnet 19/10 1893 m. Christiane Margrethe Overby. Bev. som ur- og instrumentm. i Askov, hvor han nåede at holde 50-års jubilæum.

Christensen, Peder, nævnes som gdr. og urm. i Lejrskov 1822-. Hans søn blev lærer i Gelballe (Skanderup sogn) (1822-77).

Christensen, Søren, f. 1780 i Egtved. G.m. Karen Madsdatter. Urreparatør i Egtved ved ft. 1845.

Christensen, Th. P., nævnes som urm. i Brande 1883 og 1891.

Christiansen, Alfred, f. 1880, død 28/5 1964 i Rårup. Urm. i Rårup.

Christiansen, Niels, døbt 25/11 1786 i Kvong. S.a. Christian Nielsen og Leene Mikkelsdatter, g.m. Else Marie Jensdatter. Urm. i Tudved (Ødsted sogn) ved ft. 1845.

Clausen, Asmus Hans Anton, f. 24/2 1862 i Rinkenæs, død 1/11 1945 i Taps. S.a. væver Jacob Clausen og Caroline Christine Hansen, g. 26/12 1884 m. Anne Margrethe Hansen. Lærling i Gråsten, svend i Tønder. Urm. i Taps.

Dahl, Hans Stephansen, f. 12/9 1834 i Herslev, død 11/9 1917 i Børkop. S.a. husm. Stephan Bertelsen Dahl og Johanne Hansdatter, g.m. Ane Marie Laursen. Fremstillede et formentt spillleur ca. 1880. Flyttede til Børkop 1882. Senere urm. og rokkedrejer i Herslev. Urm. i Børkop ved sin død. Spillleur i privat eje hos sønnesønnen, skoleinspektør Tage Johansen, Andkær.

Dahl, Johan Severin Christiansen, f. 28/2 1838 i Vonsild. S.a. gdr. Christian Mogensen Dahl og Dorthea Juhl. Svend i Haderslev ved ft. 1860. Urm. på Haldrup mark (Vær sogn) 1869-.

Dahl, Stephan Bertelsen, f. 1800 i Børkop, død 17/1 1882 i Herslev. Urm. i Herslev.

Dahl, Stephan Bertel, f. 18/2 1876 i Herslev. S.a. urm. Hans Stephansen Dahl og Ane Marie Laursen, g. i Veggerslev 23/6 1893 m. Ane Marie Nielsen. Urm. i Børkop.

Damgaard, nævnes som urm. i Klakring 1891-.

Ebbesen, Andreas Peter, f. 15/6 1860 i Hedensted. G. sst. 27/7 1881 m. Karoline Nielsen. Urm. i Hedensted.

Enemark, Laurids Madsen, f. 17/12 1837 i Tiset (Gram sogn). S.a. skrædder Chresten Lauridsen Enemark og Marie Elisabeth Winterberg, g. 1° m. Anne Jørgensen, g. 2° m. Rasmine Rasmussen. Urm. og husmand i Vejstruprød (Vejstrup sogn).

Enemark, Peder Lauridsen, f. 17/3 1835 i Tiset, broder til foregående, død 13/10 1888 i Skælskør, g. i Vindelev 30/9 1859 m. Rasmine Mathiassen, enke efter urm. Anders M. Urm. i Vindelev. Etabl. som urm. i Skælskør 1882.

Eriksen, Jørgen Peter, f. 1849 i Eriknauer (Hatting sogn), død 12/4 1881 i Horsens. Urm. og husmand i Hatting.

Glud, Niels, f. 6/6 1806 i Glud. S.a. Andreas Jensen Snedker og Anna Kirstine Nielsdatter, g.m. Ane Kathrine Olesdatter. Urm. og husmand i Hornsyld (Nebsager sogn) ved ft. 1845.

Grunnet, Valdemar, f. 25/6 1877, død 20/6 1966 i Vejen. Urm. og guldsmed i Vejen.

Hansen, Johan Frederik, f. 1744, død 18/6 1828 i Bække. G.m. Ane Caspersdatter. Urm. og husmand i Bække ved ft. 1787.

Hansen, H., nævnes som urm. i Stouby 1891-.

Hansen, Hans, f. 8/3 1859 i Hedensted, død 7/5 1900 i Horsens. S.a. husm. Hans Clemmensen og Ane Sofie Rasmussen. Urm. i Gedved.

Hansen, Hans Jørgen, f. 22/9 1863 i Smidstrup. S.a. gdr. Hans Madsen Jørgensen og

Mette Marie Olesen, g. i Jelling 14/4 1894 m. Ane Mette Christensen. Urm. i Jelling.

Hansen, Jørgen, f. 30/10 1816 i Sønder Omme, død 9/8 1876 i Vindelev. S.a. gdr. Hans Madsen og Voldborg Jørgensdatter, g.m. Juliane Marie Overdam. Urm. i Kirkeby (Sønder Omme sogn) ved ft. 1845, urm. og mechanicus i Vindelev 1852-76.

Hansen, K., nævnes som urm. i Jelling 1883 og 1891.

Haugaard, nævnes som urm. i Ødis kirkeregnskaber 1890.

Hede, nævnes som urm. i Hornsyld (Nebsager sogn) 1880. Han har foræret urmuseet i Den gamle By i Århus en blæselampe til urmagerværksted.

Holm, Peter Christian, g.m. Ane Kirstine Bolterup. Urm. i Vejen, medstifter af Vejen Borgerforening 1898.

Huus, Hans Christian, f. 20/10 1807 i Bjernstrup (Stepping sogn), død 17/4 1871 i Ødis. S.a. Knud Hansen og Bodil Kjerstine f. Hansen, g. 1° m. Anna Cathrine Holst, g. 2° m. Ane Hansen. Urm. på Drenderup mark (Ødis sogn).

Huus, Søren Christian, f. 15/11 1846 på Drenderup mark (Ødis sogn), død 7/2 1925 i Viborg. S.a. urm. Hans Chr. Huus og Ane Hansen, g. i Ødis 30/6 1876 m. Abelone Marie Nielsen. Bev. som urm. på Drenderup mark 6/2 1882.

Høy, Carl Morten Evendorf, g.m. Ane Kathrine Graugaard. Urm. i Klakring 1897-.

Høy, Christen, f. 1768. S.a. sognedegn Niels Høy og Inger Hansdatter, g. 6/12 1799 i Seest m. Christiane Nielsdatter. Ved ft. 1801 urm. og bonde i Seest. - Standur af ham i privat eje i Fredericia.

Høy, Niels Christensen, f. 1794 i Seest. S.a. foregående. Urm. i Seest. - Standure af ham på Middelfart Museum og i privat eje i Frederikshavn, Fredericia og Tornum (Lintrup sogn).

Høytrup, Johannes Jacob, s.a. præsten i Skan-

derup, g.m. Anne Pedersdatter af Nagbøl (Skanderup sogn). Urm. i Nagbøl. Nævnes som urm. og fadder i 1802.

Iversen, Knud, f. 1724, død 1/8 1758 i Ødis. G. i Ødis 21/6 1755 m. Kirstine Hansdatter. Urm. i Ødis-Bramdrup. – Standur af ham i Museet på Koldinghus.

Jensen, nævnes som urm. i Bastrup (Vamdrup sogn) 1891–.

Jensen, Jens Jørgen, f. 25/9 1866 i Brund (Skjold sogn). S.a. gdr. Jens Jensen og Karen Knudsdatter, g. 17/5 1902 m. Jensine f. Jensen. Bev. som urm. i Brund 1/10 1891.

Jensen, Jens Peter, f. 16/3 1864 på Træden mark (Brædstrup sogn), død 1/10 1893 i Barrit. S.a. gdr. Peder Jensen og hustru, g.m. Sofie Frandsen. Urm. og købmand i Over Barrit (Barrit sogn).

Jensen, Laurs, f. 10/1 1836 i Hansted v. Horsens, død 5/6 1911 i Horsens. S.a. gdr. Jens Sørensens og Anne Cathrine Laursdatter. Urm. i Horsens 1861–98, urm. i Uldum 1898–1907. Efterf.: Bording.

Jensen, Niels Vilhelm, f. 2/9 1864 i Almind. S.a. gdm. Jens Pedersen og Ane Marie Andersen, g.m. Maren Marie Jensen. Urm. på Dons mark og senere i Ågård (Øster Starup sogn).

Jensen, Nikolaj, f. 1850, død 20/1 1909 i Vejstrup. G.m. Anne Kirstine Kjærbøl. Urm. i Sjølund (Vejstrup sogn).

Johansen, Asmus Georg, f. 20/1 1822 i Vonsild, død 29/4 1889 sst. S.a. kådner og urm. Jeppe Johansen og Anne Kristine Hansen. Ugift. Lærte hos sin far. Soldat 1845. Underofficer i treårskrigen 1848–50. Udmærkede sig ved Dybbøl 28/5 og 5/6 1848. Dannebrogsmænd. Var med på Als 1849 og kæmpede ved Isted 25/7 1850, blev hårdt såret og invalid. Urm. i Vonsild. Medl. af Vonsild sogneråd. Oprettede et legat.

Johansen, Christian Didrik, f. 9/9 1870 i Vester Vedsted, død 22/3 1919 i Vejle. S.a. urm.

Christian Didrik Johansen og Bartholine Bahnsen. Urm. i Vilslev, Gredstedbro (Jernved sogn) og Bramminge. Urm. i Børkop, sidst urm. og cykelhandler i Vejle.

Johansen, Jeppe, f. 3/10 1776 i Ullerup (Nybøl herred), død 19/1 1852 i Vonsild. S.a. urm. Jes Johansen og Maren Rasmusdatter, g.m. Anna Christine Hansen fra Rinkeæs. Bsk. som urm. i Rudkøbing 24/3 1801. Var 1801–13 kaptajn i kystmilitsen på Langeland, hvor han blev ven med N. F. S. Grundtvig. Udgav en del kristelige skrifter. Flyttede efter krigen til Vonsild, hvor han virkede som urm. og husmand. Hans bror, Rasmus Johansen, blev urm. i Fåborg. – Standur af ham i privat eje i Ærøskøbing.

Johansen, L., nævnes som urm. i Daugård 1883 og 1891.

Johansen, Laurs Kristian, f. 1847, død 17/12 1881 i Bryrup (Tyrsting herred). S.a. husmand Johannes Kristian Laursen og hustru. Urm. i Underup.

Juhl, Hans Nissen, f. 25/6 1840 i Sjølund (Vejstrup sogn), død 7/1 1865 sst. S.a. husmand Michel Nissen Juhl og Anne Hedvig Holdt. Ugift. Lærte urmageriet i Christiansfeld. Urm. og husmand i Sjølund 1860–65.

Jørgensen, Jens, døbt 2/4 1745 i Stubberup (Løsning sogn). S.a. degn Jørgen Stauning og hustru, g. 2° m. Ane Cathrine Hansdatter. Ved ft. 1787 urm., snedker og husmand i Stubberup.

Jørgensen, Jørgen Peter, f. 2/1 1867 i Vejstrup, død sst. 16/4 1940. S.a. hyreinderste, veteran og Dannebrogsmænd Jørgen Jørgensen og Mette Kathrine Johansdatter. Urm. i Vejstrup 1888–1936. En søn fortsatte urmageriet.

Jørgensen, M., nævnes som urm. i Stenderup (Hatting herred) 1891.

Kiær, Andreas Andersen, f. 1733 i Grejs, død 1800 i Risør, Norge. G. 22/2 1770 i Stavanger m. Anna Johannesdatter Dusevig. Lært urmageriet i Viborg, urm. i Taulov 1753–60, bsk. som

urm. i Stavanger 1769, senere i Larvik og i Risør fra 1780. – Tårnur af ham på norsk urmuseum i Oslo.

Kjær, Jens Jacobsen, f. 1826, død 26/3 1900 i Sønder Stenderup. Urm. i Sønder Stenderup.

Kjær, Niels Peder, f. 16/4 1880 i Assendrup (Engum sogn), død 13/11 1908 i Daugård. S.a. gdm. Jens Kjær og Ane Kathrine Mortensen. Urm. i Daugård.

Knudsen, Hans, g.m. Frederikke Jensdatter. Urm. i Hørup (Jelling sogn) 1838–.

Knudsen, Johannes, f. 30/3 1756 i Ødis, død 9/6 1801 sst. S.a. urm. Knud Iversen og Kirsten Hansdatter, g.m. Else Bondegaard. Urm. og landbolsmand i Ødis-Bramdrup. Standure af ham i privat eje i Silkeborg, Varde og Øsløs.

Koed, Lauritz Peter Sørensen, f. 29/10 1873 i Stepping. S.a. urm. Jens Peter Koed og Inger Marie Birk. G. i Holsted 3/6 1899 m. Johanne Boisen. Lærling 1889, svend 1894. Etabl. som urm. i Vamdrup 1/5 1897.

Koed, Peter, f. 1865 i Stepping. Dansk indfødsret 21/12 1914. Urm. i Gerndrup (Brørup sogn) og Hvejsel.

Kristensen, Chr. Langelund, urm. i Hedensted.

Kristensen, Peder, nævnes som urm. i Højrup (Lejrskov sogn) 1822.

Kristoffersen, Kristoffer, f. 16/1 1873 i Hornsyld (Nebsager sogn), død 15/10 1950. S.a. gdr. Christen Christoffersen og Ane Kirstine Laurisen. Urm. i Hornsyld.

Krogh, Adolf, f. i Klakring. Lært hos Morten Jensen, Vejle. Svend i Stege, Hamburg, Berlin, Schweiz og Norge. Etabl. som urm. i Lyngby 3/4 1920. Fremstillet et astronomisk ur til Stockholms rådhus. Leverede tårnuret og urene til det nye rådhus i Lyngby og i 1942 tårnuret til Christianskirken i Lyngby.

Larsen, Hans, f. 16/9 1810 i Ølholm (Langskov sogn), død 14/1 1866 i Ørnstrup (Torsted

sogn). G. i Torsted 4/7 1841 m. Karen Eriksdatter. Urm. i Ørnstrup ved ft. 1845.

Lauridsen, Anders, f. 8/6 1856 på Oksenvadgård, Vejen, død 22/12 1886 i Vejen. S.a. gdr. Peder Lauridsen og Maren Hansdatter. Urm. i Vejen.

Lauridsen, Niels, f. 2/1 1843 i Seest, død 26/4 1927 i Kolding. G.m. Cecilie Marie Hansen. Urm. i Seest. Etabl. i Kolding 1877.

Lauritzen, Matthias, f. 28/8 1749 i Tapsore (Taps sogn), død 26/5 1821 sst. S.a. gdm. Lauritz Knudsen og Maren Michelsdatter. Ugift urm. i Tapsore. Standur af ham på auktion hos Arne Bruun Rasmussen, København, dec. 1978.

Lind, Claus Pedersen, f. 4/5 1826 i Vamdrup, død 10/9 1893 i Kolding. S.a. gdr. Peder Jacobsen Lind og hustru Karen, g. i Kolding 4/1 1864 m. Andrea Christine Jørgensen, d.a. urm., kræmmer og Dannebrogsmænd Magnus Jørgensen. Urm. i Vonsild 1860–64, urm. i Kolding 1864–91.

Lindum, Jens Christensen, døbt 20/4 1727 i Fovslet (Ødis sogn), død 27/6 1813 i Verst. S.a. Christen Jensen og hustru, g. 1° i Ødis 22/5 1756 m. Maren Jensdatter af Bramdrup, g. 2° m. Anna Kjestine Jacobsdatter, g. 3° m. Ane Marie Hansdatter. Urm. i Jels 1760–76, degn og urm. i Nagbøl (Skanderup sogn) 1776–1803, degn og urm. i Verst 1803–13. – Standur af ham i Museet på Koldinghus, standur i privat eje i København.

Madsen, Jacob Hansen, f. 25/3 1851 i Frørup (Sønder Tyrstrup herred), død 7/12 1931 i Brænøre (Taps sogn). S.a. murer Hans Madsen og Inger Kirstine Fink. Urm. i Frørup 1870–77, bsk. i Kolding 1877, urm. i Brænøre sine sidste år.

Madsen, Andreas Marius Kristian Carvinus, f. 4/10 1891 i Give. S.a. urm. Mads Christian Madsen og Frederikke Emilie Müller. Lært i Herning, svend i Dresden, Hillerød, Viborg og

Roskilde. Etabl. som urm. og guldsmed på Torvet 6 i Give 1923. Forretn. var grl. af hans far den 15/11 1884. Ophørt 1967. Var med til at oprette Give Mandskor.

Madsen, Mads, f. 1803. G. i Bække 9/10 1830 med Engel Andersdatter. Urm. og husmand i Bække ved ft. 1834, senere i Verst.

Madsen, Mads Christian, f. 13/4 1863 i Jelling, død 2/11 1923 i Give. S.a. gdm. Henrik Madsen og Ane Marie Christensen, g.m. Frederikke Emilie Müller. Etabl. som urm. i Give 15/11 1884. Forretn. overdraget til sønnen 1923.

Magito, Rasmus, f. 6/3 1842 i Haderslev, død 27/5 1931 i Sønder Bjert. S.a. finsmed Peter Magito og Maria Gade, g. i Sønder Bjert 15/10 1874 m. Kirstine Marie Bech. Lærling i Haderslev, svend hos Bølling i Kolding, arbejdede som svend i Tyskland og Schweiz i 5 år. Etabl. som urm. i Sønder Bjert 1868-1929.

Matthiassen, Anders, f. 17/10 1832 i Harritsø (Givskud sogn), død 15/10 1858 i Givskud. S.a. husmand Johannes Mattias Christensen og Johanne Marie Jensdatter, g. i Vindelev 24/7 1857 m. Rasmine Rasmussen. Urm. i Vindelev og senere i Smidstrup (Gadbjerg sogn).

Meilbye, Henrik, f. 1779 i nærheden af Ringkøbing, død 1843 i Kolding. G. i Middelfart 20/1 1803 m. Anna Holm. Urm. i Seest 1803-16. Etabl. som urm. i Kolding 21/12 1816.

Mikkelsen, Laurids Andreas, f. 12/9 1896 i Egtved. S.a. urm. Mikael Ibsen Mikkelsen og Bodil Marie Mikkelsen. Urm. i Egtved. Ophørt 1965.

Mikkelsen, Mikael Ibsen, f. 11/4 1859 i Stade (Burkal sogn), død 25/11 1941 i Egtved. S.a. urm. Laust Mikkelsen og Cathrine Marie Christensen, g. i Egtved 8/11 1893 m. Bodil f. Mikkelsen fra Astrup. Var efter læretiden hos faderen 6½ år i USA, først 2 år i Elgin sammen med sin fætter A. B. Hyldtoft og derefter 4½ år i Cali-

fornien. Efter tilbagekomsten fra USA etabl. han sig som urm. i Egtved. Udvidede snart med optiker- og guldsmedaafdeling. Fm. for Egtved sogns Skytteforening og Brugsforening.

Nielsen, Jens, f. 18/8 1874, død 14/11 1948 i Klakring. G.m. Sine Petersen. Urm. i Juelsminde. Søn: urm. J. P. Nielsen, Horsens.

Nielsen, Jørgen, f. 26/1 1862 på As hede (As sogn). S.a. husmand Niels Jensen og Else Cathrine Hansdatter, g. i Rårup 20/5 1890 m. Inger Marie Nielsen. Lært hos urm. Fischer i Vejle. Etabl. som urm. i Hornsyld (Nesbager sogn) 1884. Afhændet forretn. 1942.

Nielsen, Mads Christian, f. 3/10 1829 i Dørken (Thyregod sogn), død 4/9 1899 i Rårup. S.a. husmand Niels Hansen og Anne Carlsen, g.m. Ane Sophie. Urm. på Nøttrup mark (Rårup sogn).

Nielsen, Mads Mølgaard, f. 28/11 1871 i Thyregodlund. S.a. husmand Hans Peter Nielsen og Mariane Madsen, g. i Brande 30/6 1900 m. Jepheline Andrea Pedersen. Lærling 1887, svend 1891. Etabl. som urm. i Brande 16/10 1894. Ophørt 1/5 1939. Medl. af best. af Brande Håndværkerforening og medl. af hovedbestyrelsen for Danmarks Good-Templar-orden. Forretn. overtaget af sønnen Hans Mølgaard 1/5 1939.

Nielsen, N., lært i fem år og siden arbejdet på større værksteder. Etabl. som urm. i Lindved (Rårup sogn) 13/5 1870.

Nielsen, Niels, f. 13/3 1872 i Ødis-Bramdrup (Ødis sogn). S.a. gdr. Niels Nielsen og Karen Jensen. Lært urmageriet i Kolding. Udvandret til Californien 1904. Urm. i Salinas 1905-12, urm. i San Francisco 1912-.

Nielsen, Niels, bev. som urm. i Stubberup (Løsning sogn) 29/11 1888.

Nielsen, Peder Aage, f. 12/11 1895 i Båstrup (Hylke sogn). S.a. arbejdsmand August Nielsen og Jensine f. Nielsen, g. 13/5 1920 m. Sigrid Andersen. Lærl. hos urm. Emil Kallerup, Vejle

1914, svend i Ebeltoft, Randers og København, førstemand hos læremesteren 1919. Overtog 12/11 1920 A. Ringgive Andersens urmagerforretning i Give, ombyggede og moderniserede samme 1939. Fm. for Give Håndværkerforening 1937-57, medl. af Give sogneråd m.m., sognerådsformand. Ridder af Dannebrog 18/4 1955.

Nielsen, Rasmus, f. 1767. G.m. Ane Poulsdatter. Urm. og aftægtsmand i Vork (Egtved sogn) ved ft. 1840.

Nielsen, Wigilius, f. 31/1 1868 i Randers. S.a. bybud Karl Nielsen og Mette Kirstine Sørensen, Lærl. 1882, svend 1887. Etabl. 15/4 1893 som urm. i Brande. Medl. af best. for Brande Håndværkerforening.

Olander, Johan Olufsen, f. 1721 i Sverige, død 10/9 1786 i Vonsild. G.m. jordemoder Mette Nisdatter af Vonsild. Urm. i Jels 1768-. Urm. i Vonsild. - Standure af ham på Haderslev Museum og i privat eje i Kollund og Kiel. På klokkeskålen på to af hans ure er indgrave-ret: »Op, op, jeg tiden alt har slagen, og se, nu skinner dagen«.

Olesen, Peder Madsen, f. 1860. G. i Egtved 18/5 1883 m. Karen Sofie Mikkelsen af Hjelmdrup (Egtved sogn). Urm. i Egtved.

Pedersen, Johannes, f. 23/8 1871 i Stavstrup (Kolt sogn). S.a. husmand Peder Jensen Juul og Maren Sørensen, g. i Hammel 22/4 1897 m. Kirsten Marie Jensen Thøgersen. Urm. i Daugård.

Pedersen, Niels, nævnes som urm. i Engum 1883-.

Pedersen, Hans Lassen, f. 24/1 1864 i Føvling, død 4/8 1922 i Tørring. G. 24/1 1896 m. Inger Marie Hansen Thomsen. Lærling i Hovedgård, svend i Vejle. Etabl. som urm., guldsmed og boghandler i Tørring 1886. Byggede sin ejendom i Tørring 1890. Sognerådsmedl. 1900-09, leder af Tørring tekniske skole, fm. for Tørring elektricitetsværk 1909-11, fm. for Tørring Håndværkerforening 1892-95. Medl.

af best. for sparekassen i 25 år, fm. for denne i 20 år. Klasselotterikollektør. Forretn. overtoges 1922 af Chr. Koed.

Petersen, Claus Lind, f. 4/5 1826 i Vamdrup, død 10/9 1893 i Kolding. Urm. i Vonsild 1846-62, i Kolding 1862-93.

Petersen, Peder Martin, f. 11/1 1869 i Fåborg (Skast herred), død 8/3 1923 i Vejen. S.a. gdr. Jens Christian Pedersen og Karen Margrethe, g.m. jordemoder Jensine Mikkelsen. Urm. i Vejen 26/4 1904.

Petersen, Peter Lauritzen, f. 31/12 1846 i Brændstrup (Rødding sogn), død 16/2 1933 i Bastrup (Vamdrup sogn). S.a. snedker Breide Ulrich Petersen og Else Kjerstine Gade, g. 1° m. Johanne Hansen, som døde 1896, g. 2° m. Thea Kirstine Lund. Lærling hos Marcussen, Rødding, aftjente værnepligten i Fredericia 1870-71. Etabl. som urm. i Bastrup 1872. Konstruerede bl. a. et verdensur, hvor skiven foruden at vise dansk normaltid samtidig viste klokkeslættene i London, Berlin, New York, San Francisco, Peking, Melbourne, Buenos Aires, Madrid, Moskva, Rom, Bombay og Athen.

Petersen, Rasmus, f. 1810. G.m. Ane Johanne Larsen. Urm. og husmand i Ejstrup (Harte sogn).

Platz, Peter Jepsen, f. 23/1 1866 i Vamdrup, død 17/5 1892 sst. S.a. smed Jens Jepsen Platz og Nielsine Nielsen. Urm. i Vamdrup.

Poulsen, N. Chr., nævnes som urm. i Løsning 1891.

Poulsen, Søren Junker, f. 27/11 1876 i Læborg. S.a. husmand Jens Kristian Poulsen og Kirsten Mikkelsen. Lærling i Jelling. Gik derefter i lære som finmekaniker hos Marius Hansen, Jels. Maskinarbejder og mekaniker i Esbjerg. Værkfører på Schmidt & Co.s Cykelfabrik i Odense. Udstillede et tårnur på landsudstillingen i Århus 1909. Etabl. som urm. og guldsmed i Bække 1919. Havde i 1957 fuldført sit standur nr. 39. Han fik sine urkasser frst. hos snedker Tarp i Gesten.

Rasmussen, A., etabl. som urm. i Østbirk 12/8 1889. Hans søn, Evald Rasmussen, overtog forretn. 1/5 1939.

Rasmussen, Hans, f. 11/6 1812 i Sommersted. S.a. gdr. Rasmus Jørgensen og hustru. Lært i Vonsild. Urm. i Bæk (Nustrup sogn) 1835-39. Urm. i Agtrup (Sønder Bjert sogn) ved ft. 1840 og 1845. Urm. i Ødis ved ft. 1860.

Rasmussen, Niels, f. 1772. G.m. Kathrine Jensdatter. Urm. og husmand i Ildved (Hvejsel sogn) i 1797 og 1803.

Rasmussen, Rasmus Anton, f. 21/9 1865 i Grædstrup. S.a. husmand Søren Peter Rasmussen og Elise Marie Sørensen. Lært hos urm. Fischer i Vejle. Etabl. som urm. og guldsmed i Østbirk 1894. Var den første bestyrer af Østbirk telefoncentral.

Ravn, Peter, f. 1771. G.m. Mette Marie Frederiksdatter. Urm. og »mechanicus« i Viuf skov (Viuf sogn) ved ft. 1840.

Riis, Andreas Pedersen, f. 12/2 1838 i Foldingbro (Lintrup sogn), død 9/7 1910 i Vejen. S.a. bagerm. Martin Riis og Ane Marie Petersen, g. i Kolding 23/5 1871 m. Ane Marie Weiler. Urm. i Vejen, men da synet svækkedes, blev han postbud. Medstifter af Vejen Håndværkerforening 1872.

Rosenmeier, Søren Møller, f. 9/5 1856 i Ås (Søvind sogn), død 11/12 1914 i Hornsyld (Nebsager sogn). S.a. husmand Søren Jensen Rosenmeier og Maren Christensen, g.m. Marie Jönsson. Urm. i Gramrode (Rårup sogn). Efterfulgt af sønnen Carl Rosenmeier 1928.

Rørby, I. H., nævnes som urm. i Barrit 1891.

Schmidt, Emil, f. 20/6 1889 i Vejen, død 1/1 1950 sst. S.a. urm. Iver Jørgensen Schmidt og Karen Marie Hansen, g. i Vejen 26/12 1920 m. Ingeborg Pedersen. Urm., optiker og guldsmed i Vejen.

Schmidt, Iver Jørgensen, f. 2/11 1859, død 27/5 1931 i Vejen. S.a. Jørgen Nielsen Schmidt og Anna Clausen, g. i Ødis 26/11 1886 m. Karen Marie Hansen. Lærling 1877, svend 1881.

Etabl. som urm. og guldsmed i Vejen 6/11 1883. Efter grundlæggerens død i 1931 overtog forretn. af hans to sønner, Thorvald og Emil Schmidt. I. J. Schmidt var fm. for Vejen Håndværkerforening 1900-1926 og medstifter af Vejen Borgerforening 1898.

Schmidt, Jens Thomas Thygesen, f. 4/8 1849 i Gelballe (Skanderup sogn), død 1912 i London. S.a. gdr. Thyge Jensen og Maren Knudsdatter. Efter af have udlært som urm. arbejdede han som svend i London, Paris og Genève. Efter hjemkomsten g.m. Elisabeth Abel Krøyer. Etabl. som ur- og kronometermager i Frederiksgade 5, Århus 9/10 1877. 1882 udvandrede han til London, hvor han studerede ved The British Horological Institute og slog sig ned som ur- og kronometerm. på 26 St. Georges Road, Regent's Park, London NW. Opnåede Horological Institute's bronzemedalje og City Guild's bronzemedalje, lige som han vandt 2. præmie i en konkurrence om en teknisk beskrivelse af dansk-englænderen Bahne Bonnicksens opfindelse af det såkaldte karrusselur. Grl. firmaet Thomas Smith & Son, som specialiserede sig i opkøb og salg af antikke ure. »A clever horologist«, skriver den ansete urmagerhistoriker F. J. Britten om Thomas Schmidt.

Schjøt, Hans Jensen, f. 1833. G. 17/12 1858 i Vindelev m. Mette Marie Nielsen. Urm. i Vindelev.

Sivebæk, J., nævnes som urm. i Brande 1883 og 1891.

Skov, Jens Christian Andersen, f. 18/1 1821 i Arnum (Højrup sogn), død 28/10 1886 i Kolding. Urm. i Vonsild 1841-65, urm. i Kolding 1865-86.

Slange, Thomas August Madsen, f. 17/8 1933 i Brande (Them sogn), død 5/12 1904 i Kolding. S.a. husmand og skrædder Mads Johansen Slange og Johanne Cathrine Koberg, g.m. Kristine Sørensen. Etabl. som urm. i Brædstrup 16/5 1859. Flyttede senere til Kolding.

Smith, Claus Pedersen, f. 1/11 1880 i Smidstrup, død 29/4 1911 sst. S.a. gdr. Peder Clau-

sen Smith og Dorthea Pedersen. Urm. i Smidstrup.

Steffensen, H., nævnes som urm. i Børkop 1883.

Subcleff, Frederik Christian, f. 13/6 1830 i Åbenrå, død 16/1 1876 i Tørring. S.a. urm. Mogens Chr. Subcleff og Catharina Frederikke Jessen, g. i Middelfart 13/3 1852 m. Marensine Petersen. Urm. på Stougårds mark (Tørring sogn).

Sørensen, Carl Frederik, f. 7/8 1871 i Hjortsvang (Linnerup sogn). S.a. husmand Søren Frederiksen og Hedevig Jeppesen, g. i Brande 6/3 1896 m. Abelone Johanne Larsen Langkjær. Urm. og guldsmed i Thyregod. Telefoncentralbestyrer, fm. for teknisk skole og A/S Thyregod Elektricitetsværk. Fm. for afholdsforeningen, som han var medstifter af 1897. Medl. af best. for Thyregod forsamlingshus.

Sørensen, Niels Christian, f. 31/7 1823 i Skive. S.a. gartner Søren Christensen og Ane Dorthea Pedersdatter. Urm. og husmand i Tørring ved ft. 1860.

Sørensen, Rasmus, f. 1/3 1854 i Follerup (Herslev sogn). S.a. bøssebærer Søren Christensen og Barbara Andersdatter, g. i Herslev 2/12 1887 m. Magdalene Christensen. Fik 22/1 1906 navneforandring til *Rasmus Frandsen*. Urm. og husmand på Follerup mark.

Sørensen, Søren Christian, f. 26/10 1861 i Vejle. S.a. avlsmand Frederik Sørensen og hustru, g.m. Frederikke Christensen. Urm. i Jelling.

Thomassen, Mads, fik koncession som urm. i Tvingstrup 20/11 1856.

Thomsen, Jens, sendte ansøgning 10/11 1856 om at måtte drive virksomhed i Gesten som urm., mekaniker, gørtler og drejer.

Thomsen, Peter, f. 1708, begravet 3/10 1790 i Herslev. Urm. i Højrup (Herslev sogn). – Standur med hans sign. 1772 i privat eje i Kolding.

Twistmann, Ahlert Peter, f. ca. 1689 i Agtrup (Sønder Bjert sogn), død 7/4 1720 sst. S.a. vagtmester Johann Twistmann og Lisbeth fra Rügen, Mecklenburg, g.m. Christiane Cathrine Margrethe Anholm. Urm. og musikanter i Agtrup og Ødis. Desværre er der ikke fundet ure af ham, ellers ville han have været den ældste urm. i amtet. En slægting af ham, Mette Margrethe Twistmann, virkede en kortere årrække som urm. i Vejle og Holstebro.

Willumsen, Carl Christoffer Dahl, f. 1841. G. i Barrit 30/4 1864 m. Ane Cathrine Jensen. Urm. på Barrit hede.

Wilson, Jacob Jensen, f. 28/6 1804 i Tåstrup (Øls sogn), død 2/8 1864 i Høkkelbjerg (Tyrstrup sogn). S.a. urm. og feldbereder Jens Christensen Hvilsom og Edele Christensdatter, g. i Farum 16/2 1828 m. Maren Jensdatter. Efter at have været urm. forskellige steder i landet nedsatte Wilson sig som urm. i Vonsild 1842, men overtog nogle år efter den gamle grænsekro i Høkkelbjerg (nu Frederikshøj kro).

Wind, Peder Pedersen, f. 23/8 1807 i Harreby (Sønder Hygum sogn). S.a. Peder Pedersen og Bodil Nielsdatter, g. i Engum 16/8 1840 m. Grethe Andersdatter. Urm. og husmand i Bredal (Engum sogn) ved ft. 1840, urm. i Gesager (Hedensted sogn) ved ft. 1845, urm. i Stubberup (Løsning sogn) 1891–.

Wolffenberg, Matthias Detlef, f. 28/9 1764 i Haderslev, død 18/1 1834 i Krathuset i Vonsild. S.a. urm. Hans Wolffenberg og Sophia Falck. Urm. i Haderslev. Lærling hos sin far. Urm. og organist ved Vor Frue kirke i Haderslev. Straffet for kirketyveri 1808. Urm. i Krathuset i Vonsild 1827–34. – Standure med hans sign. i privat eje i Odense og Vekso.

Væring, Niels Nielsen, f. e. 30/6 1796 i Tarp (Sønder Felding sogn), død 21/1 1868 i Dalby. S.a. gdr. Niels Væring og hustru. Urm. i Vonsild 1842–68.

Carl Plougs poetiske barndom

Af Sigvard Skov

Som adskillige af de førende nationalliberale personligheder i forrige århundrede savner Carl Ploug endnu en omfattende skildring af liv og gerning. Hans tredobbelte indsats som digter, politiker og bladmand har måske ikke gjort opgaven lettere, men nok mere spændende som en opgave med flere facetter. Sønnen Hother Ploug udsendte i 1905 1. bind af en levnedsskildring, der omfattede Carl Plougs første 35 år; men han fik aldrig noget bind 2 bragt i trykken. Han fandt det svært som søn at skrive sin faders historie. Måske var tiden heller ikke den rette for opgavens løsning. Der fæg endnu for mange skældsord om Carl Plougs minde, ord som nu ikke mere vil hilde sind og tanke for den, der vil beskæftige sig med Plougs varige indsats. Det har ligget hans datterdatter, Elise Bockelund (1890–1959), meget på sinde at få bogen skrevet; men hun ønskede ikke, selv

om hun var historiker af fag, cand. mag. fra 1918, at binde an med opgaven, og hendes forfatterskab tog da også helt andre retninger. Carl Plougs papirer bebor dels i Rigsarkivet, dels i Det kgl. Bibliotek, men desuden findes stadig en del i familieeje, som Elise Bockelund ville stille til rådighed for en historiker, som havde mod på at skrive Carl Plougs levned. Hun beklagede siden bittert, at hendes initiativ ikke førte til opgavens løsning.

Herkules på kæmpetårnet

Carl Ploug og Koldinghus har stedse været nært forbundne, og da museet i den gamle kongeborg begyndte at tage form i 1890, fulgtes det med interesse af den nu aldrende digter. Han gav ved den lejlighed beredvilligt sin tilladelse til, at det kendte og værdsatte digt om Koldinghus »Graaskæggede, vejrbitte Grænsevagt« måtte gengives i de vejled-

Herkules på toppen af Koldinghus' ruinerede kæmpe-tårn. Efter Nordstjernen.

ninger og kataloger, som museet monne udsende. I adskillige udgaver forefindes da også digtet enten i sin helhed eller i andre tilfælde med blot enkelte vers gengivet. I tilknytning hertil faldt det helt naturligt, at Herkuleskikkelsen på tårnets tinde – og bag ham aner man Christian IV – blev museets bomærke med den symbolværdi, som Ploug har udtrykt i ordene »han bærer et Varsel godt«.

Det erindres, at i digtets første form¹⁾ var det ikke Herkules, men Hannibal, der hyldedes som den ensomme kæmpe. Det er ikke uforklarligt, at Ploug har kunnet tage fejl. Det er også sket for andre. Kong Christian IV opførte efter 1597 det bastante kæmpe-tårn, på hvis fire hjørner han lod placere Herkules, Hannibal, Hector og Scipio. Ved branden i 1808 styrtede Hannibal og Hector ned og knustes i faldet. Herkules og Scipio blev derimod stående. Herkules holder endnu sin post, mens Scipio styrtede ned under en storm i 1854, blev opstillet i slotsgården og der væltet af preussisk artilleri i 1864. Nu er kun hovedet tilbage, ilde medhandlet, men dog værdigt placeret i museets samlinger under en af de senere omordninger. I Carl Plougs barndom stod der altså to kæmper på det ruinerede slotstårn; men man kunne ikke komme dem på nært hold. Først efter 1935 er platform og tårn-trappe reetableret. På afstand har det været svært at bemærke detaljer, herunder

mærkerne i de skjolde, som kæmperne holder. I Plougs digt hed det om Hannibal:

»Det er den puniske Helt, hvis Aand
Til storhed løfted de Smaa
Som brød Fornedrelsens tunge Baand,
Og vænned til Vaaben den bløde Haand,
Og lærte de Slagne at sla.«

Det er ej ilde, det er både Hannibal og Carl Ploug; men versene om Herkules er alligevel bedre, og det har næppe været Ploug ukært, at i det skjold, der blev stående, »der stande de Kroner tre«, Nordens enhed, målet for vor møje, den stærkeste tone i Plougs digtning.

Barndoms-minder

Ved opgangen til Koldinghus rejstes i 1899 Lorenz Frølichs bauta til Carl Plougs minde; men inde i samlingerne nøjedes man længe med et portrætlitografi af digteren, og det var først efter at forbindelsen med den ploug'ske familie var genoptaget, at en række konkrete minder ved køb og gave har fundet vej til Koldinghus. Til de mere relikviebetonede hører et lille papiromslag med Plougs påskrift »Barndoms Minder«, og derunder har hans hustru med spinkel skrift tilføjet »Tilhører Elise Ploug«. Her gemmes et par breve og nogle beskedne papirlapper med vers. Ploug har gemt disse uanselige dokumenter, dels af veneration for familiekredsens medlemmer,

Mindesten for Carl Ploug, tegnet af Lorenz Frølich, rejst på Koldinghus slotsbanke 1899.

men vel også fordi de læst på ret vis siger noget om hans tilblivelse som digter. Ældst er et brev fra tante Maria i Jelling skrevet den 22. december 1819 til den seksårige Carl, hvori det hedder: »Du skal have Tak, gode lille Carl for dine 2.de Breve, jeg allerede for lang Tid siden modtog, og fordi du skal vide, hvor kiært det var mig deraf at see, at du allerede kunde skrive Breve, sender jeg dig herved en lille Æske med en ægte Penge i, hvor paa du seer Kongen på den ene Side, jeg tænkte at en saadan Skilling især vilde fornøje dig«. Det har utvivl-

somt været det første litterære honorar, Carl Ploug har kunnet indkassere, og søger man et omen, vil man da heri kunne se et forvarsel om skribentens senere skæbne.

Begavede børn i de rette kredse lærte i hine dage tidligt at omgås bog og pen. Plougs bysbarn, Johannes Fibiger, fortæller, at han formelt kunne læse og skrive, da han var fire år, men indrømmer, at disse færdigheder var erhvervet for tidligt. At kunne skrive breve i seksårsalderen må dog regnes for en fin præstation. Også verset lærte Carl Ploug tidligt at kende. Den første skrivefærdighed har han vel lært i hjemmet hos moderen Parmone Caroline. En mere regelret skolegang påbegyndte han i en privat skole, som forestodes af moderens søster, Adelgunde Petersen. Og hun skrev vers. Til Carls seks års fødselsdag den 29. oktober 1819 skrev hun:

»I Kjærlighedens Ledebaand
Min vakre Carl! Du træder,
O, nyd med from og sorgløs Aand,
Din lyse Barndoms Glæder;
Og Spiren i Dit unge Bryst
Til Held, til Fred, til Hæder,
Fremblomstre til en herlig Høst:
I Dyd og gode Sæder!!!«

Men ellers var det nu moderen, der hilste sin førstefødte med en lykønskning på vers. De er bevaret fra hans 9,

12, 13, 14 og 15 års fødselsdag. Den første af dem er på hele fire vers og er vist også det bedste udtryk for såvel de moderlige tanker som for evnen til at sætte dem på vers:

»Kiærlig hilser Dig Din Moders Stemme
Elskte Carl, min førstefødte Søn.
Barnlig, troe Du i Dit Hierte giemme
Denne moderlige Bøn:

At Du villig mine Bud adlyder
Naar for Dig jeg holder Sandheds Speil
Daglig øver Dig i stille Dyder
Daglig kiæmper imod Barnets Feil.

Fliid og Nøisomhed, og milde Sæder,
Fromhed, Klogskab, gavnlig Lærelyst
Eene grunde kan din Manddoms Hæder,
Og min fierne Alders Trøst.

Naar Du stræber fromt at efterligne
Hvert et Mønster jeg fremstilled Dig
Evig da mit Hierte skal velsigne
Denne Dag, der gav mig Dig.«

Ordene følger sig jo, og med lidt god vilje kan man nok finde en linie herfra og til rytmen i Carl Plougs tidligste vers, især da om man med Paul V. Rubow finder disse diletantiske og præget af tidens private selskabspoesi²⁾. Moderns følgende fødselsdagsvers er variationer over samme tema med rigelig brug af ordene dyd og gode sæder, altså efter tidens pædagogik lige så meget forma-

Plougaard 119. Decbr 1852.

Parmø Carl Ploug (1813–1894). Tegning af P. C. Skovgaard, dateret 19. december 1852.
Museet på Koldinghus.

ning som lykønskning. De samme toner anslår tante Adelgunde, da hun viser sig igen med et vers til den trettenårige. To år efter er den yngre broder, Gerhard Christian, med i koret. Mere overraskende er nok faderens vershilsen til den tolvårige. Den er, som det sømmer sig for en adjunkt i datidens lærde skole, skrevet på latin: »Progressus tuus in litteris et virtute« (Din fremgang i lærdom og dyd). Også her fremhæves lærdom og dyd, fromhed og hjælpsomhed, samt kærlighed til forældre og søskende som grundlag for lykken nu og i fremtiden. Tankerne og ønskerne er så nogenlunde de samme som i moderens vers, men det latinske »virtus« har nu engang en kraftigere klang og spænder videre end det i moderne danske sprogbrug noget uhåndterlige »dyd«. Den citerede forbindelse »Litteris et virtute« kan tilmed bringe devisen »doctrine et virtute« (for lærdom og levemåde) fra Kolding lærde skole i erindring. Som vordende videnskabsdyrker har Carl sikkert følt sig berørt af faderens hilsen, der slutter »Hoc tibi natali duodecimo tuo in mentem revocatur ab amantissime patre« (Dette mindes du om din tolvte fødselsdag af din kærlige fader«. Men det er heller ikke noget helt ringe krav at stille til en tolvårig at kunne tyde og goutere disse strofer. Som student af den gamle lærde skole blev Carl en habil latiner og valgte en tid filologien som studium, men fandt – i alt fald i en sommerferie –

»den Philologi er seig og trøsket at lære«. Han blev da heller ikke kandidat, men udnyttede sine latinske kundskaber på anden vis bl. a. ved at oversætte medicinske disputater til det dengang fordrede lærdomssprog.

Mindedigtet over rektor Fibiger

At Carl Ploug kom til at skrive vers var vel ikke til at undgå, når begge forældrene, samt en velmenende tante gjorde det. Og om skolens rektor, P. G. Fibiger, vidste man, at han kunne digte både på dansk, latin og græsk. Selv mente Carl Ploug, at den poetiske arv stammede fra moderen³⁾, omend også faderen, som Hother Ploug har fremhævet, skrev velformede og letløbende vers. Der melder sig her den tanke, om ikke den gamle hører, Christian Frederik Ploug, var bedre end det eftermæle, han har fået f. eks. af rektor Georg Bruun. Han var en omsorgsfuld familiefader og en grundig lærer, og det faldt i hans lod at skrive de kantater og lejlighedssange, som hørte skolelivet til, og som den ellers så poetiske rektor ikke ville eller kunne tage sig af, og sådan blev det da også med den daglige prosa i skolelivet. At de ældre disciple morede sig over hans små menneskelige skrøbeligheder, kan næppe lægges ham til last, for den skæbne er der næppe mange lærere, der undgår. Men hans åndsform hørte nu engang det forrige århundrede til, og ro-

mantiker blev han aldrig, selv om han, bl. a. ved Carls hjælp, fik den nyere litteratur anskaffet til læseselskabet i Kolding. Han var endvidere, hvad der er væsentligt i denne forbindelse, en særdeles kyndig metriker. Men alt imens man søger at afveje den fædrene og mødrene poetiske arv, melder en helt tredie sig og gør krav på at være den poetiske arvelader. Carl Plougs første offentlige fremtræden som digter var ved rektor P. G. Fibigers begravelse i 1833. Om fremførelsen af det smukke mindedig⁴⁾ underrettes vi af et brev fra tante Adelgunde: »Jeg tager vist ikke Feil, naar jeg erkender Røsten fra Skolehaven (der synger saa deilige Vers over sin Lærers Grav) for Din! Har jeg ikke Ret? Du synger ikke Eene, ikke først. Det seer du af indlagte Vers: men jeg fandt disse ikke gode nok for at udtolke Vennens store Værd i Lærdom og Kundskaber. Du har netop truffet mit Ønske, saaledes maatte der synges paa hans Grav, og er det Dig (som jeg ikke tvivler om) saa ere disse Vers mig dobbelt kiære – hvorfor? ja det vil jeg nu ikke videre forklare, thi Du vilde vel kalde min Roes Smiger uden endnu at kunde erkiende den Aand, der hviler Eens over os begge – og hvori jeg skimter et venligt Haab for Fremtiden. Dette er mine Vers ved Dig tør blive mit Eftermæle. Thi dette kunde vel kaldes Egoisme, men Følelsen har dog første Rang, thi paa hiin tænkte jeg først i dette

Øjeblik. At flere end jeg kalde Dine Vers smukke, vil vel ej være Dig ganske Ligegyldig, jeg har og modtaget min Venindes Tak indtil hun selv takker Dig. Gud bevare Din lyse Aand i et sundt Legeme, da vil Du finde og yde andre mange Glæder«.

Det ses altså, at end ikke den nærmere kreds på forhånd var underrettet om Carl Plougs bedrift, og det ses ligeledes, at tante Adelgunde med rette kunne kende løvens klo. Men ellers vil det dog være svært at følge den rare tante i hendes krav på at være ophav til Plougs digterevene. Han var vokset op i et miljø, hvor det faldt naturligt at føje ord og tanker rytmisk sammen; men at være digter er trods alt noget mere end at kunne forme vers, og med mindesangen, forbavsende modent skrevet af en tyveårs student, markerer Ploug sig for alvor som digter. Tante Adelgundes mindedig »Længe stirred Døden paa sit Bytte« er på fire vers og adskiller sig ikke meget fra tidens typiske mindedigte. Det kan ikke stilles ved siden af Carl Plougs vers, hvad tanten jo også åbent erkender samtidig med, at hun roligt modtager veninden, fru Fibigers tak på Carls vegne. Nogen værdi må Carl Ploug vel have tillagt tantens vers, siden han omhyggeligt har gemt dem. Der kendes endnu et digt til Fibigers minde, tilmed som en særlig hyldest til klassikeren skrevet på latin⁵⁾. Det findes i afskrift blandt Plougs papirer.

I Plougs mindedigt hedder det om rektor Fibigers poetiske virke:

Og derfor rask Alkæos' Barbiton
du greb og satte paa den nye Streng
og vilde nu af dem med kraftig Haand
de Toner vriste, som var gjemte længe.

En senere eftertid, mindre fortrolig med den klassiske oldtid, må vel først besinde sig på, at Alkæos er en oldgræsk digter og barbiton et græsk strengeinstrument, inden verset værdsættes. Men det vil være rimeligt at besinde sig på oldgræsken, da Vilh. Andersen har hævdet, at med Alkæos' barbiton er også Plougs lyre beslægtet⁶⁾. Man vil da især tænke på styrken og lidenskaben i den gamle grækers sparsomt kendte digtning, for netop kraften var et af de træk, som Ploug ikke kunne tage i arv fra den poetiserende familiekreds, og som hans digternatur ikke kunne undvære. Uden de kraftfulde ord og den stramme form havde han ikke kunnet bryde ud af det, som Rubow kaldte den private selskabspoesi. Måske har grækeren først vist vejen, men ellers blev det i det norrøne fornyrdslag, at Ploug fandt rammen for sin egen tone, den nordiske tone, som han ikke havde arvet, men selv fundet. Det er med fuld ret, han satte »Længe var Nordens herlige Stamme« i spidsen for sine Samlede Digte.

Noter:

1. Folkekalender for Danmark 1868.
2. Paul V. Rubow: Epigonerne. 1956, s. 27.
3. Hother Ploug: Carl Ploug I. 1905, s. 7.
4. Mindedigtet er gengivet i Georg Bruun: Seks Rektorer. 1927, s. 108-9. Om P. G. Fibigers indsats som skoleleder fælder Georg Bruun samme sted en meget hård dom.
5. Statstidende 1833, no 230.
6. Carl S. Petersen & Vilh. Andersen: Illustreret dansk Litteraturhistorie, III. 1924, s. 590.

En gård forsvinder

Barndoms minder fra Hølsgårde

Af Henning Lind

Kort efter at Anna Margrethe Lind, Hølsgårde, havde mistet sin mand i 1976, blev hun og sønnen Hans Jørgen ved en tilfældighed opmærksomme på, at en planlagt forlægning af Ryttergrøftvej ville ramme deres ejendom, og at deres gård og hjem var truet med helt at ville forsvinde. Gården er matr. nr. 7a m. fl. af Nebbegård Hovedgård, Gårslev sogn, Holmans herred, Vejle amt. For Anna Grethe var det en katastrofe, og det blev efterhånden en belastning for hende og Hans Jørgen at leve i uvisheden. Hun rettede en forespørgsel til Vejle amtskommune for at få bekræftet eller afkræftet dette forlydende. Der gik en tid, inden hun fik besked, men svaret var for hende negativt: gården skulle flyttes.

Den 17. august 1980 så jeg for sidste gang resterne af gården i Hølsgårde, som havde været hjem for min bror

Holger og hans kone Anna Grethe samt barndomshjem for sønnen Hans Jørgen.

Gården har også været mit barndomshjem – eller rettere vores. Jeg er den yngste af syv søskende, født i april 1923.

Når man står og ser sig om i resterne af de før så kendte omgivelser, bliver det hele ligesom helt forkeret og fremmed, og pludselig er det ligesom man synes, at her er noget, som ikke må glemmes. Man lukker øjnene og ser i drømme tilbage til, hvad der var en gang.

Min far, Janus Lind (1878–1965), og min mor Laurine Lind, født Lauritsen, (1883–1960), blev gift 1904. De overtog gården i Hølsgårde omkring samme tid og havde den til 1950, da min ældste bror Holger Lind overtog gården. Holger blev 1956 gift med Anna Margrethe Christensen (f. 1928), og døde på Frede-

Janus og Laurine Lind fotograferet 1924 med deres syv børn, fra venstre: Mary 8, Anna 19, Holger 11, Helga 15, Emma 17, Aage 4 (på skamlen) og i midten artiklens forfatter 1 år gammel.

ricia sygehus 1976 efter få dages sygeleje 63 år gammel. Holger vidste godt, at Ryttergrøftvejen skulle reguleres, men han anede ikke på det tidspunkt, at hans gård skulle forsvinde.

Hvor langt gården egentlig kan føres tilbage i tiden, ved jeg ikke nøjagtigt, men da den nuværende matrikulering fandt sted i årene 1790–1844, formoder jeg, at den har eksisteret på dette tidspunkt. Det vides, at i 1858 overtog Ole

Jensen Folmer gården. Og fra september 1896 var ejeren Steffen Hansen Knudsen, af hvem min far købte i 1904.

Det menes, at stuehuset blev ombygget i 1853; det var bygget af gule mursten og havde stråtag, senere fik det tegltag. De øvrige bygninger var opført af røde mursten med tegltage. De menes at være ombygget omkring 1876 eller i 1890! Tagene på udhusene blev fornyet i tresserne og var ved nedbrydningen belagt med eternitplader.

Gården havde sin beliggenhed på toppen af bakken ved Ryttergrøftvejen i Hølsgårde; egentlig skulle der stå Herredsvejen, eftersom Ryttergrøftvej først blev oprettet i 1939–40. Gården var

bygget i tre længer med stuehusets facade mod syd, med gårdsplads foran og med staldlængen mod vest; gårdens ladebygning med toften bagved, mod øst. Ned mod vejen var der en 1 m høj mur ud fra henholdsvis stald og lade, således at der i midten blev en ca. 4 m bred indkørsel. Gården havde et særpræg med denne indkørsel, som jeg aldrig har set andre steder.

Den mest benyttede indgang til huset var bagdøren, som førte ind i bryggeret. Her var den murede gruekedel, hvor der blev kogt storvask og ikke mindst kogt vand, når julegrisen skulle slagtes; det var et helt kapitel for sig.

Slagter Marcussen fra Egeskov skulle bestilles i god tid, før en sådan forstilling kunne finde sted. Marcussen kom på cykel meget tidligt om morgenen, og så skulle gruekedlen helst være i kog. Det var altid en meget stor gris, der måtte lade livet.

Når slagtingen var vel overstået, og grisen var hængt op inde i bryggeret, skulle der gerne drikkes formiddagskaffe. Efter dette skulle der jo så fortsættes med partering af grisen, renses tarme, laves medisterpølse og koges blodpølse; mor skulle også have smeltet fedt af. Det var vist en af mors travle dage, for der skulle også pakkes en slagtekurv til Hans Buhl's, som en af os børn skulle ned med. Det var en skik dengang; det samme gentog sig, når det

var Hans Buhl's, der skulle slagte gris; så var det os, der fik slagtemad. Grunden til alt dette bytteri var såre simpel, vi fik på den måde fersk kød. For langt den største part af flæsk og kød kom i saltkarret i spisekammeret.

Fra bryggeret kom vi direkte ind i køkkenet. Her foregik al madlavningen på det gamle komfur både til daglig og til fest. Desuden fandtes et langt bord, hvor hver især havde sin bestemte plads. Det var også her, vi som børn legede blindebuk eller gemte fingerbøl, især når nabodrengen Hans Peter Buhl kom på besøg.

Derefter kom vi til dagligstuen. Det var her vi havde vort ophold, når det begyndte at blive køligt i vejret; det var egentlig det eneste sted, der blev fyret til daglig i kakkellovn, naturligvis. Det var også her familien stiftede det første bekendtskab med krystalapparatet i radioens barndom.

Der var to stuer mere. Dengang syntes jeg, det var store rum; i dag kan jeg se, at det vistnok var små stuer, men min søster påstår dog, at der engang har været dækket op til 60 personer til spisning; det husker jeg nu ikke. Men jeg husker tydeligt, når der var inviteret til nabokomsammen en efterårs- eller vinteraften. Så blev der fyret op i kakkellovnen i midter- og endestuen, som vi kaldte dem.

Jeg mindes disse – i mine øjne –

gamle mennesker, som jo i virkeligheden dengang kun har været i 50-års alderen. Der var Marie og Hans Blaabjerg, Signe og Lauris Jensen, Mathilde og Hans Buhl, Hans Madsen og Rigne (Laurigne), Martin Kyed og moster Stinne (min mors moster), Theodor og Dorthea. Det var som regel de personer, der samledes en sådan hyggeaften til en kop kaffe. Konerne med deres strikketøj i den ene stue, og i den anden sad så mændene. Snakken gik lystigt hele aftenen, og snart var »mandestuen« tyk af cigar- og tobaksrøg. De har sikkert ordnet verdenssituationen og snakket om gamle dage, ligesom vi andre gør nu om stunder.

De resterende fire værelser i huset bestod af vore forældres soveværelse, et gæsteværelse, et værelse, der var pigerens og et værelse, hvor vi drenge havde til huse. Værelset her vendte mod nord ud til haven, hvor der lige udenfor vinduet var træer og buske. Jeg hyggede mig der om efteråret, når vinden ruskede i grene og kviste. Derimod kunne det en stille, varm sommernat tit knibe med at falde til ro, når der gennem det åbentstående vindue sneg sig store myg ind og summede omkring hovedet på en, eller de satte sig til rette på de bare arme.

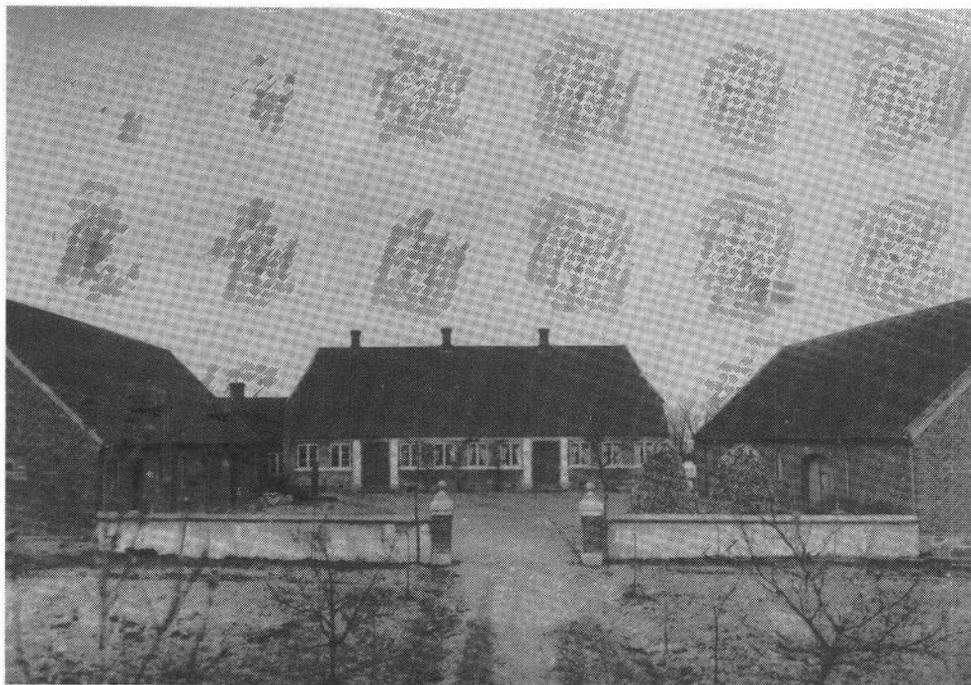
Stuehusloftet blev i min barndom i trediverne brugt som kornmagasin, rul-

lestue og til opbevaring af en mængde genstande, bl. a. kotøjrer, da vi jo dengang altid havde køerne tøjret på græs. Det var noget af min fars vinterarbejde at få alle lænkerne eftersat og repareret. I de dage var der en larmen og raslen af lænker. De skulle ikke alle være lige lange; de køer, som ydede mest, fik altid de længste bagtøjrer. Jeg husker endnu, når far kom klirrende med kotøjrerne ind i stalden den første forårsdag, når køerne skulle staldes ud på græs efter en lang vinter på stald. De kunne blive helt balstyriske, brølede og sprang frem og tilbage i båsene; det var ligesom de kunne huske fra året før.

I 1929 fik gården indlagt elektrisk lys; det var en stor fremgang. Stuehuset fik nye vinduer til gårdsiden, og samme år blev en del af staldbygningens indretning bygget om. Det må for den tid have været en større kapitaludskrivning.

Stalden var en blandet ko- og svinestald, hvor der mod vest, ud mod møddingspladsen, var indrettet stier til grise og småkalve; i forlængelse af dem var der fem båse med plads til ti kalve og kvier; mod øst ud mod gårdspladsen, havde koholdet sin placering; der var plads til 14 kreaturer.

Fra kostalden var der adgang til et rum, vi kaldte for foderlo; der var kraftfoder til kreaturerne, og herfra kunne de to mørkebrune jyske heste fodres; vi havde kun to dengang. Hestebåsene var på tværs af bygningen; der var oprinde-

lig plads til fire. Bag hestene sluttede bygningen af med roehuset.

På østsiden af gårdspladsen var ladebygningen med en indbygget, lukket vognport. Gården var egentlig meget upraktisk indrettet, fordi al halmen skulle transporteres tværs over gårdspladsen og sættes på loftet i kostalden, hvilket altid medførte et værre svineri af løst halm og et større rengøringsarbejde af gårdspladsen efter hver gang, det stod på. På et tidspunkt omkring 1930 blev der endnu benyttet hestegang til at trække tærskværket, senere hen gik vi over til at benytte det omrejsende tærskværk. Mor havde engang et par skrukhøns bundet ved denne hestegang.

Gården i Hølsgårde omkring 1928.

Hønen fik en klud viklet om benet og så en ca. fire m lang tøjsnor som tøjr. Det var kun de første par dage, så de kunne vænne sig til at være i det fri med kyllingerne, ellers ville de løbe over det hele.

»Avlen er større end laden kan rumme, udenfor ved porten står korn og hø i hæs«, som der står i en af vore høstange. Det var nu som regel kornhæs, vi havde stående bag laden, helt op til fire styk; det var jo ligesom høsten havde været. Jeg mindes, at mine to ældre brødre og jeg en søndag over middag legede skjul eller tagfat omkring disse

kornstakke; det var spændende, for allerbedst som man løb den ene vej, kunne modparten løbe den anden vej, og ingen vidste hvad for en kornstak den anden befandt sig bag; men pludselig kunne min ti år ældre bror være helt forsvundet; enten sad han oppe på en af kornstakkene og grinte af os, der stadigvæk løb rundt, eller også var han helt forsvundet, uden vi havde bemærket det; han gad jo selvfølgelig ikke lege med os i timevis.

Mod nord, bagved stuehuset var haven med dens mange, gamle træer og buske, som var omkranset af en tjørnehæk, hvor store, flotte kastanietræer voksede op i selve hækken, måske et særpræg mere. Udsigten fra den gamle, smukke have var så pragtfuld, så man næsten ikke kunne løsrive sig. Udenfor havehegnet bredte gårdens toft sig. – Det var jo her den tyske besættelsesmagt gravede pansergrave i 1944–45.

Toften grænser mod nord ind til Alfred Kyed's marker med et skeldige bevokset med vildrosen, gæslingepil og slåenbuske. I min barndom var der i foråret store pletter med violer, som duftede dejligt. Hegnet, eller markskellet, var meget uregelmæssig med to sving; det har jeg tit undret mig over, men det var jo egentlig det, som fremhævede idyllen. (Hegnet forsvandt sammen med gården).

Hæver man blikket og ser ud over toftebakken, har vi længst til venstre

Hvidbjerg med fladstrand bebygget med sommerhuse og Vejle Fjord med Bjerre herred i baggrunden. Vender man blikket lidt til højre, skimter vi gårdens eng nedenfor bakken med Hvidbjergvej på tværs. – Her var der på sommersøndage stor trafik til og fra sommerhusområdet; på søgnedage kunne man betragte Karl Sørensen eller Lauris Jensen, trækende med deres fire køer på vej ud til deres englodder. Eller de samme personer, som ikke var af de små, komme kørende med deres høstvogne, forspændt de små islandske heste; det var som mand og vogn ikke passede i størrelsesforhold til hestene. Dernæst rørskov med pilebuske i store mængder.

Den gravede kanal, som forbinder Rands Fjord med Vejle Fjord, ligger næsten skjult, men den er her, for en mand kommer stagende sig frem i en båd. – Det er nok Peder Blåbjerg (også kaldet Pejer Fisker), der er ude at stange ål.

På den anden side åen, Muldholm Bøgeskov fællod. Terrænet stiger op mod Bøgeskov med gårde og frodige marker.

Helt til højre havde vi den gamle Ryttergrøftvej og det på begge sider af vejen i 1888 inddæmmede og tørlagte areal med broen over åen. Igen enge og rørskov og på toppen af bakken Egeskov by med den hvidkalkede Vejlbysognekirke. Et glimt af Rands Fjord som et led af Elbodalsområdet får vi også med.

Midt i alt dette har vort barndoms-hjem haft sin plads i mere end hundrede år; nu er det væk for bestandig.

I vores slægtsbog fra 1973 har min bror Aage Lind (1920–1977) berettet om sin barndom på gården i Hølsgårde:

»Når jeg skal berette om min barndom, vil jeg for overskuelighedens skyld opdele den i tre afsnit, nemlig pligter, skole og fritid.

Pligterne bestod først og fremmest i at hjælpe til med kreaturerne pasning året rundt. Om vinteren var der det dagligt tilbagevendende rengøringsarbejde, idet der jo skulle muges ud fra heste, køer og svin. Om sommeren skulle kørerne, der jo stod tøjrede i en lang række, flyttes en fire–fem gange daglig, og alene i hede somre var vandingen af dem et kapitel for sig, idet det i mit hjem foregik på den måde, at vi i middagsstunden samlede de 12–14 stykker, der var tale om, i et kobbelt og ad landevejen marcherede ned til kanalen, hvor kørerne så fik deres tørst slukket. De kritiske øjeblikke indtraf ikke, som nogen måske tror, på landevejen, idet trafikken her dengang var meget moderat, men derimod kunne kørerne i deres desperate tørst i de sekunder, de skulle adskilles, nemt tage magten fra sådanne purke, så man måtte springe for livet. Tilbagevejen med vandfyldte vomme blev tilbagelagt i et mere adstadigt tempo.

I reglen skulle der også daglig hentes grøntfoder hjem.

Desforuden var der naturligvis utallige andre gøremål, hvor alle hjalp til efter evner, lige fra rodfrugternes udtynning og lugning til høhøst på ager og eng, indtil sommeren kulminerede med kornhøsten. Denne faldt i reglen i skolens sommerferie, så landbrugshjemmene kunne rigtig nyde godt af den ekstrahjælp, som børnenes arbejdskraft udgjorde.

Umiddelbart efter høsten fulgte så kartoffeloptagningen. Det var ikke usædvanligt, at vi dyrkede to–tre tdr. land af den lettere jord med kartofler, Magnum Bonum og King Edward, og optagningen foregik selvfølgelig med spade og håndkraft.

De blev kørt hjem i roehuset, sorteret og for størstepartens vedkommende afsat til kunder i Fredericia. Jeg har mange gange højt tronende på et kartoffellæs været kørende hertil med enten min far eller min storebror Holger, og kartoflerne skulle så afleveres mange forskellige steder i den indre bydel. Min opgave var at holde hestene, mens kartoflerne blev båret ind eller op. Kunderne købte dog ikke katten, eller i dette tilfælde kartofflen i sækken, idet de seks–syv kr. pr. tønne, som prisen var dengang, ofte først betaltes det følgende år, når ny bestilling afgaves, ofte ledsaget af klage over, at kunden sidst på sæsonen havde fundet enkelte uspiselige.

De største kværunter kunne på den måde opnå et mindre afslag på prisen. Kunden har jo altid ret!

Vinterens pligter var mere ubehagelige. Arbejdet i stalden var egentlig meget hyggelig, for her var der jo lunt og godt. Roeindkørsel havde den fordel at selv i adskillige kuldegrader var det muligt at arbejde sig til varmen, men tærskearbejdet var både koldt og beskidt. I vort hjem brugte vi i min tidligste barndom endnu hestegang ved tærskningen. Den afløstes på et lidt senere tidspunkt af en petroleumsmotor, som langt fra var en succes, idet den var ret lunefuld. Til sidst fik vi tærsket ved entreprenør med maskinstation.

Hestegangen bestod af en trækbom (med hesteforspand), der via en samling større og mindre tandhjul, der sammensat i den rigtige rækkefølge og gennem ret så sindrige kraftoverførselsaksler satte tærskværkets cylinder op på et omdrejningstal, der altså var tilstrækkelig til at slå sæden af aksene. Da arbejdet i reglen foregik i vinterens hjerte, var vejret som oftest både vådt og koldt. At trave rundt og rundt i hesteomgangen kunne være så dræbende ensformigt, at man godt kunne tænke sig at bytte med en af dem, der assisterede inde i laden, men var bytningen så sket, ønskede man sig med det samme udenfor igen, for herinde rådede et øredøvende spektakel og kvælende støv. Når dertil kom øvrige lidelser af forskellig

art, man måtte udstå, var turen rundt i hestegangen vel nok at foretrække.

Efter tærskningen skulle kornet renses ved hjælp af en rensemaskine, der jo også betjenes ved håndkraft, men det arbejde var dog meget rarere.

Til sidst kom det allerbedste, nemlig at komme med til møllen, hvor kornet skulle grattes. Alene at komme ind på mølleloftet med alle kværnene i gang var et eventyr i sig selv. De knirkende hejsebomme, der kunne trække tønde-sække helt op til 2. og 3. kornloft var nok et studium værd, og tænk – så havde mølleren været så opfindsom, at han havde ladet en hønsetrådvævsindrammet løbegang gå ind under den peron, hvor møllevognene aflæssede kornsækkene. Perronens gulv var lagt af svære planker med små mellemrum, så møllerkonens høns kunne her dagen lang hente sig et alsidigt foder, gratis og genialt.

For at man ikke ind imellem disse større arbejder skulle gå og forfalde til unødigt lediggang, havde vi i reglen en halv snes rummeter bøgebrænde, der skulle kløves, og nogle læs kvas, der skulle hugges til komfur- og optændingsbrændsel, og her kommer skolegangen ind i billedet, idet vi altid og navnlig om vinteren havde en hel del hjemmearbejde, hvoraf udenad-læren var et væsentligt element.

Mens armen mekanisk svang øksen ved det ensformige arbejde, kunne hjer-

nen jo godt arbejde selvstændigt med katekismus, salmevers, kongerækker, geografiske remser og dispositioner til hjemmestilen.

Katekismus eller bagsiden af et stile-hæfte, hvor kongerækken var anført, var anbragt på maven under skjorten og gav hukommelsen støtte ved ustandselig at vandre fra maveskind til hænder og retur igen.

Udenad-læren i disse fag blev først afskaffet ved skolereformen af 1937. Hvor vidt den håndhævedes lige strengt i alle skoler, skal jeg lade være usagt, men i hvert fald vores lærer håndhævede den meget strengt, og man skulle ikke afsløre sin uvidenhed ret meget, inden en eftersiddertime var indenfor sandsynlighedens rækkevidde.

I dag sidder de fleste af remserne, navnlig kongerækken, lige så fast i hukommelsen, som var de mejslet i granit, men om man så er blevet en bedre samfundsborger af den grund, er diskutabel.

Jeg erindrer ikke, der nogen sinde var afsat særlig tid hjemme til lektielæsning, men alene skrækken for lærerens tordensky-lignende ansigt var nok til, at man gav alt, hvad man havde i sig for at lære lektien til næste dag.

Et særligt kapitel var stile-opgaverne. Som en af de yngste i søskendeflokken skulle man jo have det fortrin, at man kunne søge støtte i de ældre søskendes stilehæfter, der var gået i arkiv i et gam-

melt dejtrug på stuehusloftet. Stilenes titler var jo ofte tilbagevendende. Denne udvej var dog ikke altid lige farbar, idet jeg erindrer, at min bror, Holgers stil om »Mit hjem« havde fået følgende strikse anmærkning af lærer Poulsen: »Ligner i påfaldende grad dine ældre søstres«. Man kan heraf drage den slutning, at her var det at være en af de yngste ligefrem et handicap, idet der jo trods alt var grænser for på hvor mange måder en fristil om samme emne kunne varieres.

Vinterens skolearbejder var på grund af den slags absolut meget tidkrævende og kunne kun praktiseres i kraft af, at vor skolegang indskrænkede sig til de fire af ugens dage. Ydermere var skolen opdelt i fem klasser og da skoletiden strakte sig over syv år, skulle man gå to år i to af klasserne.

For mit vedkommende gik jeg de fire år i de fire første klasser, og som følge deraf tre år i ældste klasse, hvilket resulterede i et hav af fristile, idet det kun var i sidste klasse, dette arbejde krævedes.

Så snart vejene efter snefald var ufarbare for cykler, måtte apostlenes heste tages i brug, og en fodtur på fem kilometer tidlig om morgenen efter et betydeligt snefald kunne nok være anstrengende for de flokke af skolebørn, der med raslende pennalhuse i rygsækkene og mere eller mindre renvaskede ører og ditto samvittighed (under hensyntagen

til større eller mindre forberedthed), lidt efter lidt med blåfrosne kinder og snottede næser samledes i skolens forhal, hvor det første arbejde bestod i at skifte de af snesjap gennemblødte strømper med tørre, som medbragtes i skoletasken. Gummistøvlerne havde endnu ikke afløst træskoene.

Når så eksamen engang i april måned var overstået, kom der en tid, hvor vi kom lidt lettere om ved skolearbejdet, og så var der jo den årlige skoleudflugt at se hen til – ja, man kunne ligefrem gå i en ulidelig spænding, indtil udflugtens mål blev offentliggjort, og det var vel ikke så mærkeligt, idet det for de fleste børns vedkommende var den eneste dag i året, de fik lejlighed til at køre med tog.

De lyseste timer, jeg mindes fra min skoletid, var sangtimerne, og jeg er senere som voksen blevet klar over, at en medvirkende årsag hertil var, at sangteksterne jo altid refererede til vores hverdag og til den dejlige natur, som vitterlig omgav os.

Allerede da vi i første klasse sang om »Storken, den sidder på bondens tag«, så behøvede vi ikke engang at tage fantasien i brug. Den sad jo i sit vognhjul ovre på kroens stråtag og på Nebbegårdslade og flere andre steder i sognet, og den spankulerede hver dag rundt på frøjagt nede i engene. Når teksten var: »Kom maj, du søde, milde«, så gav sangen akkurat udtryk for den længsel ef-

ter sol og sommer, som vi alle bar på, og når vi sang: »Nu er dagen fuld af sang«, så sang vi jo netop om de iagttagelser, vi selv havde gjort mange gange. »Jeg er havren«, »Jeg elsker de grønne lunde«, »Fred hviler over land og by«, nå, lad mig nu holde lidt igen med opremsningen.

Men det er da klart, at den sangglæde, vi fik indpodet i skolens sangtimer smittede af på den måde, at vi også i vores fritid var glade for og interesserede i at høre musik, og den fik vi serveret i rigt mål, når der omtrent hver lørdag aften var bal på kroen, som jo var beliggende lige over for mit hjem.

Vi børn deltog som tilskuere og tilhørere i første parket, og ved hjælp af den optræning i udenadlære, som skolen havde givet os, var det jo en smal sag at blive bevandret osse i teksterne til den tids »evergreens«. Fik vi trang til musik på andre tidspunkter, var den ene af kroens karle den lykkelige ejer af den dejligste grammofon, udstyret med en mægtig tragt. Og han viste mig den særlige tillid, at jeg fik lov til både at trække den op og at skifte plader og stifter.

Mange sommeraftener blev tilbragt i grøftekantens overfor kroens kørestald. Her i grøftekantens samledes de omliggende gårdes karle i større eller mindre antal for at iagttage kroens søgning og den forbigående trafik. Vi drenge sad

ofte og noterede numrene på de forbikørende biler i en notesbog, og med god trafik kunne vi godt komme op på en snes stykker på en aften, men så skulle vi også være vakse og få alle med. Hestekøretøjerne havde heldigvis ikke numre, så her kunne vi nøjes med antal, men en enkelt foreningsudflugt fra Fredericia kunne godt komme op på 25 stykker.

I øvrigt kørte vi også altid selv i hestevogn, enten vi nu skulle hen og se til vores bedstemor i Torp, eller til Fredericia til farbror Carl, tante Sanne og fætrene og kusinerne her.

I den tid fuglene, såvel vadefugle som sang- og rovfugle, byggede rede, foretog vi ofte lange vandreture, hvor vi fandt deres reder, og vi havde en ret anselig og sjældnen ægsamling.

Vi tog aldrig mere end et æg, og først efter at vi havde identificeret fuglen, selv flere eksemplarer af gøgeæg var vi de lykkelige ejere af (fra gulspurve-, vipstjærte- og rørsangerreder).

1. august gik andejagten ind, og hver søndag formiddag i sæsonen var vi sikre gæster ved jægerens samlingssted nede ved åen. Vi var på fornavn med dem alle, og vi tilbragte mange hyggelige timer her selv om det jo ikke lige altid var søndagsskolehistorier, vi fik serveret. De nedskudte fugle, ænder, spover, viber, bekkasiner og hejrer var jo også et studium værd.

Her ved åen tilbragte vi også adskil-

lige sommeraftentimer med fiskeri. Grejet, vi brugte, var meget primitivt, en hasselkæp med kinesertråd, og udbyttet svarede hertil, hovedsagelig skaller og aborrer, men tiden gik jo med at vente på det helt store eventyr i form af en mægtig ål; den udeblev desværre altid.

Vi badede også i åen, hvilket ellers var strengt forbudt, men et lille menneske kan jo fristes over evner, det var faktisk ikke farligt, det var jo i realiteten en gravet kanal med en vanddybde omkring 1,3 m. Far opdagede det én gang, og som den største måtte jeg selvfølgelig undgælde for det, men det lunkne åvand udøvede jo fortsat sin dragende magt.

En virkelig festlig oplevelse var det, når garnisonen fra Fredericia kom ud i omegnen på øvelser.

På den tid, omkring '26, '27 og '28 var maskingeværdelingerne udstyret med små lådne islandske heste, som trak kærre med maskingeværer, trefødder, ammunitionsbælter og andet tungt udstyr.

Når maskingeværerne med skytter havde indtaget godt slørede stillinger bag markskel og gærder, kunne man se geværkompagnierne i spredt orden angribe over engene, og trods en morderisk krydsild fra flankerne og skarpt forfulgt af indhegningernes kvieflokke, lykkedes det i reglen angriberne at erobre terrænet omkring Hølsgårde kro uden tab af menneskeliv, men dog på

bekostning af adskillige våde sokker, nogle flænger i buksebagene og enkelte blødende rifter i legemets mest kødfulde del (på grund af pigtrådshegnene). De flotte, beredne officerer, venner som fjender, sluttede slaget i skøn samdrægtighed i kroens skænkestue, sandsynligvis ved en bedre frokost, men menige og underofficerer, som dog havde gjort arbejdet, samt hestene, såvel danske som islandske, lejrede sig på den nærmeste græsmark med feltkøkkenet i centrum, geværerne i pyramider og den øvrige udrustning i snorlige rækker.

Jo, det var sandelig noget at se og høre på for en syv-otte-års purk.

Når der var efterårsmanøvrer, kunne vi være heldige at få soldaterindkvartering, men i reglen kun for et enkelt døgn. Et år havde vi fem cyklister fra 6. regiment i Odense, men den største oplevelse var i 1923, da vi havde overnatning af 12 vaskeægte blå dragoner med heste og udrustning.

Vi fik hønsekødssuppe om aftenen, da de ankom, hestene stod på græs i vores toft, og ved næste dags morgenstrigling var der en dragon, der bød mig en saftig skrå. I den tro, at det var lakrids, snuppede jeg den med tak, men den kom jo lige så hurtigt ud igen.

Det indbragte dragonen en streng irettesættelse af befalingsmanden, men han undskyldte sig med, at jeg var alt for rap i vendingen, og det lød sandsynligt, for vi børn var jo ikke forvante med

slikkeri. Da har jeg været godt tre år, men jeg husker episoden tydeligt.

Ved efterårets indtræden begyndte af-tensædet. Der blev fyret i stuens kakkel-ovn, og vi samledes i petroleumslampens skær, og jeg erindrer, at mine ældste søstre skiftedes til højtlesning.

Det var jo før radioens tid. Jeg husker en situation, hvor min søster Anna levede sådan med i »Onkel Toms Hytte«, at bevægelsen tog overhånd, og jeg har sikkert ikke forstået bogens sørgelige handlingsforløb, men da Anna blev rørt, gav jeg mig til at tudbrøle, og så blev den fortryllelse jo hævet.

Vinteraftenen blev endvidere brugt til udfærdigelse af hjemmestilen, for den skulle jo fra hånden, inden der blev lejlighed til at give sig i kast med de børnebøger, som kunne lånes i skolens børnebogsamling. Lærer Poulsen kunne nemlig godt afvise en låner, hvis han formente, at det gik ud over hjemmearbejdet til skolen.

Jeg må dog retfærdigvis anføre, at jeg aldrig havde karantæne.

Bøgerne var f. eks. Coopers indianerromaner, K. K. Kristensens drengebøger med handling i de to slesvigske krige, Torry Gredsted, Vestergård, Jules Verne o. m. a., altsammen bøger, hvis lødighed for nogles vedkommende nok kunne anfægtes, men som dog var med til at udvide ens åndelige horisont, og som gav mig en interesse for bogens verden, som jeg til i dag har bevaret, idet

jeg aldrig føler mig bedre tilpas, end i selskabet med en god bog.

Dette er det vidnesbyrd, jeg kan give efterslægten om min barndom på gården i Hølgårde i tiden 1920-33.

Vi fik, som alle bønderbørn dengang, lært at bestille noget, og det er sagt tit nok, at det tager ingen skade af.

Vi behøvede ingen assistance af fritidspædagoger, for den sparsomme fritid skulle vi sandelig nok selv finde udveje for at udnytte. Energi-krise var et ukendt begreb, idet så at sige alle funktioner jo foregik med heste- og håndkraft.

Når jeg gennem samtaler med jævnaldrende og arbejdskammerater, der er født og opvokset på asfalten, får deres barndom serveret med fattigdom, arbejdsløshed, afsavn, uhumske boligforhold i saneringsmodne baggårdslejligheder, går det op for en, at man i sammenligning hermed har haft en uhyre begunstiget opvækst i gode, lyse og sunde omgivelser i en paradisiske natur, noget som man dengang tog som en selvfølge.

Nu er hele den nordlige del af Elbodalområdet jo fredlyst, så også kommende generationer her kan frydes ved det uberrørte storslåede naturpanorama, som Randsfjord med sine omgivelser af bølgende rørskove og tilstødende grønne engdrag samt adskillige småskove og lunde udgør i et harmonisk hele.

At området er så alsidigt og ikke altid er lige let tilgængeligt, gør det til et eldorado for et rigt dyre- og fugleliv.

I dag som bedstefar til fire opvakte unger, glæder jeg mig til at kunne indvi dem i naturens mysterier, ja, er så småt gået i gang. En vandring i naturen i selskab med videbegærlige børnebørn, findes der mon nogen bedre fritidsbeskæftigelse?

Hvad var vel i verden vort fattige liv med alt dets fortærende tant, om ikke en plet med en dal og lidt siv vort hjerte i skælvinger bandt. Om ikke vi drog fra det yderste hav for bøjet og rynket at stå og høre de kluk, de mindernes suk fra bækken, vi kysset' som små«.

Et dusin kopstykker 144 øre

Fra Anton Berntsens lærlingetid i Vejle omkring 1890

Af Kamma Varming

Man ved ikke meget om lærlinges liv, fordi kun få har fortalt på skrift om deres lærlingetid. En af undtagelserne er digteren og orgelfabrikanten Anton Berntsen fra Vejle. Han fortalte i sin erindringsbog »De mange Aar jeg har i Verden levet«, skrevet i 1950, om sin tid som lærling hos snedkermester I. I. Jensen¹⁾ i Vejle:

»Nu skulde jeg altsaa træde i min Olfars Fodspor. Min Læremester, I. I. Jensen, var en ældre Mand med hvidt Hageskæg, en dygtig og samvittighedsfuld Haandværker og en god Læremester. Selv arbejdede han paa Værkstedet fra Morgen til Aften, og saavel hans Ledelse af Værkstedet som hans private Livsførelse var præget af streng Økonomi. »Det, der gaar til Spilde, kommer ingen til Gode«, sagde han ofte. Han arbejdede mest med sine »Grejsdals Stole«. En af hans Brødre havde en Stolefabrik i Grejsdalen, hvor Maskinerne

blev drevet ved Vandkraft. Her blev alt Drejerarbejdet lavet, og det blev ført til Vejle paa en stor Trækvogn. Vi lavede »Kopstykker« og kehlede Stolesæder, og Jensen stod ved sin Høvlebænk og lammede Stolene sammen. De var uhyre solide og ret efterspurgte. Der blev lavet ca. 1800 Stole om Aaret.

Jensen sang næsten altid ved sit Arbejde, han havde en køn Sangstemme, og han kunde mange Viser. Jeg har ham mistænkt for, at han har været en flittig Teatergænger i sin Ungdom. I hvert fald kunde han mange Vaudeville-sange og andre Teatervisere. Jeg lærte adskillige Viser her, bl. a. Visen om ham, der altid kom en Time for sent.

Værkstedet laa i Ejendommens Baghus, det var ikke stort og ikke meget lyst. Der var ingen Maskiner, ethvert Brædt blev høvlet med Haandhøvle, og naar et Brædt skulde deles i flere Bredder, skar vi for Fode med en stor Sav.

Arbejdstiden var fra Kl. 6 Morgen til Kl. 7 Aften. I Fritiden maatte vi arbejde for Betaling, vi lavede Kopstykker til de drejede Stole, og Jensen viste her sit gode Sind ved at betale os fuld Svendeløn for dette Arbejde. Paa andre Værksteder blev Lærlingenes Fritidsarbejde kun betalt med halv Svendeløn. Ved dette Fritidsarbejde skulde jeg tjene til Klæderne i Læretiden, men paa den Maade blev der aldrig nogen Hviletid. Jeg var meget lille af Vækst og havde ikke mange Kræfter, og jeg følte snart, at Arbejdet var over Evne. I tre Vintre gik jeg i Teknisk Skole om Aftenen, jeg vilde lære at tegne, for at jeg kunde lave Svendestykke, naar den Tid kom.

Min Læremesters Kone var en trivelig og rødmusset Kone med en djærv Mund. Vi fik nok at spise, men Aftensmaden blev serveret paa Værkstedet Kl. 5, og naar vi havde arbejdet for os selv til Sengetid, kunde det ske, at vi følte Trang til lidt Ekstraforplejning. Saa hentede vi femøres Franskbrød hos Bageren, de blev flækket paa langs og fyldt med mørk Puddersukker. Derefter spændte vi dem i Høvlebænken, hvor de blev klemt flade og blev til en Slags Lagkage. Det var en særlig Snedkerret, som smagte os udmærket. Vi var to Lærlinge, som delte et lille Tagkammer med en fælles Seng. Et Tagvindue, som vendte mod Nord, kunne vi lade staa aabent om Sommeren, men om Vinteren var vi nødt til at holde det lukket, og

Ungdomsbillede af Anton Berntsen, måske fra konfirmationen. Ved hans side ses hans syv år ældre søster Kristine.

saa blev Luften i det lille Rum hurtigt saa forgiftet, at man knap kunde aande. Hver anden eller tredie Søndag gik jeg hjem til mine Forældre paa Assendrup Mark, og naar jeg paa Tilbagevejen skulde igennem Tirsbæk Skov, var det ofte slemt mørkt.

I 17-18 Aars Alderen voksede jeg stærkt, og da blev det rent galt med Trætheden. Jeg havde undertiden ondt ved at holde mig oprejst ved Høvlebæn-

ken, og jeg fik Saar paa Skinnebenene, som ikke vilde læges. Undertiden lammede Trætheden min Stemme, saa jeg kun kunde hviske, og det kunde Jensen ikke forstaa. »Du er jo da ikke forkuet«, sagde han. Naar jeg om Aftenen kom ud paa Gaden, var jeg svimmel, og det hændte engang, at Forbipasserende ansaa mig for at være beruset. Min Mester var godsindet og velmenende, men han havde ingen Forstaaelse af min sygelige Tilstand. Jeg kunde som Regel nok udføre mit Arbejde tilfredsstillende, men paa Grund af min Afkræftethed tog det altfor lang Tid. »Du maa se at blive Specialist, Anton«, sagde Jensen undertiden til mig. »Du kommer aldrig til at kunde tjene dit Brød, hvis du ikke bliver Specialist. Det nytter ikke, at man kan lave pænt Arbejde, naar man ikke kan tjene Føden ved det«. Jeg var selv efterhaanden bleven klar over, at min Fremtid ikke laa i Snedkeriet, og jeg tænkte saa smaat paa, om jeg ikke efter endt Læretid kunde komme til at arbejde ved en eller anden Art af Instrumentmageri.

Mine Læreaar nærmede sig Afslutningen, og nu skulde jeg lave Svendestykke. Det blev et Nøddetræs Sølvskab, som Bandagist Martin havde bestilt. Der var en Del Skuffer i dette Møbel, og det gjorde Opgaven vanskelig. Skufferne skulde laves saa nøjagtigt, at de passede lige godt, selv om man byttede om paa dem eller satte dem ind med Bunden i Vejret. Og de skulde

glide saa let, at et Tryk af en Finger paa et Skuffehjørne kunde skyde dem ind. Mit Arbejde blev antaget og jeg fik mit Svendebrev. Desuden gav min Lærimester mig et Lærebrev med Attest for særdeles god Opførsel. Nu var jeg altsaa Snedkersvend, men foreløbig var der ikke megen Glæde ved det«.

I Anton Berntsens datters gemmer ligger en lille notesbog – Biglietti di Banca står der trykt på forsiden. Nedenunder er skrevet med håndskrift »Regnskabsbog for A. Berntsen«, og den indeholder regnskab måned for måned for tiden november 1888 til september 1889. Ved hjælp af disse sider med indtægter og udgifter, de få notater og de løse papirstykker, som findes i regnskabsbogen, er det muligt at lægge yderligere et par brikker til en mosaik omkring lærlingens liv.

En lærling fik kost og logi hos mester. Det, der kan ses i regnskabsbogen, er noget om de lommepenge, som det lykkedes at skrabe sammen, og et indtryk af, hvad de er blevet brugt til.

Den første post, der er indført den 3. november 1888, efter at Anton havde tiltrådt pladsen til den 1. november, er papir og konvolut til fire øre. Han har vel skullet skrive hjem til forældrene på Assendrup Mark. To dage senere har brevet nok været færdigt, for da købte han frimærke for otte øre. Fjorten dage senere skrev han igen brev. Først i maj

1889 køber han igen konvolut, papir og frimærke. Måske har han skrevet andre ting i mellemtiden, for i februar købte han skrivhæfte og blæk. Det er ikke så mærkeligt, for allerede i skolen var Anton glad for at skrive.

Læselysten har åbenbart kunnet dækkes ved af og til at låne en bog hos boghandler Dolleris. Udgiften dertil er noteret som: Laan af en Bog – 10 øre.

En del af den sparsomme fritid blev brugt i Missionshuset. Det viser sig på udgiftssiden som to-øre og fem-øre, som må være givet til indsamlinger. Første gang, der blev givet fem øre ud, er den 9. december 1888. Da står der samtidig noteret i siden af bogen:

»Den 9. Dec. Missionshuset Mamrelunds treaarige Fødselsfest. Taler holdtes af Præsterne Melby²⁾ og Moe³⁾, samt af Indremisjonær Moe⁴⁾.

A. Berntsen«.

Den 30. december noteredes på indtægtssiden: »Gave fra Hans Moe 100 Øre«. Ved påsketid gav Hans Moe igen Anton 100 øre, og det var et beløb, der betød meget på et budget, som balance-rede med omkring 2,50 kr. om måneden.

Af andre fritidsbeskæftigelser kan ses to fra sommeren 1889. Den 7. maj brugte Anton 50 øre på markedet, og den 2. juni blev en sejltur på fjorden betalt med 12 øre. Løst i bogen ligger to små, grønne billetter med teksten: »Vejle-Munkebjerg, Delfin eller Falken

– 10 Øre«. Den 2. juni sejlede Anton måske lidt længere end til Munkebjerg. Tirsbæk var næste stop, og det ville betyde, at han kun skulle op gennem skoven for at være hjemme hos forældrene.

Et enkelt festtegn i rødt lærredsbånd ligger også gemt. Det bærer den kryptiske indskrift: »Festen for Stbs.2–Vejle 1888«. Af erindringerne kan man se, at det stammer fra en stor fest i Nørreskoven i sommeren 1888 i anledning af 100-året for Stavnsbåndets ophævelse. Det er altså fra sommeren før Anton kom i lære.

Det var ikke den eneste store fest i Vejle det år. I november noteredes:

»Den 15. November stor Stads i Vejle i Anledning af Kongens 25 Aars Rege-ringsjubilæum, med Flagning, Illumination, Musik gennem Gaderne. Fri hele Eftermiddagen.

A. Berntsen«.

Budgettet for denne november måned belastes hårdt af en børste til 35 øre, som er købt den 14. november. Skoene eller tøjet har nok skullet have en omgang forud for festen for kongen. Børster, sværte, sko og skomagerregninger er i det hele taget store poster i regnska-bet. En anden post, som lærlingen selv skulle klare, var belysningen på værelset. Hertil blev indkøbt lampeglass, pe-troleum og svovlstikker.

Luksus og slikkeri belastede ikke det spinkle budget – kun en gang kaffebrød for en to-øre og i sommeren 1889 to

*Stol fra Grejsdal Stolefabrik.
Museet på Koldinghus.*

gange honningkanter for en 5-øre. De franskbrød med puddersukker, som Anton Berntsen skrev om i erindringerne, findes ikke på udgiftssiden i det første lærlingear.

Hvorfra kunne en lærling så skaffe sig indtægter?

I det første par måneder af læretiden var den eneste mulighed drikkepenge – fra fem til 50 øre hvert sted. I november i alt kun en indtægt på 80 øre og i julemåneden 109 øre. Den 22. december har været en særlig heldig dag, for der blev noteret: Et Fund – 16 Øre.

De to første måneder udviste underskud på henholdsvis 15 øre og 48 øre. Men med januar, den tredje måned i læretiden var det slut med underskuddene. Da havde Anton åbenbart lært nok til at begynde at lave kopstykker i sin fritid om aftenen. Det første dusin er noteret den 30. januar med 144 øre. Som han senere fortalte i sine erindringer var det svendeløn, som mesteren lod lærlingene få for dette fritidsarbejde.

At Anton har haft sans for at udnytte alle muligheder for fortjeneste, viser nogle posteringer af svovlstikker på indtægtssiden. Han købte en pakke og solgte den æskevis til svendene. Det kunne give to øre i overskud pr. pakke.

En enkelt gang er der noteret en indtægt på 10 øre »– for at spille«. Anton var jo spillemandssøn, og som dreng var han med faderen ude at spille til fest. Dengang spillede han triangel, nu i læretiden må han have spillet violin, for på udgiftssiden for december 1888 optræder »en Kvint« – altså en violinstreng. Måske begyndte han allerede dengang at bygge en violin, for han

købte to cigarkasser. Det kunne være for at bruge træet til en violin.

Hvor var den spirende digter henne? Bortset fra den nævnte skrivebog findes i regnskabsbogen et lille digt, antagelig brugt på et lykønskingskort:

»Minder smaa fra Ungdomstid,
Glæde kan vort Hjerte –
Minder om de Venner vi,
Da at kjende lærte.

Lad da dette lille Blad
Dig et Minde være
Om en Tid, da Du var glad
Iblandt Venner kjære.

A.B. 1-2-92«.

Antons evner som tegner ses af nogle figurtegninger – måske fra teknisk skole. De er sirligt udført. Der ligger også en lille, farvelagt tegning af et skib, måske en af de små fjordbåde.

Den lille regnskabsbog viser altså dels en lærling med særlige evner – den senere kendte digter. Dels viser den en ganske almindelig lærlings liv med slid og slæb og stram økonomi. Som eksempel på sliddet kan det ses, at Anton i sin fritid i tiden fra januar 1889 til juni 1890 producerede 360 kopstykker for en betaling af 45 kr. og 72 øre. Man skal huske, at hans fritid begyndte klokken syv om aftenen, og at han kæmpede med et svagt helbred. Det er ikke sært,

at han i bogen har noteret sig et latinsk ordsprog: »Similia similibus curantur (Med Ondt skal man Ondt fordrive)«.

Noter:

Anton Berntsen blev født på Assendrup Mark i Engum sogn den 26. august 1873 og døde i Vejle 16. februar 1953.

1. Snedkermester Jens Iver Jensen, Kirkegade 17, f. 1828. Han oprettede sammen med sin bror drejermester Jørgen Iver Jensen, f. 1835, Grejsdals Stolefabrik o. 1865. Den blev nedlagt o. 1907. Se illustrationen med grejsdalsstolene.
2. J. P. Melbye, som blev sognepræst i Vejle 1888.
3. Må være Carl Julius Moe (1848-1927). Præst i Skanderup 1885-1922. VAA 1975, s. 41. En tid formand for Foreningen for Indre Mission.
4. Må være cand. pharm. Fr. Moe. Der er uoverensstemmelse mellem de nævnte fornavne, men efter Anton Berntsen: Nogle optegnelser om det kirkelige liv i Vejle. Vor Frelsers kirke 1907-1957, må der være tale om den samme person.

Løn som for ugift

Horsted skole i Højen-Jerlev kommune

Af Chr. Kjeldsen

Efter at der i nogle år var holdt privat skole hos gårdejer Lars Andersen, blev der i 1878 oprettet offentlig skole i Horsted i en bygning, der for 3680 kr. var opført på Kr. Mortensens mark lidt øst for Horsted, og der blev oprettet et lærerembede for en *ugift*.

Til at begynde med blev embedet besat ved konstitution, men i 1881 anmodede beboerne sognerådet om at forandlede, at embedet blev omdannet til et fast lærerembede, men stadig for en *ugift*. Lønnen blev foreslået fastsat til bolig og have, 50 tdr. byg efter kapiteltakst, tre favne brænde samt skolepenge, anslået til 32 kr.

Stillingen blev i 1882 besat med lærer Peter Rasmussen, der var født 1851 i Vester Ørum og dimitteret fra Gedved seminarium. Embedet var som nævnt beregnet for en *ugift*, men Peter Rasmussen var gift, og han havde nok svært ved at klare sig med den ringe løn.

To år efter ansættelsen ansøgte han derfor om lønforhøjelse, men sognerådet erklærede i den anledning:

»På et andragende fra lærer Rasmussen i Horsted om at få sin løn forhøjet til 1200 kr. skal man hermed tillade sig at erklære, at da Højen-Jerlev kommune med ca. 444 tdr. hartkorn og et skolepligtigt børneantal af ca. 200 børn, har fem faste skoler, hvoraf fire er nyopbyggede, deraf tre med jordlod til, forekommer det os, at kommunen har gjort alt, hvad der med billighed kan forlanges for at udvikle sit skolevæsen så godt som forholdene vil kunne tillade det, når ikke skattebyrderne skulle aldeles overbebyrdes, og at vi har bygget godt og rummeligt, berettiger dog ikke lærer Rasmussen til at antage, at embedet var beregnet til en gift lærer, og lønnen derfor interimistisk sat, og forekommer det, at han snarere, nu han er gift og har familie, har grund til at være glad over, at

Lærer Peter Rasmussen med hustru og tre børn.
Foto: H. P. Jensen, Vejle.

lejligheden dog er så rummelig, at den giver plads nok for en gift lærer, og ikke anføre det som grund for at ansøge om lønforhøjelse, og fordi en gift lærer søger og får et embede for en ugift, og deraf vil ernære sin familie (muligvis uden at være økonomisk anlagt) kan dette dog vist ikke forpligte kommunen til at forhøje lønnen.

I 1883 tilstod vi ham et løntillæg af 100 kr. på grund af sygdom, hvilket dog

ikke tyder på utidig kniberi, i år har hverken han eller familien haft nogen sygdom, og vi har derfor ikke fundet nogen anledning for atter at give ham tillæg. Vi må derfor fastholde, at lønnen forbliver som hidtil beregnet for en ugift lærer«.

I øvrigt var det nok nødvendigt for Højen-Jerlev kommune at udvise sparsommelighed, for i årene lige forud havde kommunen haft store anlægsudgifter:

1872 bygget fattiggård	29.400 kr.
1876 forskønnet Mejsling
skole	1.820 kr.
1878 bygget ny skole i
Horsted	3.680 kr.
1879 bygget ny skole i
Højen	3.000 kr.
1881 - 1882 bygget ny
skole i Jerlev	4.500 kr.
anskaffet tre nye
sprøjter og bygget fem
sprøjtehuse	2.500 kr.
anlagt Aldebertsminde-
vejen	3.000 kr.

I 1885 fornyede Peter Rasmussen åbenbart sin ansøgning om lønforhøjelse. I hvert fald foreligger der en sognerådserklæring af 5. juli nævnte år af samme indhold som den fra 1884, men med tilføjelse, at »den femte (skole) snart stunder til at flyttes«, og at kommunens ordinære udgifter til skolevæsenet i 1884 udgjorde »4.513,82 kr., altså over 10 kr. pr. td. hartkorn, fordi kapi-

telstaksten for et år derfor er noget lavere, og lønnen som følge deraf lidt mindre, er det dog ingenlunde så dårligt, når der tages hensyn til, at der foruden den nævnte løn tillige haves en smuk lejlighed, så rummelig, at den, skønt beregnet for en ugift lærer, afgiver god plads for en gift med familie«.

Men denne gang blev Rasmussens ansøgning dog i nogen grad imødekommet, idet ministeriet godkendte et forslag, der i modstrid med sognerådets ønske gik ud på at aflønne Horstedts skolelærerembede på samme måde som de andre lærerembeder for ugifte i kommunen.

Til embedet skulle der tillægges »en årlig lønning af 35 tdr. byg efter kapitalstakst, 200 kr. i penge, der efter hvert fjerde års tjeneste forøges med 50 kr. indtil 400 kr. foruden skolepenge, brændsel og bolig samt ved indtrædelse af vakance i nabodistrikterne offer og accidenser af skoledistriktet«.

At afgørelsen gik sognerådet imod, var måske indirekte årsagen til, at skoledirektionen i februar 1886 pålagde læreren ved Horsted skole at gruse gymnastik- og legepladsen og at meddele, hvornår dette ville ske.

I 1890 optoges man af problemet om, hvorvidt læreren i Horsted måtte af finde sig med de forandringer, der ville følge af oprettelsen af Stubberup skole og lærer Kraghs forflyttelse dertil fra den derefter nedlagte Højen søndre

skole, og den 15. april 1891 foreslog provsten sognerådet at søge om at måtte tildele læreren reglementeret brændsel for en gift, inden han selv fremkom med en ansøgning derom.

Dette skete, men sognerådet bemærkede på ny, at det drejede sig om et lærerembede for en ugift, der var besat med en gift.

Ministeriet godkendte derefter, at der fra foråret 1892 blev tillagt Horsted skole for lærer Rasmussens embedstid tre favne brændsel foruden de tre favne, der allerede var tillagt embedet, samt at embedets reguleringssum som følge deraf ville være at forhøje fra 793 kr. til 853 kr.

Den 27. november samme år fremsendte skoledirektionen så følgende beregning af reguleringssum for lærer Rasmussen, ansat den 1. november 1881: »Reguleringssum 793 kr., på grund af tilkommende offer og accidenser forhøjet med 23 kr. til 816 kr., og fra 1. januar 1892 som personligt tillæg forøget med værdien af tre favne brændsel 60 kr. til 876 kr. stigende hvert fjerde år med 50 kr.; er allerede – nemlig den 1. december 1889 – steget med 100 kr., altså nu 976 kr., bliver 1. december 1893 1.026 kr., 1897 1.076 kr. og ved hans eventuelle afgang atter 816 kr.«.

Da Peter Rasmussen blev »entlediget«, foreslog sognerådet, at den nye lærer skulle kaldes som organist ved Højen

kirke og som vederlag for samme have en årlig godtgørelse af 50 kr., og man meddelte samtidig, at »den nuværende hjælpelærer Christiansen har erklæret sig villig til at varetage embedet i vakancetiden mod en godtgørelse af to kr. pr. skoledag eller en passende del af embedets indtægter under vakancetiden«.

Det var i 1897.

Lærer Peter Rasmussen døde i Vejle i 1925.

Note:

Ovenstående beretning er i overvejende grad stykket sammen på grundlag af efterladte maskinskrivne notater af P. E. Dandanell Nielsen (1891–1975), der var lærer ved Horsted skole 1920–1956.

Dandanell Nielsen efterlod sig en hel del nøjagtige afskrifter – dog omskrevet til nutidens retskrivning – af referater i gamle protokoller m. m. om kirke og skole i Højen sogn, og hans datter fru Ellen Holdt-Jørgensen har velvilligt stillet kopi af skolematerialet til disposition.

Gert Madsen Brøndsted

– en oplysning og en berigtigelse

Af Gert Hviid-Jensen

Under arbejdet med min mormoders fædrene slægt, slægten fra Hørregård i Brøndsted, Gauerslund sogn, hvoraf nogle tog »Brøndsted« som slægtsnavn, er jeg blevet opmærksom på en fejl, som Niels Brøndsted har begået i sin artikel »Byen og Slægten Brøndsted« i Vejle Amts Aarbog 1956. Fejlen består i, at Brøndsted vil have, at Gert Madsen Brøndsted, der døde 1746, og som først var kammertjener hos gehejmeråd Christian Rathlou på stamhuset Rathlousdal for senere indtil sin død at overtage stillingen som forpagter af Skægs Vandmølle under Rathlousdal, skal være en søn af gårdmand Mads Sørensen på Hørregård i Brøndsted og dermed bl. a. broder til kgl. postfuldmægtig Jørgen Madsen Brøndsted; – dette er ikke tilfældet. Gert Madsen Brøndsted var ikke en søn af Mads Sørensen på Hørregård i Brøndsted. Han var derimod en søn af skovløber under Koldinghus rytterdi-

strikt Mads Hansen i Nyby, Eltang sogn.

Derimod kan der vel ikke være nogen tvivl om, at Gert må være født i Brøndsted, da han som voksen bruger dette navn; hans forældre har sikkert boet der, inden de flyttede til Nyby. Imidlertid lader dette sig ikke oplyse, idet Gauerslund sogns kirkebog først haves fra 1744, og Gert er født ca. 1694. For en sikkerheds skyld er Eltang sogns kirkebog blevet undersøgt for årene 1692–96; her var ingen Gert Madsen døbt.

I skifteprotokollen for Koldinghus rytterdistrikt 1731–36, fol: 288a–289a incl. findes indført, at den 5. juni 1734 blev der afholdt skifte efter afdøde skovløber Mads Hansen og hustru Maren Laursdatter i Nyby, Eltang sogn. De havde følgende børn: 1. *Gert Madsen* 40 år, som tjener konferensråd Rathlou, 2. Maren Madsdatter 39 år, gift i Holland, 3. Hans Madsen 25 år, 4. Laurs

Madsen 23 år, 5. Kirsten Madsdatter 32 år, gift med Niels Hansen i Nyby, og 6. Katharine Madsdatter 28 år. Som vi ser, har vi her *Gert Madsen Brøndsted*. Vi får oplyst, at han er 40 år gammel, og altså født ca. 1694. Han var gift med Anna Sophie Sørens datter Worsøe¹⁾. De fik tre børn sammen, nemlig 1. Christian f. 1742, 2. Gert Ditlev f. 1743, og 3. Søren f. 1745. De to yngste døde ganske unge, mens Christian²⁾ blev præst; han døde som amtsprovst i Horsens den 10. februar 1823. Med sin anden hustru Mette Augusta Petersen (f. 3/11 1758, d. 15/4 1832) havde Christian Brøndsted sin berømte søn professor og etatsråd Peter Oluf Brøndsted.

Til slut vil vi lige se på Mads Sørensen i Brøndsted, Gauerslund sogn; I skifteprotokollen³⁾ for Koldinghus rytterdistrikt 1736–40, er indført, at den 9. april 1739 blev der afholdt skifte efter afdøde gårdmand Mads Sørensen i Brøndsted, der foruden enken Dorthe Nielsdatter efterlod sig fire børn, nemlig fire sønner, (men ingen ved navn Gert): 1. Hans Madsen 30 år, 2. Niels Madsen 23 år, 3. Søren Madsen 18 år og 4. Jørgen Madsen 14 år.

De to ældste, Hans og Niels Madsen blev begge gårdmænd i Brøndsted; Niels Madsen på Hørregård; han blev gift med Else Jensdatter Kring fra Andkær. De to yngste fik begge en løbebane, der lå uden for bondestanden; Søren Madsen Brøndsted blev kgl. told-

kontrollør ved Rørvig Toldsted, og Jørgen Madsen Brøndsted blev kgl. postfuldmægtig.

Jeg vil mene, det bl. a. er navnet Madsen Brøndsted, der har forledt Niels Brøndsted til at tro, at Gert Madsen Brøndsted var en søn fra Hørregård, samt det at også hans løbebane lå uden for bondestanden.

Noter:

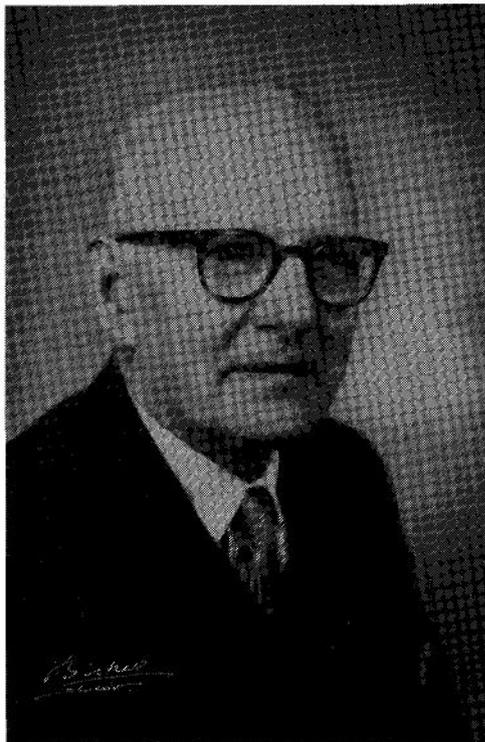
1. Efter Gert Madsen Brøndsteds død giftede Anna Sophie Worsøe sig med herredsskriver Hans Hansen Møller. (Personalhistorisk Tidsskrift 1882, s. 396).
2. O. Fabricius. Horsens Købstads Historie. 1879, s. 101.
3. Koldinghus rytterdistrikts skifteprotokoller. Landsarkivet i Viborg.

Axel Johansen 1883–1982

Af Sigvard Skov

Den 14. december 1982 døde landinspektør Axel Johansen i Fåborg, hvor han tilbragte sine sidste mange år. Han blev født 18. februar 1883 i København og var altså meget nær ved at opnå de hundrede leveår. Hans ydre livsskæbne forløb stiltfærdigt. I 1906 bestod han landmålereksamen, assisterede nogle år i Svendborg og havde derefter selvstændig praksis i Kolding fra 1911 til 1956, da han overdrog virksomheden til sønnen Ole, og flyttede til Fåborg. Den varme interesse Johansen nærede for sit fag, markeres af en række artikler i »Landinspektøren«. De sidste år i Kolding boede Johansen i Borchs Gård i fløjen ud mod Helligkorsgade, hvor porten stadig er mærket af de tyske kugler fra 1849.

Straks efter sin ankomst til Kolding i 1911 meldte Johansen sig ind i Vejle amts historiske Samfund. Han var en opmærksom, stundom kritisk tilhører ved sammenkomster og udflugter. Her kom han i kontakt med den virksomme kæmner Brandorff, der savnede en op-

målende medhjælp ved sine udgravninger og undersøgelser, og Johansen stillede gerne sin ekspertise til rådighed. Da der efter P. Eliassens død i 1929

blev en plads ledig i samfundets bestyrelse, var det ganske naturligt, at den tilfaldt Axel Johansen, som da også troligt blev genvalgt indtil opbruget i 1956. Man kunne trække på Johansens arbejdskraft, så han blev medlem af redaktionsudvalget, kasserer og sekretær og havde til tider flere af disse poster samtidig. I syv år var han den nidkære vogter af samfundets sparsomme midler, og som sekretær påtog han sig at føre Jens Ingwersens beretning om Koldings gamle kirkegård i pennen (VAA 1948). Johansen var ikke meget for at føre ordet i store forsamlinger, det overlod han helst til de mere katedervante i bestyrelsen; men han påtog sig gerne ved årsmødet i 1951 med honneur at takke Rasmus Mortensen for hans mangeårige indsats i vort samfunds tjeneste, at foreslå ham som æresmedlem og at motivere hædersbevisningen.

I 1947 valgtes Johansen ind i styrelsen for Koldinghusmuseet. Det var Niels Jacobsen, der foreslog det, og han begrundede det med, at man burde tilstræbe et nøje, også personligt, samarbejde mellem museet og det historiske samfund. Johansen var vel orienteret i samlingerne, hvor han ofte kom, ligesom han var værdsat af personalet. Med den naturkyndige konservator S. Schjøtz-Pedersen drøftedes sagligt slottets flora og fauna, et emne, der burde være sat i skrift. I en årrække gæstedes slottet jævnlige af den ansete arkitektur-

historiker, arkitekt Charles Christensen, der havde til opgave at tegne og opmåle de bevarede sandstensdetaljer fra slottets udsmykning. Christensen og Johansen var ungdomsvenner og deres drøftelser af slottets fortid, nutid og fremtid var – med en undertone af stilfærdig humor – både givende og sagligt underbyggede, ikke mindst med henblik på den restaurering, vi mente, måtte komme og bekostet af de midler, vi selv formåede at fremskaffe.

Som en følge af sin virksomhed færdedes Axel Johansen meget rundt i Sydjylland og blev med årene dybt fortrolig med landskabet, med marker, skove og krat, med huse, gårde og mennesker, samt med de spor, fortidens menneskeliv havde sat. Naturinteressen resulterede i en »Botanisk nøgle til bestemmelse af træer og buske ved deres løv«; men ellers fandt han sit særlige område, der hvor de historiske synspunkter kunne sammenholdes med iagttagelser i naturen. Vægtige er derfor hans afhandlinger om vejen mellem Kolding og Haderslev (VAA 1928) og mellem Kolding og Nygård (VAA 1944), som er baseret på studier af gamle kort og iagttagelser i terrænet. På samme linie ligger artiklen om vandmøllerne i Kolding (VAA 1949), mens den om Kolding herreds historie og Koldingegnens herredsinddeling (VAA 1956) er fremgået af landmålerens praktiske behov. Hans kæreste arbejde blev vel nok det om de le-

vende hegn fra 1950 og med samme emne i Naturfredningsforeningens Jubilæumsskrift fra 1967. Troels Fink havde i sin disputats om udskiftningen i Sønderjylland (1941) givet den historiske baggrund for de levende hegns historie i Sønderjylland, som Axel Johansen da sammen med Kr. Vyff og Mads Nielsen gav en lokalhistorisk populariserende og poetiserende tilføjelse.

Med til billedet af Johansen hører også, at han var tilbageholdende overfor officielle traktementer. Han havde tilknytning til KFUM, hvis første halvhundrede år i Kolding 1884–1934 han skrev sammen med Bernhard Lunds-gaard. Han var en forstående læser af koldingdigteren Mads Nielsens lyrik, som han gerne citerede. Endelig skal

nævnes, at han var med det Troldebane-tog, som sprængtes i luften i Kolding skov i 1944, hvad han dog tog temmelig roligt.

Det var forholdsvis sent, at Axel Johansen kom ind i ledelsen af museet og det historiske samfund. Han markerede sig ikke ved stejle standpunkter eller radikale forslag, virkede hellere udjæv-nende og formidlende, og gjorde ved sit omhyggelige arbejde god fyldest på de poster, der blev ham betroet. Et værdigt monument har han selv sat sig med »Re-alregister over Vejle Amts Aarbøger 1905–1960«, som han udarbejdede i sit otium, og som er uundværlig for enhver, der beskæftiger sig med Syd-jyl-lands historie.

Henrik Nielung 1895–1983

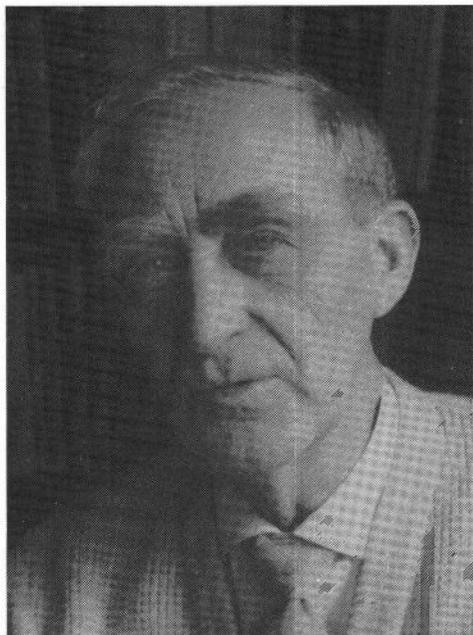
Af Kamma Varming

Den 23. januar 1983 døde en af Fredericias mest aktive lokalhistorikere, fhv. viceskoleinspektør Henrik Nielung, 88 år gammel.

Trods sin høje alder var Nielung aktiv i sit lokalhistoriske arbejde til det sidste. Ved sin død var han midt i udarbejdelsen af en omfangsrig artikel om Elbodalen, belyst både historisk, geologisk, geografisk og befolkningsmæssigt.

I 1980 udgav Lokalhistorisk arkiv et stort værk: Mindesmærker i Fredericia, som Henrik Nielung var forfatter til. Ved indsamlingen af oplysninger til denne bog var han som altid utrættelig i sit arbejde med at indhente detaljer. Ingen lokalhistorisk interesseret kunne vide sig sikker på nogen tid på dagen, når jagten var gået ind på en manglende enkelthed. Under de mange samtaler, der blev ført, kunne den, der afgav oplysninger, være sikker på at få ny historisk viden til gengæld i rigt mål. Det var et meget »ungt« menneske, man udvekslede viden med.

Også Vejle Amts Årbøger har nydt

godt af Henrik Nielung som forfatter. I 1965 bragte årbogen en artikel om Fredericiaegnens bindingsværksmønstre, hvori han meget vidende og omhyggeligt gennemgik egnens særpræg på dette område.

Gade- og bastionsnavne i Fredericia

blev behandlet i en artikel i 1976 og ordet *amdam* (for kartoffelmel), dets betydning og udbredelse var den sproglige pudsighed fra amtets dialekt, som Nielung i 1978 indviede årbogens læsere i.

Henrik Nielung var en af de lokalhistorikere, der var lærer af profession. Han blev født den 22. marts 1895. I 1917 blev han dimitteret fra Gedved seminarium og var senere i en lang årække lærer på Købmagergades skole i

Fredericia. Senere flyttede han til Egumvejens skole, hvor han var vice-skoleinspektør til han blev pensioneret i 1962. Han var i en del år formand for kommunelærerforeningen.

Henrik Nielung mistede sin hustru for mange år siden, men klarede selv både husholdningen og haven på Kvædevej til kort før sin død. Han efterlader sig to sønner, der er henholdsvis lektor i Århus og lærer i Glostrup.

Anmeldelse

Vonsild kirkebog 1659–1708. Uddrag omfattende fødsler, vielser, dødsfald og levnedsskildringer. Udgivet af Landbohistorisk Selskab ved Hans H. Worsøe, 1982.

Vonsild sogn blev først i 1866 en del af Vejle amt, idet Vonsild er et af de otte sogne, der efter Sønderjyllands afståelse til Preussen i 1864 blev afstået til Danmark til gengæld for de kongeriske enklaver.

Den kirkebog, som nu er udgivet af landsarkivar Hans H. Worsøe, Åbenrå, er således fra Vonsilds sønderjyske tid, men da Vonsild ligger mindre end 4 km fra Kolding, har forbindelsen hertil altid været snæver – og det var også til Kolding Vonsildbeboerne flygtede i samlet trop i 1659, da fjenden stod for døren.

Det, der især gør denne kirkebog, der er ført af præsten Johannes Røde, til en så enestående kilde til studiet af Koldingegnens historie i midten og slutningen af det 17. århundrede, er de udførlige nekrologer, der er nedskrevet 1685–1707 og dækker en uhyre dramatisk periode i Danmarkshistorien. Det er tilmed overvejende sandsynligt, at Johannes Rødes levnedsskildringer er blevet til efter den afdødes egen fortælling,

ofte fortalt til præsten under den sygdom, der førte til døden. De må derfor også formodes at være pålidelige, da de er fortalt på et tidspunkt, hvor man ikke har villet omgås letfærdigt med sandheden.

Levnedsbeskrivelserne fortæller om de gruopvækkende tilstande i Jylland under svenskekrigene, om pesten, der fulgte efter, om genopbygningen efter krigene og en stor befolkningstilvandringsdring, i enkelte tilfælde så langt borte fra som Christiania (Oslo), Halmstad i Sverige og Bart i Pommern, men de fortæller også om dagligdagen på Koldingegnen i det 17. århundrede, om klæde- og spisevaner, opdragelse, sygdomme, studehandel, arbejdet på landet i al almindelighed, læse- og skrivefærdighed, knipleskoler m. m.

Teksten i kirkebogen er gengivet bogstavret, men alle latinske citater er oversat, og der er en meget nyttig ordforklæringsliste. Sagregistret er ligeledes en uvurderlig hjælp, når man vil have bestemte emner belyst, og for slægtshisto-

rikere er der udarbejdet personregistre kronologisk, på fornavn og på slægtsnavn.

Af økonomiske grunde har det ikke været muligt at udgive Johannes Rüdes kirkebog fuldstændigt. Konfidentlisterne (altergangslisterne), kirkegangskoner, faddere ved dåb, kollekter, katekumeni (en slags konfirmander) og alle notater af regnskabsmæssig art har måttet udelades. Specielt for altergangslisternes vedkommende er det beklageligt, da de giver oplysninger om mennesker, der opholdt sig i kortere eller længere tid i sognet, men som ikke er noteret ved de større kirkelige handlinger. Dette materiale kan dog studeres i de originale kirkebøger i landsarkivet i Åbenrå eller i kopi på Lokalthistorisk Samling i Kolding.

Birgitte Dedenroth-Schou

Nyt fra historien i Vejle amt 1982

I denne rubrik kan optages bidrag og beretninger fra alle foreninger, arkiver og museer i Vejle amt, der arbejder med lokalhistorien i amtet.

Rubrikken opstilles kommunevis efter indenrigsministeriets opdeling af landets kommuner: Brædstrup, Børkop, Egtved, Fredericia, Gedved, Give, Hedensted, Horsens, Jelling, Juelsminde, Kolding, Lunderskov, Nørre Snede, Tørring-Uldum, Vamdrup og Vejle.

De lokalhistoriske arkiver i Vejle amt

I 1982 afholdt de lokalhistoriske arkiver et aftenmøde på Arbejder-, Håndværker- og Industrimuseet i Horsens, hvor resultatet vedr. indsamlingen af arbejdererindringer blev fremlagt. I juni afholdtes det årlige sommerstævne i Fredericia, hvor lektor Hemmingsen og Svend Avnby fortalte om Fredericia bys historie, og hvor der var vandring på voldene. I efteråret afholdtes et eftermiddagskursus i undervisning i lokalhistorie, hvor Erik With-Pedersen fremlagde Vejle Byhistoriske Arkivs materiale.

Bestyrelsen nedsatte et kursusudvalg i efteråret 1982, hvor Birgitte Dedenroth-Schou, Kolding, og Jacob B. Jensen, Horsens, fik sæde. Indtil videre er arrangeret et møde om undervisning i lokalhistorie med Erik With-Pedersen

som instruktør og et foredrag af Peter Bondesen, Randers, om arbejdet med kommunale arkiver. Det sidste møde afholdtes i samarbejde med amtskredsen i Ribe amt. Derudover deltog Birgitte Dedenroth-Schou og Erik With-Pedersen i SLAs seminar vedrørende billedregistrering, og de fungerer hermed som amtskredsens vejledere i billedregistrering.

Bestyrelsen deltog ligeledes i SLAs årsmøde, hvortil der var indsendt et ændringsforslag til vedtægter for SLA. Amtskredsens forslag behandlede i et vedtægtsudvalg under SLA på lige fod med andre vedtægtsforslag.

Hovedopgaven for amtskredsen har i år været indsamlingskampagnen af de folkelige bevægelses arkivalier, der sluttede den 30. april 1983 med udgivelse af en registratur: Foreningsarkiver, Vejle Amt, 1983. Oversigten kan købes på Vejle Byhistoriske Arkiv. Mange frivillige medarbejdere ved amtets lokalhistoriske arkiver har gjort en særdeles stor indsats og udvist en beundringsværdig flid, som de fortjener påskønnelse for. Sekretariatets personale og Asbjørn Hellum har ligeledes ydet en glimrende indsats, og vi vil savne ikke at have et sekretariat at trække på med hensyn til råd og råd. Desuden skal mange foreningsformænd påskønnes for deres store hjælpsomhed med at få protokoller m. m. registreret.

Vi er glade for, at arbejdet er slut med et godt resultat, og vil gerne hermed takke alle, der

gjorde det muligt – herunder også alle de instanser, der økonomisk støttede kampagnen – Vejle amtskommune, kommunerne i Vejle amt og private institutioner m. m. Erik With-Pedersen har i årets løb trukket sig ud af bestyrelsen efter at have ydet et stort arbejde i amtskredsen. I hans sted er indkaldt 1. suppleanten Børge Haugstrup.

Ulla Quortrup

Børkop lokalhistoriske arkiv.

Børkop lokalhistoriske arkiv

I maj 1982 flyttede arkivet fra de hidtidige trange kælderlokaler i ejendommen Overgaden 9, Børkop, til et større lokale i samme ejendoms stueetage samt til 1. etage, hvor der nu er arbejdsrum, kontor og arkiv. Lokalerne er stillet til rådighed af Børkop kommune.

Arkivet har i 1982 beskæftiget to langtidsledige kontorassistenter. Den ene fra januar til oktober og den anden fra oktober. Denne ordning har fungeret særdeles tilfredsstillende, idet samtlige arkivalier har kunnet registreres nogenlunde løbende. Arkivet ledes kollektivt af Svend Wakefield, Preben Mikkelsen og Henning Svendsen. Udover ledelsen er der til arkivet knyttet ni medarbejdere, som på forskellig måde har ydet en værdifuld indsats.

Arkivet har fast åbningstid hver tirsdag fra kl. 14–17.

Herudover har arkivets aktiviteter omfattet af-tenmøder i arkivet med foreninger, forevisning for pensionister af *Børkopfilmen* fra 1977, udstilling Kristi Himmelfartsdag på Børkop Vandmølle af arkivalier, båndoptagelser af særlige begivenheder i kommunen samt med ældre borgere, der har fortalt om eget og om egnens liv.

I årets løb er indgået 53 foreningsarkiver, 25 erhvervsarkiver, 33 personarkiver, 22 andre arkiver, 10 institutionsarkiver samt et omfattende billedmateriale.

Der er endvidere i årets løb indgået en del gamle brugsting og tekstiler, hvoraf noget er udstillet i arkivet, bl. a. et skomagerværsted og en del karetmagerværktøj. Andet er henlagt i depot med henblik på senere overflytning til et evt. lokalt museum.

Arkivet har i 1982 i begrænsede oplag udgivet P. Mikkelsens bog: *Gauerslund*, bind 3 samt genudgivet en bog fra 1927: *D. Brems, født Bjerre: Minder fra mit Liv*.

Børkop kommune finansierer arkivets drift inden for et begrænset budgetbeløb, dog således at forlagsvirksomheden hviler i sig selv. Herudover modtog arkivet en mindre kassebeholdning fra et nedlagt forsamlingshus i Børkop, hvilket muliggjorde indkøb af en læseskærm til microfiche.

Henning Svendsen

Smidstrup-Skærup skoles Egnsmindesamling

Smidstrup-Skærup skoles Egnsmindesamling er påbegyndt i 1962 og havde i 10-året 1972–82 til huse Håstrupvej nr. 3. I 1982 tilbageflyttedes samlingen til skolen og anbragtes i to istandsatte og velindrettede lokaler med rimelig plads til

både opbevaring og istandsættelse (vedligeholdelse) af tingene.

Samlingens primære formål er at bevare alle gamle genstande, der kan belyse egnens erhvervsforhold, hjemliv og kultur gennem det sidste par århundreder.

I videst mulig omfang søges der gennemført en gruppeudstilling omfattende bl. a. land- og skovbrug, håndværk, husflid, husholdning, hjemmeforsyning og egnskommunale forhold m. m. Specielt har man gennem længere tid på grundlag af egen høravly haft mange aktiviteter vedrørende hørbehandling med hjælp af 1800-talsredskaberne. Bl. a. under instruktionskursus, kulturuger og gruppebesøg har denne virksomhed vakt interesse også udover selve egnsområdet.

Til udstillinger på andre museer har der i 1982 (og tidligere) været udlånt særlige genstande: dovendank, hørredskaber, brandmateriel, høstredskaber, landsbysmedens tandværktøj og en del lokale billeder. Vedrørende de lokale egnerhverv oparbejdes der efterhånden et betydeligt dias- og båndmateriale til undervisningsbrug.

Efter nyopstillingen er der endnu ikke fuldført en gennemgående skiltning; men billedkataloger, kartotek o. a. hjælpemidler er til rådighed. I en særlig afdeling opbevares et påbegyndt sognearkiv, som dog endnu er på indsamlingsstadiet. Herfra ophænges der vekslende billedmateriale vedrørende egnens forhold. Egnsminde-samlingen har desværre ikke kunnet etablere faste åbningstider, men modtager gerne til enhver tid besøg af enkeltpersoner, skoleklasser, foreninger og studiehold m. fl. Adgangen er gratis for alle efter forudgående aftale.

Egnsminde-samlingens daglige leder er overlærer Hans Pedersen.

S. Ellkier-Pedersen

Randbøl Sogns Museum Vandel

Randbøl Sogns Museum Vandel har nu tilendebragt overflytningen fra skolen til en dobbeltbolig, beliggende ved skolen. I løbet af vinteren vil samlingen være på plads.

Museet rummer en rig oldsagssamling som er opstillet i kælderen. Fra tiden omkring århundredskiftet har man håndværkstøj, landbrugsredskaber, mejeriredskaber, husholdningsredskaber og andre brugsting. Endvidere findes en tekstilsamling fra samme periode.

Museet fungerer også som arbejdende skolemuseum. Det vil sige, at der kommer skoleelever, som skal lave mad på åbent ildsted og gammeldags komfur, ligesom man også har en gammeldags vaskekælder.

Foran museet er anlagt en have med gamle krydderurter, lægeurter og farveplanter. Disse urter kan anvendes i undervisningsøjemed på museet.

I tilknytning til museet findes et lokalhistorisk arkiv. Arkivet er registreret efter reglerne for lokalhistoriske samlinger.

Museet ledes af forhenværende skoleinspektør, Thomas K. Thomsen, der har en medhjælper. Desuden har man en frivillig arbejdsgruppe, som hjælper til med alt forefaldende arbejde i museet.

En til museet knyttet museumsforening afholder i vinterens løb foredragsaftener med historiske emner.

Thomas K. Thomsen

Lokalhistorisk Arkiv for Fredericia og omegn

For arkivet har 1982 været et år, vi kan se tilbage på med tilfredshed. Medarbejderstaben, der har omfattet ca. 25 personer – alle ulønnede – har ydet mange arbejdstimer og bragt arkivet et godt stykke frem.

Vor foto- og billedregistrering er blevet à jour-ført og den igangværende navneregistrering vedrørende kirkebøger og protokoller over tinglyste dokumenter er videreført. I det forløbne år har vi påbegyndt en avisregistrering samt en registrering af personer, der har spillet en fremtrædende rolle i egnens historie. Året har i øvrigt været præget meget af arbejdet med registrering af de folkelige bevægelser arkiver, og når arkivet i årets løb har haft en tilvækst på næsten 500 arkivalier, skyldes dette i høj grad denne indsamlingskampagne.

Gæstebogen viser, at arkivet har haft 360 besøgende i 1982.

Simon Mai

Fredericia Museum

Fredericia Museum har i det forløbne år dannet rammen om i alt syv forskellige særudstillinger af forskelligt omfang:

Udstillingen *To Fæstningsdreng* om familien Matthiessen fortsatte indtil udgangen af februar måned.

Påskeudstillingen *Gøngehøvdingen. Virkelighed - Myte* bestod for en stor del af effekter udlånt fra Stevns Museum samt Tøjhusmuseet og suppleret med genstande fra Fredericia Museums egne samlinger - specielt en afdeling med møbler, billeder, bogudgaver m. m. med tilknytning til Gøngehøvdingens forfatter, Carl Broshøll alias Carit Etlar. I forbindelse med denne udstilling afholdtes på museet den 3. maj et interessant lysbilled-foredrag, hvor mus.insp. Kay S. Nielsen fra Tøjhusmuseet fortalte om *Krigsførelse i Norden i 1600-årene*.

Midt på sommeren vistes *Museer i Vejle Amt*, en vandreudstilling opbygget af amtsmuseumsrådet som en præsentation af samlingerne og aktiviteterne på amtets museer.

I september-oktober vistes pottemagerkunst

fra et berømt sjællandsk værksted. Effekterne til udstillingen *Nils Kähler* var stillet til rådighed af Kunstforeningen for Næstved og Omegn.

I de sidste uger af oktober kunne ses en mindre særudstilling om *Gamle boghåndværk* (typograf, bogtrykker, bogbinder). I samme tidsrum vistes endvidere en plancheudstilling om Steen Steensen Blichers forbindelse med Fredericia-egnen. Begge disse udstillinger fandt sted med bistand fra lokale venner af museet.

Året afsluttedes med *Motiver og malere fra Fredericia* - en udstilling af lokal billedkunst fra museets egne samlinger.

Også i 1982 medvirkede museet i aktiviteterne for skolebørnene i deres vinter- og efterårsferie:

En eftermiddag i februar deltog henvendte 100 udklædte børn i tøndeslagning med bl. a. præmier til flere af de bedst udklædte.

Adskillige børn overværede den 20. oktober forevisningen af en gammel håndbetjent trykkeskive - en såkaldt »fluesmækker«. Selve trykprocessen blev gennemgået, og mange børn fik deres navn trykt på små visitkort.

Der var ligeledes god søgning til museets arrangement *Marken er mejet* en lørdag eftermiddag i begyndelsen af september. Ud over høst og ophængning af tobaksblade omfattede programmet en forevisning af forskellige metoder til tærskning af korn, ligesom der var opvisning i folkedans.

Reparationer og vedligeholdelse af museumsbygningerne har i 1982 været ret omfattende: Som den sidste af museets bygninger fik Egeskov Kirkestald i det forløbne år udskiftet taget. I samme arbejdsgang færdiggjordes en grundig istandsættelse af det gamle bindingsværks»dask« på gårdspladsen.

I Egum Møllelade er oplagt nyt loft, og efter isolering af loftsrummet er dette blevet nyindrettet til magasinformål. Endelig blev det omfattende arbejde i mølleladen afsluttet med en grundig indvendig istandsættelse af udstillings-

Udskiftning af fodrem på Fredericia Museums hovedbygning.

Foto: Fredericia Museum.

lokalet, hvorefter der er sket en delvis omordning og nyopstilling af de tre værksteder.

I det tidligere udstillingslokale for tekstiler samt glas og porcelæn på 1. sal i hovedbygningen, er indrettet et længe savnet arkiv- og personalerum tæt ved kontoret.

En anden omfattende reparation i hovedbygningen var udskiftningen af cirka otte meter af fodremmen på facaden – et vanskeligt arbejde, som ligeledes kom til at berøre bygningens indgangsparti.

Ved brostensbelægningen langs Brøchners Pakhus er det omsider lykkedes at få opstillet en gammel gadelygte.

Gennem opstilling af standere med oversigter over museumsområdet samt nummerering af alle bygninger er det forsøgt at give museets besøgende bedre mulighed for at orientere sig på området.

Et hold langtidsledige fra kommunens beskæftigelseskontor påbegyndte ved årets slutning anlæggelsen af en parkeringsplads for museets besøgende ved indgangen fra Prangervej.

Sammen med bl. a. stadsgartneren og en repræsentant for Mosaisk Trossamfund har Fredericia Museum deltaget i en grundig besigtigelse af byens jødiske begravelsespladser og op-

synsbolig/kapel med henblik på en forhåbentlig snarlig istandsættelse.

I forbindelse med nedlægningen af naturgasledningen gennem Fredericia Kommune er der bl. a. foretaget en besigtigelse af et interessant fyldskifte (del af fæstningsgrav?) på Lyngs Odde. Herved er der ved given lejlighed skabt basis for en nøjere arkæologisk undersøgelse af området med henblik på en kortlægning af de militære anlæg, som befandt sig her under svenske-krigene i 1600-årene.

Fredericia Museum har – i lighed med andre af amtets museer – dels ydet bistand til den igangværende indsamling/registrering af foreningsarkivalier i Vejle amt dels fortløbende deltaget i forberedelserne til en udpegning af særligt kulturhistorisk bevaringsværdige områder i amtet.

Søren K. Jakobsen

Lokalhistorisk samling og arkiv for Give kommune

Efter at der er indrettet bibliotek i det gamle hotel Borgergården i Give, har arkivet fået tildelt et lokale i samme bygning med egen indgang Jernbanegade 15. Set på baggrund af tidligere lokaliteter, så er det et stort fremskridt. Der er samtidig indført fast åbningstid på tirsdage fra 14-17, dog undtaget i skolernes ferier og fridage. Et savn er det, at der ikke findes telefon i arkivet. Der vises stor interesse for arbejdet og der har været mange besøg, siden den faste åbningstid indførtes.

Ved 4-h's børnedyrskue i Gadbjerg i sommer havde arkivafdelingen i Gadbjerg arrangeret en udstilling i skolens gymnastiksal, den var vældig godt besøgt.

Ved årsmødet i efteråret fortalte skoleinspektør Ernst Madsen, Hejnsvig, om Simmel mose, samtidig med at han viste lysbilleder og afspillede bånd.

Ellers har arbejdet i år samlet sig om indsamlingen af foreningsarkivalier, sat i gang af amtets indsamlingskampagne, og det har givet til resultat omkring 300 foreningsarkivalier, men endnu ligger der en del ude hos forskellige foreninger.

Hans Nicolaisen

Lokalarkivet for Hedensted kommune

Arkivet er stiftet 1972 på opfordring til overlærer Johansen fra kulturudvalget og må nærmest betragtes som en selvejende institution med tilskud fra kulturudvalget. Det dækker nu hele Hedensted kommune.

Grundstammen er indsamlede materialer, avisudklip, skøder, pantebreve, gamle billeder m. m. fra den gamle Løsning kommune, indsamlet siden oktober 1950 af daværende førstelærer ved Stubberup skole, H. P. Johansen. Der findes derfor naturligt nok mest fra Løsning, men efterhånden er også kommet en del fra andre byer og sogne i storkommunen og mere kommer forhåbentlig til.

Arkivet har til huse i det gamle hvilehjem i Løsning, hvor hele stuen er indrettet til posthus og på 1. sal findes en lejlighed til en pedel samt to store lokaler til arkivet.

Arkivet har i 1982 kørt på endog meget lavt blus på grund af sygdom og rekreation, men fra november er der arbejdet kraftigt med registrering bl. a. i forbindelse med indsamlingskampagnen af de folkelige bevægelser arkivalier.

Arkivet har fået to langtidsledige til hjælp, og da det er to dygtige og interesserede damer, er arbejdet skredet godt frem.

H. P. Johansen

Byarkivet i Horsens

Byarkivet i Horsens startede sin virksomhed den

1. oktober 1979 i et lokale på ca. 100 kvm, hvor kommunen betaler huslejen.

Hvor de første to år er blevet brugt til at gøre arkivet kendt i kommunen, parallelt med indsamlingen, blev 1982 et gennembrudsår for os. En stærk medvirkende årsag var en lokalhistorisk kalender for 1982, som blev solgt ved juletid 1981 i ca. 2.500 eksemplarer. Den betød et øjeblikkeligt stærkt stigende besøgsantal, og ret hurtigt også betydelig flere afleveringer.

Foreningskampagnen, der først for alvor kom i gang i midten af året, satte yderligere skub i indsamlingen. Der er blevet indsamlet over 200 foreningsarkiver inden kampagnens udløb, men mange flere er på vej. Kampagnen har således sat en positiv udvikling i gang. Samtidig har sekretariatet i Vejle gavnet registreringsarbejdet og videregivet erfaringer fra andre arkiver. Disse positive bivirkninger har haft stor betydning for Byarkivets arbejde. Det var derfor ønskeligt, om man på amtsplan kunne fortsætte denne konsulentordning under en eller anden form.

I 1982 har vi fra kommunen, udover huslejen, modtaget et driftstilskud på 8.000 kr., der har sat os i stand til at købe de nødvendige hjælpemidler til driften af et arkiv. Desuden har vi modtaget 6.403 kr. til indkøb af affotografereudstyr og 8.540 kr. til materialer til reoler. Reolerne, 24 sektioner i alt, blev så fremstillet af langtidsledige og tilpasset vore specielle ønsker. Fra Horsens Sparekasse har vi modtaget en pris på 7.500 kr.

Den 1. oktober fik vi ansat en langtidsledig i Byarkivet, som har givet os en forsmag på, hvad der kunne nås med fast arbejdskraft ved arkivet.

Niels Kolind

Arbejder, Håndværker og Industrimuseet

De store byggearbejder, som i længere tid har stået på i Industrimuseets bygninger nærmer sig

nu afslutningen, og derpå kan den længe ventede udvidelse af den grafiske afdeling blive realiseret. Der er indrettet i alt syv nye rum i det tidligere kedelhus. Det ene vil blive brugt som foredragsaal, mens de øvrige bliver udstillingslokaler.

Museet har værktøj og maskiner fra mange brancher, som i de kommende år vil få permanente afdelinger på museet. Men indtil tingene kan få deres blivende sted, kommer de kun frem fra magasinerne ved særudstillinger. I år viste museet i forårsmånederne en midlertidig udstilling om cementvarefabrikation og cementens forskellige anvendelser. Vi ville bl. a. gøre opmærksom på den række fine viadukter i beton, som findes på banestrækningen mellem Horsens og Skanderborg. En del af de udstillede forme var udlånt af Sæby Museum.

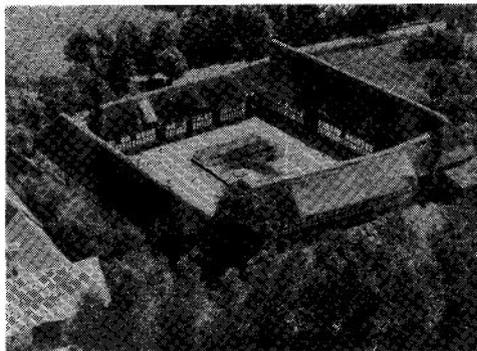
I oktober kom naturgassen til Horsens og i den anledning viste Industrimuseet udstillingen *Danmarkshistorie på naturgassens vej* produceret af Haderslev Museum og DONG. Den handlede om de arkæologiske udgravninger, som går forud for nedlægningen af gasledningen. Vejle kulturhistoriske Museum leverede de seneste resultater fra udgravningerne lige syd for Horsens.

Indsamlingen af erindringer fra industriarbejderne måtte slutte i september efter at have stået på i to år. Der er i alt foretaget 195 interviews repræsenterende alle store virksomheder i byen. Båndoptagelserne bliver skrevet ud og der bliver lavet indeks, så brugerne let kan finde frem til deres emne. Materialet er en vigtig kilde til arbejdslivet i mellemkrigstiden.

Jacob B. Jensen

Glud Museum

På en måde blev 1982 skelsættende for Glud Museum. Det lykkedes nemlig ved hjælp af indsamlede midler fra private, virksomheder og fonde at erhverve bygningerne til den typiske fir-

Badensminde set fra luften.

Foto: Glud Museum.

længede Bjerre herreds gård *Badensminde* i Bissholt i Glud sogn.

Badensmindes fire længer, alle opført i svært egetømmer, er ikke opført på en gang. Stuehuset ligger frit og er opført efter en brand i 1811. Årstallet findes på en skorstenshammer i køkkenet og på en malet plade over forstuedøren med inskriptionen:

*Op Bygt og Bekostet Anno 1811
Af Hans Sørensen Nørgaard og hans
Dydsirede Kone Anne Katrine*

Madsdatter von Baden

*Gud dette Huus Bevare
for Ildebrand og fare*

*En hver som Fred i Hjertet har
Hans ind og ud Gang Gud bevar
Men haver Nogen Ondt i Sind
Gid det Gaar ud før hand Gaar ind.*

Det er en meget smuk bygning, som i hele sin udformning viser lokale østjyske byggetraditioner: Overstue og bryggers i hver sin ende og i midterpartiets yderstue og kakkeltstue, med en forstue på begge sider. Bygningen har i enestående grad bevaret en lang række fine detaljer, f.eks. gamle døre, vinduer med små ruder, til

dels med blyprosper, skorsten i både køkken og bryggers med inskriptioner og årstal.

Sammen med de tre sammenbyggede avlsbygninger følger stuehuset sig til en meget smuk helhed omkring den stenpikkede gårdsplads. Anlæggets ældste bygning er østlængen, der er opført i 1720 og indrettet som svine- og fårehus. Heste- og kohuset var i vestlængen, og den er opført i 1750 – senere har bygningen gennemgået flere ændringer, navnlig med hensyn til indretningen. Den tredje længe, laden mod syd, er fra 1858, den er højere og bredere end de andre længer og den viser de begyndende ændringer i den gamle byggeteknik.

I 1729 var navnet på manden i gården Søren Hansen, som døde i 1739. Tre år senere afstod hans enke gården til en søn, Jens Sørensen. Denne døde allerede 1745 og enken blev gift med Anders Therkelsen. Hendes søn af første ægteskab, Søren Jensen (Stougaard), fik 1780 gården, og hans enke afstod den i 1810 til deres søn, Hans Sørensen (Nørsgaard). Det var ham, der efter branden i 1811 byggede stuehuset op på ny, og altså hans kone, Anne Katrine, der nævnes på tavlen på dørhammeren. Hun var fra gården Vestergård i Bisholt og stammede fra Horsens borgmesteren Ernst Ernstsøn von Baden. Deres søn, Søren Hansen fik gården i 1843 og købte den til selveje i 1857 fra Boller, hvorunder den hidtil havde været fæstegård. I 1884 fik hans søn, Andreas Peter Baden Sørensen gården og hans to børn fik den til deling i 1916; Sønnen fik Nørremarken og byggede der en ny gård, mens datteren og svigersønnen Stougaard Jørgensen fik den gamle gård Badensminde. Deres datter Marie og svigersøn Kristian Sørensen var de sidste ejere, der beboede gården.

Badensminde er i 1928 beskrevet og tegnet af Glud Museums skaber, Søren Knudsen, som i sine notater giver udtryk for begejstring over »denne prægtige gård«. I begyndelsen af halvtredserne gennemløjede Nationalmuseet hele

Østjylland for gamle bondebygninger og udnævnte da Badensminde til et af højdepunkterne.

Glud Museum håber, at mæcener vil melde sig, så det bliver muligt i løbet af nogle år – måske til museets 75 års jubilæum i 1987 – at få gårdens bygninger overført til museets arealer, hvor de sammen med andre – ældre og yngre – bygninger vil kunne vise udviklingen i landbruget og skiftende tiders levevis på landet i Bjerre herred.

I årets løb er der på Glud Museum blevet installeret tyverialarm i samtlige bygninger, og det påtænkes at udvide denne, så den også omfatter brandalarm, når økonomien tillader det. Yderligere er der etableret lamper, så en del af museumsarealet kan være oplyst.

I en længere periode i turisttiden havde museet en smuk udstilling i Den Danske Banks vinduer på Søndergade i Horsens.

Glud Museum er kendt viden om, bl. a. har det været omtalt med billeder i et japansk tidsskrift, og det har været omtalt i en kalender om møller, som elforhandlere har udsendt.

I 1982 har kommunalbestyrelsen endeligt godkendt lokalplanen omkring museet, hvorved der er sikret udvidelsesarealer, bl. a. til placering af Badensminde.

Museet er i 1982 som i tidligere år blevet overladt mange genstande fra private. I den henseende må særligt nævnes, at afdøde Maren Skødt, Juelsminde, ved testamente har overdraget Glud Museum en meget væsentlig del af sit indbo.

Juelsminde har også i 1982 velvilligt stillet to langtidsledige til rådighed for museet som led i beskæftigelsesforanstaltninger.

Trods den lange og varme sommer blev Glud Museum i året godt besøgt fra både indland og udland. Besøgstal 10.950.

Anders Bager

Lokalhistorisk Samling, Kolding Kommunebiblioteker

Det samlede antal afleveringer til Lokalhistorisk Samling nåede i 1982 op på knap 200. En væsentlig årsag hertil har været den systematiske indsamling af foreningsarkiver, som iværksattes fra februar 1982. Der udsendtes til alle kendte foreninger i Kolding kommune et brev med oplysning om, hvad Lokalhistorisk Samling var og med opfordring til at aflevere foreningsarkivet eller lade det registrere. Blandt de større foreningsarkiver, der er afleveret i 1982 kan nævnes Kolding Svendehjems arkiv 1881–1953, Kolding Afholdsforenings arkiv 1895–1962, Kolding bys radikale venstres arkiv 1905–1980 og Socialdemokratisk Forbunds arkiv, Kolding afd. 1886–1942.

Fremhæves kan blandt de andre arkivafleveringer pressefotograf Niels Lisbergs fotoarkiv, lærer N. R. Hansens manuskriptsamling vedrørende Seest sogns historie, en del af stads- og havneingeniørens arkiv fra perioden ca. 1900–ca. 1940 samt Kolding Hørfabriks arkiv 1939–1970.

I forbindelse med foreningsarkivindsamlingen er alle foreningsarkiver blevet udførligt registreret og ompakket i nye arkivæsker.

Den 1. december 1982 tog bibliotekar Inge Ladegaard, leder af Lokalhistorisk Samling siden 1968, sin afsked af helbredsmæssige grunde. Ud over arbejdet ved Lokalhistorisk Samling har Inge Ladegaard været sekretær for Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i Vejle amt siden amtskredsens oprettelse og har også her ydet en meget stor arbejdsindsats, ikke mindst i forbindelse med kampagnen for indsamling af foreningsarkiver i Vejle amt. Inge Ladegaard har fortsat dette arbejde indtil registraturen var færdig den 1. maj 1983.

Cand. mag. Birgitte Dedenroth-Schou, der ansattes som arkivar ved Lokalhistorisk Samling

1. januar 1982, blev ved Inge Ladegaards fratræden leder af Lokalhistorisk Samling.

Birgitte Dedenroth-Schou

Museet på Koldinghus

Byggearbejderne i slottets sydføj er påbegyndt i det syd-vestlige hjørne, hvor oprindeligt Christian III omkring 1550 lod indrette sit slotskapel, det første protestantiske kirkerum, der indrettedes i Danmark. Kapellet i to etager ødelagdes ved en brand 1581 og nedlagdes som kirke få år senere. I dets sted indrettedes i stueetagen bageri og i de øvrige etager boligrum for kongefamilien. Ved genopbygningen vil her blive skabt et rum over to etager, som vil markere Christian III's kapel. Rummet vil med et pulpitur blive indrettet som foredrags- og filmsal med plads til ca. 70 personer. I øverste etage vil blive indrettet et undervisningslokale til brug for skolars og studiegruppers besøg på museet.

Arbejdet med indretning af hårdt tiltrængte magasiner til museet er indledt i vestfløjens tagetage. Senere vil også nordfløjens tagetage blive indrettet som magasin.

I Byggeudvalget vedrørende restaurering af Koldinghus er der fastlagt en mere detaljeret plan for byggeriets gennemførelse samt en økonomiplan. Der er nedsat en embedsmandsgruppe med repræsentanter fra Boligministeriet, Vejle amtskommune og Kolding kommune, som vil have til opgave nøje at følge de økonomiske sider af byggeriet og sikre koordinering af bevillingerne til byggesagen.

Efter de nu vedtagne byggeplaner vil hele slottet være under tag med udgangen af 1985.

Museet deltager fortsat i undersøgelser omkring Koldinghus. Sammen med genopbygningens arkitekt gøres bygningsarkæologiske iagttagelser, og der foregår til stadighed arkivundersøgelser vedrørende slottets historie.

I juni/juli iværksatte museet udgravning af, hvad der ved første anmeldelse måtte formodes at være skelettet af en urokse. I et engareal i Ødis-Bramdrup ved en gammel søbred udgravedes i sommerens løb ikke blot resterne af en, men af fire urokser, tre voksne og en kalv.

Desværre er ingen af de fire individer fuldstændige, og kun en nøjere undersøgelse af knoglematerialet på Zoologisk Museum i København vil kunne afgøre, om det vil være muligt at opstille et uroksskelet i museets kommende oldsagsudstilling. Ved pollenanalyse er skeletterne foreløbigt dateret til ca. 6.000 f.Kr. Uroksskeletterne fra Ødis er foreløbig sendt til konservering ved Vejle Amtsråds Konserveringsværksted på Staldgården.

Efter forudgående konsultation med Skibshistorisk Laboratorium og Fredningsstyrelsen deltager museet i undersøgelser af skibsvrag fra sejlspærringer i Gud sø Vig. En håndfuld sportsdykkere fra Kolding udfører undersøgelsen, der foreløbig har konstateret spærringer fra vikingetid, højmiddelalder og fra 1600-årene. Bryggeriet Slotsmøllen A/S, Kolding, har velvilligt overdraget pumpeudstyr til museet til brug for netop denne art undersøiske undersøgelser.

Museet har gjort en række værdifulde erhvervelser i form af gaver eller køb. Således har Kolding Borgerlige Skydeselskab indleveret sine regalier (lade, fane, kongebånd m. v.) til langtidsdeponering i museet. Effekterne udlånes årligt til selskabets kongeskydning 3. pinsedag. Skydeselskabet er Koldings ældste, endnu eksisterende forening.

Ruth og Ejnar Blankholm har indleveret en større samling oldsager fra jernalder fundet for år tilbage i Nr. Bramdrup sogn, et område, der er sparsomt repræsenteret i museets samlinger.

Med økonomisk støtte fra Statens Museumsnævns rådighedssum (25.000 kr.) og Selskabet Koldinghusmuseets Venner (5.500 kr.), er der til museets sølvsamling indkøbt en mindre sam-

ling Hans Hansen-arbejder, seks stykker formgivet af sølvsmed Karl Gustav Hansen, et af billedhuggeren Henning Seidelin.

Museet har i 1982 kunnet vise en række større særudstillinger. Fra foregående år overtoges udstillingen *Polen – Land, Folk, Skikke*, der stod til udgangen af februar måned.

23. marts til 15. april 1982 *Toldvæsenet i 350 år*, en udstilling i anledning af Toldvæsenets 350 års fødselsdag som samlet etat. Udstillingen, der hovedsageligt var af lokalt indhold, arrangeredes i et nært samarbejde mellem Distrikstoldkammeret i Kolding og museet.

1. til 19. september 1982 *Bog og Bind i 500 år*, en udstilling i anledning af 500-året for den første danske bogs trykning. Bag arrangementet stod Foreningen for Boghåndværk, Syd- og Sønderjylland og museet. Udstillingens bøger udlåntes af Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek og Det kongelige Bibliotek, udvælgelsen foretoges af forhenværende rigsbibliotekar Palle Birkelund, monteringen foretoges af museets personale. Udstillingen åbnedes af borgmester Bent Rasmussen, Kolding, i overværelse af dronning Margrethe og prins Henrik.

10. oktober til 20. november 1982 *Mennesket og Maskinen*, en vandredstilling fra Nationalmuseet, hvortil føjedes et stort afsnit om en række større industrivirksomheder i Kolding og om de kommunale værker. Den lokale del kom i stand gennem et godt samarbejde mellem virksomhederne og museet, et initiativ, der vil blive fulgt op ved senere mindre specialudstillinger.

Museet udlånte til en stor udstilling i Københavns Kunstforening en række genstande formgivet af arkitekt Th. Bindesbøll, en del af arbejderne fremstillet af guldsmed Holger Kyster i Kolding. Genstandene fra Koldinghus udgjorde en betragtelig del af udstillingen, der var åben fra 9. oktober til 7. november, og som tiltrak sig betydelig interesse i pressen og i TV.

Poul Dedenroth-Schou

Vejle amts Konserveringsværksted

Vejle amts Konserveringsværksted er en institution under Vejle amtskommune, og er etableret i 1975 som en del af amtskommunens støtte til museerne i Vejle amt. Konserveringsværkstedet har lokaler på Staldgården ved Koldinghus. Værkstedet betjener de kulturhistoriske museer i Vejle amt, der er statsanerkendte, p. t. 5. Egnsmuseerne i amtet, i alt 6, som står udenfor konserveringsordningen, søger man at give konsulentbistand, så de selv kan udføre lettere konserveringsarbejde. Egnsmuseerne inviteres også til at deltage i kurser, som amtskonserveringen arrangerer for amtets øvrige museer, hvor emner, der har relation til bevaringsarbejdet, tages op.

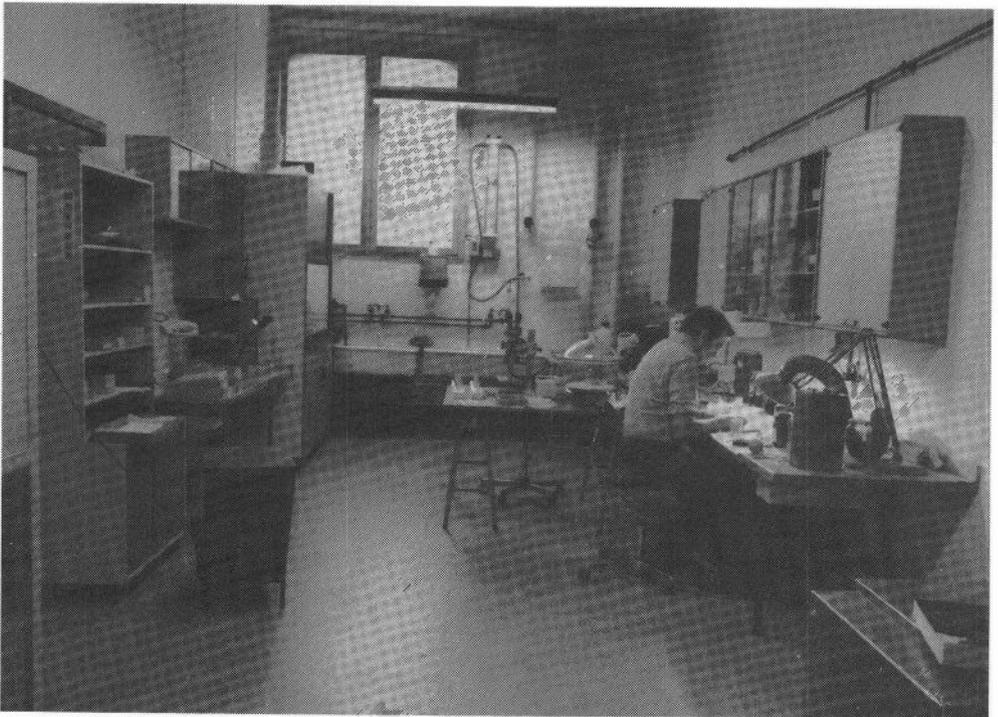
Ved starten i 1975 omfattede værkstedet ca. 125 m², og der var 1 person ansat. I de mellemliggende år er værkstedet udbygget og dækker i

dag ca. 250 m², med 3 personer fast ansat. Endvidere er der normalt beskæftiget 1 eller 2 langtidslidige.

Konserveringsværkstedet kan i dag påtage sig konserverings- og restaureringsopgaver af recente og jordfundne genstande af træ, bl. a. møbler, metaller (jern, bronze, kobber, messing, tin, bly, sølv og guld m. m.), læder, rav, tak, keramik, lettere opgaver vedrørende bemaling og afdækning af maling samt kopiering og afstøbning af genstande.

I løbet af 1982 har værkstedet udført konserverings- og restaureringsarbejde indenfor ovennævnte områder for de tilsluttede museer. Bl. a. kan nævnes konservering for Vejle Museum af

Vejle amts konserveringsværksted.

en del jern- og bronzeobjekter fra brandgrave, der stammer fra romersk jernalder og fundet ved Erritsø. Endvidere har værkstedet gennemgået og påbegyndt konserveringen af oldsagssamlingen ved Museet på Koldinghus. Derudover er der konserveret en del gøveer til Fredericia Museum. Der er behandlet diverse større og mindre landbrugsmaskiner og kakkelovne til Glud Museum. Man har påbegyndt konservering og restaurering af et gotisk vægskab, flisebord og egetræsdoor til Horsens Museum. Til Kongeåmuseet i Vamdrup er konserveret en bronzedolk. I øvrigt er der udført mange andre opgaver af forskellig art.

En langtidsledig fra Kongeåmuseet i Vamdrup, har i to uger arbejdet på værkstedet, for derigennem at blive i stand til at etablere et mindre værksted og påbegynde konserveringen af museets genstande.

I oktober 1982 afholdt værkstedet et kursus, hvor der blev gennemgået forhold, som det enkelte museum selv har mulighed for at arbejde med, f.eks. klimaets indflydelse og hvilke muligheder der er for at forbedre klimaet, samt lettere konservering m. m. Der deltog 15 personer.

Konserveringsværkstedet har overtaget et røntgenudstyr fra Kolding Sygehus. Vejle amtsråd godkendte ved årets slutning en ekstrabevilling til installation af røntgenudstyret.

Ib Hansen

Kunstmuseet Trapholt

Som bekendt har Kolding kommune for nogle år siden engageret sig i arbejdet for at få etableret et kunstmuseum på ejendommen Trapholt.

I 1981 stiftedes den selvejende institution *Kunstmuseet Trapholt*, i hvis styrelse kommunalbestyrelsen har en væsentlig indflydelse.

I løbet af 1982 har museets styrelse nået betydelige fremskridt i retning af at få museumspla-

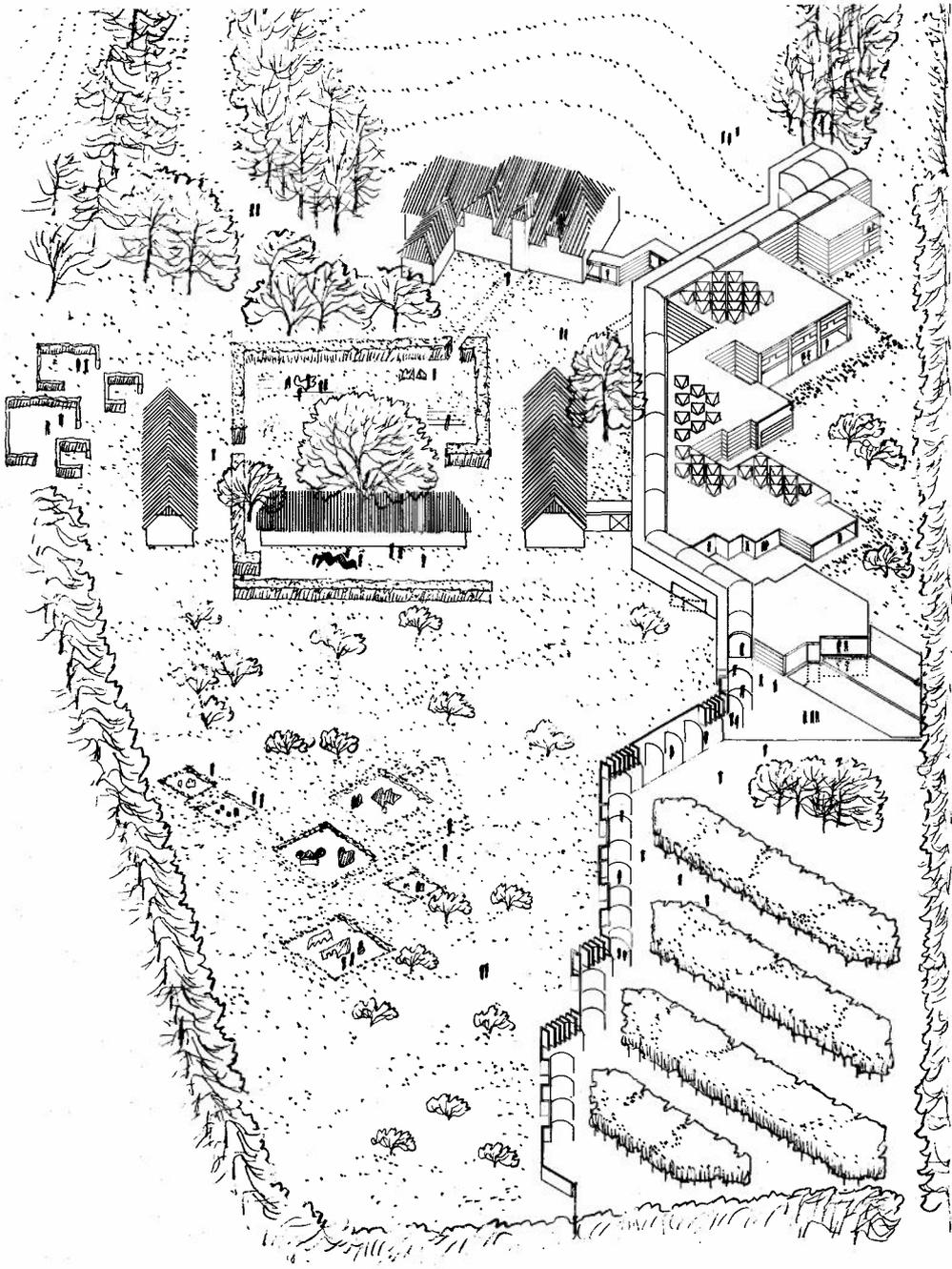
nerne koordineret og realiseret. Følgende skal fremhæves:

1. Statens Museumsnævn har godkendt institutionen som statsanerkendt kunstmuseum.
2. Professionel leder er ansat. Det egentlige museumsarbejde er indledt.
3. I styrelsen er der opnået enighed om en arbejdsplan, der sigter mod et museum for dansk billedkunst, kunsthåndværk og kunstindustri efter år 1900 – i forlængelse af museumsarbejdet på Koldinghus og i nær tilknytning til undervisningen på Kunsthåndværkerskolen.
4. Udstillingsvirksomheden er indledt med seksotte udstillinger om året og med et alsidigt udbud af de muligheder, der ligger inden for museets virkefelt (f.eks. foto, folkekunst, moderne billedkunst og »dansk design«).

I årets løb er det ligeledes lykkedes at afvikle den arkitektkonkurrence, som er en del af de aftaler, kommunen har indgået. Konkurrencen fik overvældende stor tilslutning med 162 forslag, ligesom den fik en omfattende og positiv presse-dækning. Det vindende projekt opfylder i stort omfang de krav, museets styrelse havde nedfældet i konkurrenceprogrammet. Fra sagkyndig side er vinderforslaget blevet betegnet som særdeles vellykket og som en værdifuld videreførelse af det museumsbyggeri, provinsen er blevet beriget med i de senere år.

I planlægningen af museets fremtidige virksomhed sigtes der mod en museumsinstitution, der kan fremvise billedkunst, kunsthåndværk og kunstindustri i et levende og inspirerende miljø – et museum, der i videst muligt omfang vil

Kunstmuseet Trapholt, arkitektkonkurrencens vinderprojekt ved arkitekterne Sophus Frandsen, Svend Kierkegaard, Bente og Boje Lundgaard. Haveanlægget nord for museumsbygningerne ikke vist på tegningen.

kunne tilgodese et nutidigt, bredt publikums behov for oplysning og oplevelse.

Ud fra de planer og det materiale, som nu foreligger, er der et velbegrundet håb om, at det ny museum kan blive en spændende attraktion og et væsentligt aktiv for kulturlivet – til gavn og glæde for såvel kommunens indbyggere som for turister og andre gæster.

Sven Jørn Andersen

Højderygens Egnsmuseum

I anledning af Højderygens Egnsmuseums 10-års jubilæum er der blevet afholdt et lokalhistorisk sommerstævne, en egentlig jubilæumsfest i september og en tegnekonkurrence blandt elever på Nørre Snede skole. Samtidig har museet udsendt en ny folder.

I løbet af året er der afholdt fem større udstillinger på museet, heriblandt en sommerudstilling af Hakon Lund Jensen, Aksel Jensen, Lene Jensen, Emmy Hauch og Jonathan Martynt King.

Der er blevet afholdt en række lokalhistoriske foredrag ved Andrea Jeppesen, Sigrid Høj, Margrete Engholm og Agner Laursen.

Det årlige besøgstal har ligget på 900 med et godt besøg af skoler og børnehaver.

Museets og arkivets samlinger er under revision, idet museet i år har haft ekstra arbejdskraft i det daglige ved Lars Krogh Møller, Pia Eriksen og Ellen Skov.

Samlingerne er vokset støt i løbet af året. Mange foreningsarkiver er indgået som led i foreningskampagnen i Vejle amt, hvor ca. 200 foreninger blev registreret i Nørre Snede kommune.

Bestyrelsesmedlem Alfred Laursen er gået ud med tak for mangeårigt virke. Nyt bestyrelsesmedlem er Anders Bøtker.

Ulla Quortrup

Lokalhistorisk Forening for Uldum sogn

Foreningen, der stiftedes i 1977, kunne i foråret 1982 rykke ind i et rummeligt kælderlokale i Uldum skole. Lokalet er vederlagsfrit stillet til rådighed af kommunen, i øvrigt det eneste kommunale bidrag til foreningen, der blev til på privat initiativ og tilstræber at klare sig ved egne midler. I de nye lokaliteter er indrettet arkiv, hvis daglige – ulønnede – leder er bibliotekar Jette Jørgensen. Her er gode opbevaringsmuligheder for arkivalier, spændende fra kopier af de ældste kirkebogsblade, matrikelkort, skøder og folketællingslister til de sidst indsamlede foreningsprotokoller. Endvidere giver lokalet ypperlige arbejdsmuligheder, ikke mindst for forberedelserne til den årlige lokalhistoriske udstilling i Uldum Fritidscenter i forbindelse med byfesten. I 1982 var emnet for udstillingen *Trafik og kommunikation gennem tiderne i Uldum sogn*. De foregående år har udstillingerne omhandlet *Håndværk og industri, Gårde og landbrug i Uldum sogn og Uldum sogns skoler*. I tilknytning til emnerne er udarbejdet temahefter, der kan købes for et symbolsk beløb. Disse udstillinger giver værdifulde brikker til den mosaik, som et sogns historie udgør, og samtidig skærper de interessen for lokalhistorien og gør folk mere indstillede på at medvirke positivt ved indsamling af materiale.

Denne interesse viser sig også ved foreningens årlige sogneaften i foråret, hvor lokale folk eller indbudte udefra fortæller om hændelser og mennesker med tilknytning til Uldum sogn. Sidste gang muntrede man sig med en lokalhistorisk quiz.

Foreningen håber inden længe at runde de 100 medlemmer, og medlemsbidraget suppleres op gennem salget af en lokalhistorisk årsplatte hvert år ved juletid.

Udover de omtalte aktiviteter er foreningen gået aktivt ind i arbejdet for bevarelsen af

gamle, bevaringsværdige bygninger i sognet – sidst i restaureringen af den gamle kornmølle i Uldum, en af de få af den art i amtet.

Børge Haugstrup

Vejle Byhistoriske Arkiv

Indsamlingsarbejdet har i 1982 – ligesom på amtets øvrige arkiver – været præget af foreningsarkivalierne. Ud over dette arbejde er arkivets daglige aktiviteter fulgt op – nævnes kan interviews med ældre borgere, optagelse af lokalt stof fra Radio Vejle, salg af kopier fra billedsamlingen og besvarelse af forespørgsler.

I bogsamlingen er indgået adskillige værdifulde numre, blandt hvilke især kan nævnes ældre og sjældne topografiske beskrivelser af byen, som arkivet har lånt til kopiering. Fremhæves skal især *Jævnføringsliste over Vejle bys matrikler* – et register, som gør rede for de fem matriklers indbyrdes sammenhæng for samtlige grunde i byen; dette register har alene sparet arkivets personale for et enormt arbejde. Det er udarbejdet af en af arkivets brugere, som har stillet det til rådighed for os uden vederlag.

Kortsamlingen er renoveret, idet otte større vægkort fra 1800-tallet er blevet konserveret på Konservatorskolen i København. En farvefilm med emnet *Vandmøllerne i Vejle å-dalsystemet* er planlagt. Arkivet har i den forbindelse søgt ekspertbistand, og de involverede kommuner og amtet har ydet projektet økonomisk dækning. Filmen vil være færdig til forevisning i efteråret 1983, hvis alt forløber efter planerne.

Udstillingsfaciliteterne er tilgodeset, idet museet har stillet et lokale til rådighed for arkivets lokalhistoriske udstilling. Det nyindrettede lokale åbnedes i april med en »ren« maleriudstilling: *Vejle i malerkunsten*, hvor der dels blev vist malerier fra vor egen samling suppleret med lærreder fra kunstmuseet. Blandt følgende ophängninger kan nævnes: *Turist i Vejle gennem*

100 år, Begivenheder i Vejle og sidst Børn i Vejle.

Det pædagogiske arbejde har efterhånden fundet sin form. Konsulentbistanden til kommunens skoler, som påbegyndtes i 1981, har været genstand for interesse blandt byens historielærere, og der står nu en snes emneområder til disposition for undervisningen; en diasserie omhandlende byens strøggader gennem tiderne er udarbejdet tillige med et teksthæfte; serien kan lånes gennem Amtscentralen for Undervisningsmidler. En kursusrække i lokalhistorisk undervisning er påbegyndt ude på de enkelte skoler.

Arkivets personale er forøget, idet cand. mag. Jens Topholm tiltrådte som heltidsansat medarbejder pr. 1. december 1982. Der har i det forløbne år været 460 besøgende på arkivet, og der er besvaret 155 forespørgsler udefra. 20 foreninger har benyttet arkivets filmudlån med 30 forevisninger. I alt har 1.175 personer set filmene.

Erik With-Pedersen

Vejle Kulturhistoriske Museum

Siden 1979 har museet foretaget en nyregistrering og nyordning af de omfattende samlinger. I 1982 har museet især satset på denne registrering, således at man i 1983 kan afslutte dette arbejde. Sideløbende hermed er en stor del af genstandene blevet nykonserveret. Dette omfattende arbejde har kun kunnet gennemføres ved hjælp af en del ekstra arbejdskraft via beskæftigelseslovene.

Der er i beretningsåret indkommet en lang række genstande, hovedparten som gaver, enkelte ved køb. Alle stammer fra Vejle eller har tilknytning til byen. Særlig skal nævnes en meget stor sølvpokal, der var en gave fra byens borgere til borgmester P. Th. Madsen ved dennes fratræden i 1919. Borgmester Madsen var den sidste kongelig udnævnte borgmester i Vejle. I

forbindelse med amtsindsamlingen af foreningsarkiver er der modtaget adskillige faner.

Der er i årets løb foretaget ca. 60 besigtigelser af anmeldelser til museet. Nogle enkelte af disse har afstedkommet undersøgelser, andre undersøgelser er en fortsættelse af udgravninger fra foregående år. Blandt undersøgelserne skal især nævnes de flerårige udgravninger på et byggeomdret areal i Nørre Snede. Her har museet med midler fra NOVOs Humaniorafond kunnet fortsætte totaludgravningen af en stor, velbevaret bebyggelse fra 4.-5. årh. e. Kr. f. I alt er der nu totalafdækket 3,8 ha. Heraf er 6.000 kvm undersøgt i 1982. Fundmaterialet omfatter spor efter 15 huse og adskillige indhegninger. Landsbyplanen er blevet udvidet med en samling tydeligt indhegnede gårde. Der er sikre grænser for bebyggelsen mod vest, syd og øst. Kun på en 100 m bred flade fortsætter bebyggelsen mod nord. På det bebyggede område er der fundet to samtidige barnegrave. Udgravningen fortsætter i 1983. (Jvf. VAA 1982, s. 47).

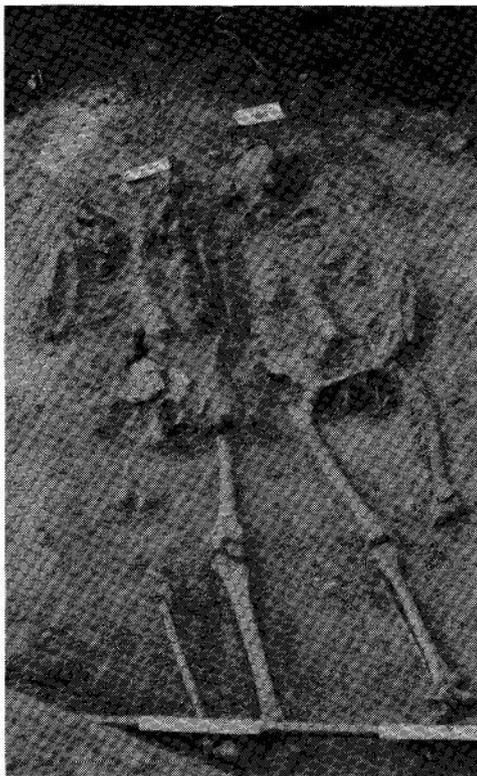
Også i Vorbasse er undersøgelsen fortsat i samarbejde med Nationalmuseet og med økonomisk støtte fra Statens humanistiske Forskningsråd. Der er i 1982 udgravet et område på 6.800 kvm, dækkende den nordøstlige del af landsbyen fra vikingetid, med 18 langhuse, bl. a. et 30 m langt såkaldt Trelleborghus med båseskillevægge til kreaturer. Ligeledes er udgravet 10 nedgravede grubehuse. Blandt løsfundene kan især nævnes et rundt vikingetidsspænde, ornamenteret med dyrefigurer og guldbelagt. Udgravningen fortsættes i 1983-84.

I Vejle by bag det nuværende rådhus har museet foretaget en mindre udgravning ved Klostergade for eventuelt at få klarlagt, om der er bevaret rester af Sortebrødreklostret og evt. af klostrets kirkegård. Der blev åbnet et lille udgravningsfelt på 13 kvm, hvor der fandtes 28 grave samt rester af klosterkirkens fundament. Klostret blev grundlagt af dominikanerne om-

kring 1300 og nedrevet omkring 1530rne. Udgravningen viste, at der i Vejle midtby, under gader og haver, findes meget velbevarede rester af klosterfundamenter og tilhørende kirkegård fra middelalderen.

Museet foretager alle arkæologiske undersøgelser i Vejle amt i forbindelse med nedlægning af det danske naturgas- og olierørsnet. I februar udgravede museet en meget velbevaret gravhøj ved Løsning. Der var tale om en række enestående gravanlæg fra slutningen af yngre stenalder og ældre bronzealder. Ældst var et 5 × 3 m stort trækammer fra slutningen af yngre stenalder, hvori fandtes to meget store flintdolke og fem hjerteformede pilespidser. Kammeret er nedbrændt, hvorefter rummet er fyldt op med jord og en høj er opført. Ved en omhyggelig udgravning var det muligt at udskille de enkelte planker, så dette store gravkammer kan rekonstrueres. Rundt om trækammeret fandtes en ringgrøft, 16-17 m i diameter, hvori der har stået lodrette planker. I ældre bronzealder er der syd for denne høj foretaget begravelse i en egebulkste, der har været overdækket med et teltformet hus af træ. Heri fandtes en mandsgrav med en stor bronzedolk i træskede, en bronzeøkse, begge smukt ornamenteret, og to sammenrullede armringer af guld, der har siddet om den døde højre håndled. Uden for nordsiden af højen var der en lille gravplads med fire urner fra slutningen af yngre bronzealder.

Ellers er det især jernalderens bebyggelser, der er berørt af de store anlægsarbejder. Ved Smidstrup er der udgravet et område på 6.000 kvm med to 10-12 m lange huse, en keramikovn, hvor der endnu sad to hele lerkar tilbage, samt en mængde gruber indeholdende et stort keramikmateriale fra en bosættelse i ældre romersk jernalder, 1.-2. årh. e. Kr. f. Hen over disse anlæg i Smidstrup fandtes en række indhegninger samt 1-2 huse fra sen vikingetid eller tidlig middelalder (11. årh.). Disse sidste, sene anlæg er

Nogle af Vejles middelalderlige borgere, udgravet november 1982 på sortebrødreklostrets kirkegård. Foto: Vejle kulturhistoriske Museum.

meget sjældne og er først i de senere år begyndt at dukke op i Danmark.

Lige syd for Børkop skærer olierøret igennem en større koncentration af bebyggelser, der kan følges gennem en stor del af jernalderen. Inden for en strækning på to km er der foretaget en række omfattende udgravninger af bebyggelser, dels i det sene efterår 1982, dels i foråret 1983. Der er fundet rester af bebyggelser fra yngre bronzealder og tidlig jernalder. Der er udgravet i alt 12 huse fra ældre romersk jernalder (1.-2. årh. e. Kr. f.), flere af dem 18-20 m lange. Desuden var der et par keramikovne samt flere gru-

ber med et omfattende keramisk materiale. Over en strækning på ca. 300 m er der udgravet ni huse fra yngre romersk jernalder (3.-4. årh. e. Kr. f.) samt velbevarede indhegninger, der hører til disse gårdanlæg. Udgravningerne har vist, at der i dette område syd for Børkop har været en meget omfattende jernalderbebyggelse. De enkelte bebyggelser er flyttet lidt rundt efter 100-200 års bosættelse det samme sted. Resultaterne er meget vigtige, idet de viser, at det bebyggelsesmønster, der kendes fra udgravningerne i Vorbasse, genfindes andre steder i Jylland på de meget lerede områder.

I henhold til naturfredningsloven er der ved Snaptun udgravet en stærkt ødelagt jættestuetomt fra yngre stenalder. Udgravningen foregik i samarbejde med Glud Museum. Også i henhold til naturfredningsloven er udgravet to gravhøje i Rimmerslund ved Hedensted og en stærkt ødelagt gravhøj ved Kollemorten.

I årets løb er størstedelen af den permanente udstilling om Vejle bys udvikling blevet nyopsat. I middelalderrummet er opsat et konserveret jordsnit fra Søndergade 14, Vejle, der viser byens aflejringer i to meters dybde fra 1200 til 1800. Ved hjælp af lyskastere sættes disse jordlag i forbindelse med en lysbilledserie om byens topografiske udvikling. I 1600-tals-rummet er udstillet en model i 1:10 af Hafnia-skibet. Ligeledes er to af Svenskekrigenes større skattefund fra Vejle og omegn udstillet. I udstillingen om nyere tid er opbygget en ny og større montre, så næsten hele museets fine sølvsamling, hovedsagelig arbejder af Vejle-mestre, nu er permanent udstillet, i alt 115 stykker sølvtøj. I lokalet foran frk. Hviids stue fra slutningen af forrige århundrede er indrettet et rum specielt til skiftende ophängninger af byhistoriske billeder. Rummet er udstyret med nye lysarmaturer og særligt konstruerede flytbare vægge.

Der har været afholdt syv særudstillinger af forskelligt omfang i 1982. I årets første måned

fortsatte udstillingen *Danmarkshistorie på Naturgassens Vej* om nedlægningsen af det danske naturgasnet og de arkæologiske forundersøgelser i forbindelse dermed. Her vist for første gang en række af de fund, der er gjort i Vejle amt ved dette anlægsarbejde. Derefter vist *Toldetaten 350 år*. Udstillingen var arrangeret i anledning af toldvæsenets jubilæum. Toldmuseet i København leverede en vandreudstilling, og i samarbejde med Vejle Toldkammer udarbejdede museet en udvidelse med materiale især om toldernes arbejde i Vejle i 1700- og 1800-tallet, illustreret med kort, arkivalier, måleinstrumenter og forskellige andre apparater.

Den næste udstilling havde titlen *Besøg hos tandlægen før og nu*. Udstillingen var arrangeret i samarbejde med Vejles odontologiske forening, der havde 50 års jubilæum. Foreningens formand, Dan Slott, gjorde et stort arbejde, ligesom der var udlånt en del ting fra Medicinsk-historisk Museum i København. Materialet viste tandlægekunstens udvikling i Europa med tekster, fotos, løse gebisser og instrumenter m. m. fra forrige århundrede til i dag. Der blev opstillet to tandklinikker, den ene årgang 1882 med fontænskyl og pedalbetjent bor, den anden årgang 1982 med den sidste nye computerstyrede tandbehandlingsunit. En særlig attraktion var instrumenter, der havde tilhørt smeden i Tiufkær, hvis bibeskæftigelse var lindring af tandpine.

Udstillingen *Ler* fortalte om produktionen af lerkar, om de råmaterialer, der anvendes, om opbygningen af lerkar, bemaling, glasering og brændingsmetoder. Den var udarbejdet af keramikeren Jonna Juul og fotografen Kirsten Klein for Viborg Museum. Samtidig var udstillet østjyske pottemagerarbejder fra museets egen samling, spændende over 2000 år.

I FestiVejle-ugen i august havde museet et arrangement med titlen *Vejle fester*. Der blev vist gamle byhistoriske film, *Vejle omkring 1. ver-*

denskrig, Vejle i 20erne, Rundskuefilm 1924 og Børnehjælpsdag 1954. Faner og genstande, som gengav en smule af tidligere tiders feststemning, når byen arrangerede optog, sportskonkurrencer osv. smykkede rummet.

I skolernes efterårsferie blev arrangeret en lille udstilling *Skoler og børn i Vejle*. Heri indgik et næsten komplet fysiklokale med rekvisitter fra Kirketorvets Skole i 1920'erne og 1930'erne.

Årets sidste særudstilling var *Dansk Mejeri-brug 100 år*. Den bestod af en vandreudstilling fra Danske Mejeriers Fællesorganisation om landbrugets omstilling til mælkeproduktion i slutningen af forrige århundrede, oprettelsen af det første andelsmejeri og landbrugets mekanisering op til i dag. I tilslutning hertil havde museet foretaget indsamling af fotografier, genstande og arkivalier fra mejerier i Vejle og omegn. Ved åbningen stillede Ødsted mejeri »Karo-linepiger« og smagsprøver til disposition.

Museets forskellige udstillinger og øvrige aktiviteter blev i 1982 besøgt af i alt 15.135 personer.

Steen Hvass

Vejle Kunstmuseum

I 1982 har Vejle Kunstmuseum haft en tilvækst til samlingerne på 138 kunstværker omfattende maleri, skulptur, grafik og tegninger. Erhvervelserne har fortrinsvis været af nyere og ældre dansk kunst på papir og derved ligget i forlængelse af en væsentlig linie i museets samlinger.

Erhvervelserne er blevet foretaget dels for egne midler, dels som gave til museet og med midler fra forskellige fonds.

Blandt de kunstnere af hvem der er foretaget erhvervelser til grafik og tegningsamlingen kan nævnes: Mogens Nørgaard, Peter Brandes, Frank Rubin, Søren Hjort Nielsen, H. C. Rylander, Albert Bertelsen, Lene Adler Pedersen, William Skotte Olsen, Keld Heltoft, Poul Win-

ther, John Olsen, Ole Find, Andreas Bent Backhausen, Mogens Zieler, Anton Hansen, Albert Naur, Ejnar Utzon Frank, Svend Wiig Hansen og Poul Pedersen. Af Gerhard Henning og Hans Nikolaj Hansen er af hver kunstner tilgæet samlingen et større antal blade.

Blandt erhvervelserne til malerisamlingen kan især nævnes: P. C. Skovgaard: Den store eng ved Vejle 1867 (se VAA 1982, s. 41-46). H. C. Rylander: Fra min brevveksling med fru Jensen, 1977-78. (Gave fra Ny Carlsbergfondet). Ursula Reuter Christiansen: Amor og Hygieia, 1982, samt Lilly Katharina Siticum: Døende Landskab, 1980.

Der har i årets løb været en række særudstillinger på museet:

30/1-7/3: *Hans Christian Rylander*. Udstilling af malerier, tegninger, skulpturer og grafik fra 1972 til 1981.

13/3-25/4: *Forårsudstilling* med indbudte kunstnere fra Vejle-egnen: Edith Dueholm Jensen, Ejnar Iversen, Olaf Markussen, Henry Fabricius Jensen, Emsie Kaldan, Max Reinhardt, Lilly Katharina Siticum, Tony Burckhardt, Henning Nielsen, Ole Graugaard.

1/5-13/6: *ZEBRA*. Udstilling med grafik og tegninger med kunstnergruppen af dette navn. Gruppen omfatter: Ole Prip Hansen, Nanna Herstad, Grethe Knudsen, Hanne Sejrbø Nielsen, Allan Nordmark, Egon Bjerg Nielsen, Jan Riishede, Poul Skov Sørensen, Maria Thorsen.

1/5-13/6: *Søren Hjort Nielsen*. Grafik og tegninger fra Vejle Kunstmuseums samlinger.

16/6-15/8: *Dansk grafik fra første halvdel af 1800-tallet* fra Vejle Kunstmuseums Samlinger.

26/6-15/8: *Victor Pasmore*. Udstilling med arbejder fra 1974-1979 af den engelske grafiker, sammensat af British Council.

4/9-31/10: *Billedkunst. Hvordan...* Udstillingen viste forhold omkring billedkunstens tilblivelsesbetingelser i dag via en række udvalgte kunstneres arbejder. Emnet anskuedes ud fra

kunsthistoriske, billedkommunikative, pædagogiske og sociologiske synsvinkler, ligesom udvalgte kunstnere opfordredes til at dokumentere deres forudsætninger for det billedkunstneriske arbejde. Til udstillingen blev udfærdiget en selvstændig bog over emnet.

6/11-12/12: *Figurative fabulanter*. Gruppeudstilling af: Jens Peter Helge Hansen, Peter Hentze, William Skotte Olsen, Tom Krøyer, Ole Bech Sørensen, Peter Lautrop, Niels Macholm, Kenn André Stilling, Bjørn T. Hansen.

18/12-jan. 83: *Nyerhvervelser* til grafik- og tegningsamlingen på Vejle Kunstmuseum 1982.

I alt blev museet besøgt af 10.402 personer, hvoraf 2.138 var uddannelsessøgende.

Stig Miss

Vejle amts historiske Samfund 1982–1983

Det første af samfundets vinterarrangementer fandt sted lørdag den 12. februar i Horsens. Mødet afholdtes på Jørgensens Hotel, som er det Lichtenbergske palæ, og mødets emne var: *Mennesker omkring en købstadgård*. Museumsinspektør Bent Ousager, Horsens, fortalte på sin fornøjelige og interessante måde om husets historie, om de mennesker, der levede der gennem tiderne, og skildrede store og små begivenheder samt livet i Horsens i svundne dage. Foredraget blev illustreret meget fint ved en række malerier, som var hentet på Horsens Museum. Slutelig havde deltagerne lejlighed til at se nogle af de gamle og meget nænsomt bevarede stuer i huset. Mødet havde samlet ca. 60 deltagere.

Onsdag den 16. februar afholdt Vejle amts historiske Samfund fællesmøde med Arkæologisk og Byhistorisk Samfund for Kolding og Omegn. Overlærer Gunnar Planck, Give, berettede ledsaget af lysbilleder spændende om sine studier omkring *Dragon Niels Kjeldsen* fra Give, bondeknøsen, der som menig dragon faldt i en militært set ubetydelig træfning på Kolding-Vejlelandevejen syd for Højen den 28. februar 1864 i kamp mod adskillige preussiske husarer. Kampen var uden følger for krigens videre forløb, men Niels Kjeldsens skæbne blev af eftertiden gjort synonym med det danske riges. En til tider meget heftig debat har i mange år i begyndelsen af dette århundrede udviklet sig omkring Niels Kjeldsens kamp på landevejen. Den diskussion,

der efterfulgte Gunnar Plancks foredrag viste, at Niels Kjeldsen-legenden endnu kan bringe gemytterne i kog. Det blev en spændende aften for de omkring 80 fremmødte.

Vinterens foredragsaften i Fredericia blev afholdt tirsdag den 2. marts 1983 på Kobæks Cafeteria. Havneingeniør Niels Jørgen Andersen viste lysbilleder og fortalte om *Fredericia havn i fortid og nutid* for de ca. 40 fremmødte. Niels Jørgen Andersen har i de sidste ti år været beskæftiget ved nyanlæg på Fredericia havn. Under dette arbejde er han gang på gang stødt på problemer i undergrunden, som har fået ham til at søge de historiske forklaringer. Det har givet ham en omfattende viden om havnens mange anlæg i fortiden. Da Niels Jørgen Andersen samtidig er en god fotograf med et åbent øje for havnens liv og stemninger, blev det en udbytterig aften. Vi fik efter en række historiske fotos og kort med tilhørende forklaringer også en lang række billeder fra livet på havnen i den hverdag, som kun få af os andre kommer på nært hold. Ingeniørens arbejde kombineret med historisk viden er måske ikke almindelig, men en meget spændende kombination, viste det sig.

Sæsonens sidste møde blev holdt i Vejle, onsdag den 23. marts. Traditionen tro samledes man i Skyttehuset, hvor civilingeniør H. Blichfeldt, Vejle, causerede over emnet *Det ældste Vejle amtsråd og nogle af dets mænd*. Foredragets titel er tillige titlen på en bog, H. Blichfeldt

har skrevet, og ud over personalhistoriske oplysninger med indflettede små beretninger, anekdoter osv., ledsagedes teksten af lysbilleder, som viste de omtalte personer samt deres boliger. Såfremt økonomien tillader det, vil bogen udkomme snarest muligt, og man vil da have en redegørelse for et hjørne af historien, som ikke før er beskrevet samlet. H. Blichfeldt kunne i øvrigt oplyse, at han er i gang med at samle stof til en fortsættelse op i tiden. Mødet havde samlet 40 tilhørere.

Søndag den 12. juni afholdtes den traditionelle sommerudflugt. Den blev et af de mange arrangementer, som dette år bragte i anledning af tohundredåret for N. F. S. Grundtvigs fødsel. Tanken var at opsøge de steder i vort amt, der havde været rammen om nogle af Grundtvigs barndoms- og første ungdomsår, og i tilgift give deltagerne nogle smukke naturoplevelser. Det var lykkedes at formå den nuværende præst i Thyregod-Vester, pastor P. Neergård Jessen, til at være vejleder på turen og til at berette om Grundtvig. Det viste sig at være en lykkelig disposition.

Deltagerne mødtes ved Thyregod kirke, hvor Grundtvig blev konfirmeret i 1798. I kirken fortalte pastor Neergård Jessen om Grundtvigs barndom, fra han som niårig kom i huset hos den daværende præst i Thyregod-Vester, pastor Feld, og til han efter konfirmationen drog til Århus. Inden opbruddet fra kirken sang forsamlingen hans salme »Tusind år stod Kristi kirke«. Under den videre tur gjordes holdt ved den gamle præstegård, der havde været Grundtvigs hjem i de år, han opholdt sig her i Midtjylland. Den og dens store smukke have blev beset og beundret, mens pastor Neergård Jessen viste rundt og fortalte. Efter dette ophold fortsattes turen mod Øster Nykirke. Herfra fulgtes hærvejen på en af dens mest særprægede og stemningsfulde strækninger forbi vandskellet op til Hundshoved og videre til Nørre Snede kro.

Ved kaffebordet her fortalte Neergård Jessen om Grundtvig som lokalhistoriker med udgangspunkt i værket »Et blad af Jyllands Rimkrønike«. Som en helt naturlig optakt til denne beretning sang forsamlingen den sang, som blev betegnet som egns nationalsang, »Der er et land så kosteligt«.

Udflugten, der var begunstiget af fint sommervejr, havde samlet ca. 120 deltagere.

De seneste udgravninger i Jelling kirke har været omgivet af megen opmærksomhed. Som naturligt er, har interessen været særlig stor i Vejle amt. Allerede i 1979 afholdt Vejle amts historiske Samfund et velbesøgt møde i Jelling, hvor lederen af undersøgelserne, arkitekt og inspektør ved Nationalmuseet, Knud Krogh, fortalte om udgravningerne. De har været fulgt af Zepia film, Vejle. Resultatet blev filmen »- og de gjorde danerne kristne«, hvis tilblivelse blev muliggjort ved økonomisk støtte fra Jelling kommune og Vejle amtskommune.

Bestyrelsen fandt det naturligt at indbyde medlemmerne til at se filmen i forbindelse med årsmødet, der afholdtes i Jelling den 22. september 1983. Tilslutningen var så overvældende, at den truede med at sprænge alle rammer. Arrangementet måtte henlægges fra seminariets auditorium til den nærliggende Bredagerskoles hal. Her samlede godt 700 mennesker for at se filmen. Til indledning gav borgmester Johannes Baagø, Jelling, en redegørelse for filmens baggrund og dens tilblivelse.

Dernæst afvikledes årsmødet. Efter at Johannes Baagø var valgt til ordstyrer, aflagde formanden, Peder Eg, beretning om samfundets virksomhed i det forløbne år. Han omtalte kort de forskellige møder, det havde stået som arrangør eller medarrangør af. Fra udgivervirksomheden nævntes særlig Koldingbogen, der med udgivelsen af værkets bind 3 havde fundet sin afslutning i årets løb.

Den økonomiske situation, der prægedes af

stagnerende indtægter og stigende udgifter, blev berørt. Medlemmerne måtte under disse omstændigheder være forberedt på, at dette års årbog ville udkomme med et mindre sidetal end sidste år. Ligesom det ville være nødvendigt at forhøje årskontingentet, der havde været uændret de sidste 4 år. Det reviderede regnskab for 1982 blev forelagt af kassereren, Søren K. Jakobsen. Det viste et driftunderskud på ca. 38.000 kr. og anskueliggjorde således behovet for den bebudede forhøjelse af kontingentet. Både formandsberetning og regnskab godkendtes.

Årsmødet tiltrådte enstemmigt bestyrelsens

forslag om at forhøje årskontingentet fra de nuværende 50 kr. til 75 kr. Det er herved forudsat, at udgifter i forbindelse med udsendelse af årbogen er indeholdt i medlemskontingentet.

Forslaget om ændring i vedtægterne, hvorefter antallet af bestyrelsesmedlemmer fastsættes til 14 mod hidtil 13 vedtoges enstemmigt.

Derefter foretoges valg til bestyrelsen. Følgende medlemmer, der afgik efter tur, genvalgte: Peder Eg, Poul Dedenroth-Schou, Leo Novrup. Kamma Varming og K. E. Reddersen. Endvidere nyvalgte Søren K. Jakobsen. Til revisor nyvalgte kirkegårdsinspektør Jørgen Gjedsted, Fredericia.

Vore medlemmer

bedes hver især agitere stærkt for tilgang af nye medlemmer på land og i by. Den, der ikke kender sin egns skæbne gennem tiderne, bliver aldrig rigtig hjemme, selv om hun eller han er født på stedet.

Ekstrakt af årsregnskab fra 1. januar til 31. december 1982

INDTÆGTER

1. Tilskud:		
Ministeriet for kulturelle anliggender		8.800,00
Kommuner:		
Brædstrup	200,00	
Egtved	200,00	
Fredericia	2.479,35	
Horsens	2.000,00	
Kolding	1.972,11	
Tørring-Uldum (1981)	200,00	
Tørring-Uldum (1982)	200,00	
Vejle	2.000,00	
Vejle havn	100,00	
Vejle amtskommune	9.400,00	18.751,46
Bikuben, Kolding		300,00
		<u>27.851,46</u>
2. Kontingent (incl. porto og emballage)		153.184,00
3. Salg af ældre årbøger og andre bøger		9.431,37
4. Renter		
Grundfond ÷ gebyrer kr. 110,00	922,50	
Øvrige renter	<u>5.209,28</u>	6.131,78
5. Annoncer		920,00
6. Andel i overskud af bogsalg, D.H.F.		<u>980,00</u>
Indtægter i alt 1982		<u>198.498,61</u>

UDGIFTER

7. Årbogens trykning 1982	133.199,62	
Lydbøger	4.553,68	
Bestillingssedler Kolding-bog	2.659,60	
Foreningskampagnen, tryksag	1.156,55	141.569,45
8. Årbogens udsendelse		23.933,00
9. Møder		22.793,64
10. Dansk Historisk Fællesforenings årsmøde		641,00
11. Kontingent, Sammenslutningen af lokalhistoriske foreninger		5.573,80
12. Administration		25.939,83
13. Hvervning		15.467,32
14. Andre udgifter		<u>531,75</u>
Udgifter i alt 1982		<u>236.449,79</u>
Indtægter i alt		198.498,61
Udgifter i alt		<u>236.449,79</u>
Underskud 1982		37.951,18

Status pr. 31. december 1982

AKTIVER

Kassebeholdning:		
Sparekassen Sydjylland, Vejle,		
Konto 630-04-02700	168.781,53	
Konto 630-24-22594	13.308,41	
Konto 631-00-89070	13,03	
Konto 631-44-45233	165,21	
Sparekassen SDS, Vejle,		
Konto 421-02-01471	2.680,70	
Girokonto 6 44 51 95	4.700,56	
Kontant kassebeholdning	5,30	189.654,74
Obligationsbeholdning:		
Jysk Kreditforening, 14. serie	5.500,00	
Jysk Kreditforening, 12. serie	500,00	
Jysk Kreditforening, 9. serie	2.000,00	
Jysk Grundejer Kreditforening 1-2001	5.000,00	
Jysk Grundejer Kreditforening 3. afd.	1.000,00	14.000,00
Beholdning af årbøger		25.000,00
Tilgodehavende, tilskud (konto 1)	10.800,00	
Tilgodehavende, bogsalg (konto 3)	4.108,07	
Tilgodehavende, renter (konto 4)	415,00	
Tilgodehavende, annoncer (konto 5)	920,00	16.243,07
Aktiver i alt pr. 31. december 1982		244.897,81

PASSIVER

Gæld:		
Konrad Jørgensens Bogtrykkeri	195.872,10	
Porto, december (konto 12)	131,80	196.003,90
Kapital:		
Saldo 1. januar 1982	86.845,09	
÷ underskud 1982	37.951,18	48.893,91
Passiver i alt pr. 31. december 1982		244.897,81

Fredericia, den 25. maj 1983

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

Søren K. Jakobsen
kasserer

Ved gennemgang og kontrol af regnskabets enkelte konti er konstateret, at udgifts- og indtægtsbilag er tilstede og i overensstemmelse med de tilgæede kontoudskrifter, ligesom status balancerer med de anførte aktiver og passiver.

Fredericia, den 30. juni 1983

A. Engelbrecht Jensen

Bøger til salg.

Ældre årgange af Vejle Amts Årbog kan fås ved henvendelse til Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S, Slotsgade 10, 6000 Kolding, telefon (05) 52 14 88, girokonto 6 00 54 70.

	<i>For medlemmer:</i>	<i>For ikke-medlemmer:</i>
1908-1949, 1955	7,00	10,00
1950-1960	13,00	19,00
1961-1968	16,00	23,00
1969-1972	21,00	29,50
1973	26,00	36,00
1974	36,00	51,00
1975-1977	41,00	56,00
1978-1979	47,00	64,00
1980	52,00	70,00
1981	55,00	78,00
1982	60,00	86,00
1983	75,00	98,00
Realregister for årgangene 1905-1960	8,00	11,00
Register til Vejle Amts Årbog 1961-1975	25,00	35,00

Ved forsendelse tillægges porto.

Udsolgt er årgangene:

1905-1907	1923	1941
1917-1919	1924	1944
1920	1934	1951
1921	1935	1959
1922 bd. II	1936	1960

Desuden sælges følgende bøger, ligeledes fra Konrad Jørgensens Bogtrykkeri:

	<i>For medlemmer:</i>	<i>For ikke-medlemmer</i>
	kr.	kr.
Abitz og Bredsted: Litteratur om Vejle amt.	6,00	8,00
Jakob Jakobsen: Thalia i provinsen. (Vejle teaters historie).	16,00	21,00
Orla Lehmann: Den græske Thronfølgesag 1863. (1970).	21,00	29,50
Anton Berntsen 1873-1973. Liv og digtning. (1973).	26,00	36,00
Marius Sørensen & Frands Johan Ring: Jelling nyere historie. (1974). (Sælges fra kommunkontoret i Jelling).	28,75	28,75
Træk af Vejle bys historie. (1977).	41,00	56,00
Peder Herschend: Fra min Silkeborg-tid. (1980).	35,00	60,00
Hugo Matthiessen: Fredericia 1650-1760. (Fot. genoptr. 1981).		
Købes hos Kamma Varming, Olafsvej 7, 7000 Fredericia, 05-92 28 67.	50,00	

VEJLE AMTS ÅRBOG

som kan købes i boghandelen, udsendes til medlemmerne af Vejle amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er 75,00 kr. Kontingentet for livsvarige medlemmer er 1000,00 kr.

Indmeldelser i samfundet bedes sendt til et af bestyrelsens medlemmer eller direkte til ekspeditionen, adresse: Vejle kulturhistoriske Museum, Flegborg 18, 7100 Vejle.

Samfundets bestyrelse:

Pastor Birgitte Arffmann, Vejle

Købmand Anders Bager, Glud

Museumsinspektør Poul Dedenroth-Schou, Kolding

Redaktør af årbogen

Museumsinspektør Steen Hvass, Vejle

Sekretær

Museumsinspektør Søren K. Jakobsen

Kasserer

Viceskoleinspektør Peder Eg Jensen, Give

Formand

Konsulent Marius Wellner Jensen, Gedved

Lektor O. Herskind Jørgensen, Fredericia

Lektor Aksel H. Nellemann, Kolding

Konservator Leo Novrup, Bredballe

Museumsinspektør Bent Ousager, Horsens

Civilingeniør Knud Erik Reddersen, Kolding

Viceskoleinspektør Kamma Varming

Næstformand, medlem af redaktionsudvalget

Overlærer Erik With-Pedersen, Vejle

Medlem af redaktionsudvalget